

Heli Jokinen

”EIHÄN SEMMOSILLE REISSUILLE HEIKOMPIA ASTIOITA VIERÄ”

Amerikanlesket 1900-luvun vaihteen Alahärmässä

Suomen historian pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Historian ja etnologian laitos
Huhtikuu 2004

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta
HUMANISTINEN

Laitos
HISTORIAN JA ETNOLOGIAN LAITOS

Tekijä
Heli Jokinen

Työn nimi
” EIHÄN SEMMOSILLE REISSUILLE HEIKOMPIA ASTIOITA VIERÄ”
Amerikanlesket 1900-luvun vaihteen Alahärmässä

Oppiaine
Suomen historia

Työn laji
Pro gradu -tutkielma

Aika
Huhtikuu 2004

Sivumäärä
109

Tiivistelmä – Abstract

Tarkastelen työssäni amerikanleskien elämää 1900-luvun vaihteen Alahärmässä. Amerikanlesket olivat vaimoja, joiden aviopuolisot lähtivät siirtolaisiksi Amerikkaan palaten vuosien saatossa takaisin Suomeen tai jääden uuteen kotimaahan lopullisesti. Amerikanleskeyden voi sanoa olleen sukupuolisidonnaista, sillä lähes poikkeuksetta lähtijä oli aviomies ja vaimo jäi kotiin lasten kanssa.

Tavoitteenani on tutkia alahärmäläisiä amerikanleskiä omana ryhmänään, tarkastella mm. heidän sosiaalista taustaansa. Toisaalta tutkin myös heidän asemaansa agraariyhteisössä ja heidän sosiaalista todellisuuttaan. Työtä voi pitää osana niin naishistoriaa kuin sosiaalihistoriaakin.

Patriarkaalinen yhteiskunta ja uskonto rajoittivat naisten toimintaa yhteisössä. Julkisuudessa siirtolaisuus ja sen usein negatiivisena nähty seuraus, amerikanlesket, saivat osakseen paljon arvostelua. Perheiden hylkäämisen pelättiin johtavan avioerojen lisääntymiseen ja kotiin jääneiden amerikanleskien siveellisyydestä oltiin huolestuneita. Kotiin hylättyjen vaimojen pelättiin myös joutuvan köyhäinhoidon vastuulle.

Puheista huolimatta amerikanlesket kuitenkin pärjäsivät. Kirkonkirjojen ja muistitiedon perusteella amerikanleskien aviorikokset olivat vähäisiä. Tuomiokirjojen mukaan vain kaksi alahärmäläistä amerikanleskeä päätyi vuosisadanvaihteessa avioeroon. Ajan avioliitto kesti epätietoisuuden.

Tärkeän sosiaalisen- ja turvaverkon amerikanleskien ympärillä muodostivat sukulaiset. Heidän avulla amerikanlesket selvisivät raskaasta arjesta. Epäilyistä huolimatta alahärmäläiset amerikanlesket eivät köyhäinhoidon pöytäkirjojen mukaan olleet kunnan elätettä. Tilapäistyöt ja kotitila riittivät usein perheen elättämiseen ja aina välillä posti toi merten takaa kirjeen, jonka sisältö toi usein niin henkistä kuin taloudellistakin helpotusta.

Asiasanat

Amerikanlesket -1900-luvun vaihde – Alahärmä –siirtolaisuus – patriarkaalisuus

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	3
1.1	Naisen tarkasti määritelty asema	3
1.2	Tutkimustehtävä	11
1.3	Lähteet	14
2	ALAHÄRMÄ JA SIIRTOLAISUUS	20
2.1	Murroksen jaloissa	20
2.2	Toivo kohdistuu merten taa	24
3	AKAT VAILLA UKKOJAAN – AMERIKANLESKET	34
3.1	Amerikanlesken määritelmä	34
3.2	Amerikanleskiä akoista emäntiin	37
3.3	Erään amerikanlesken tarina	44
4	KOTIIN HYLÄTTYJEN SOSIAALINEN TODELLISUUS	48
4.1	Sukulaiset turvana ja riesana	48
4.2	Lapset	50
4.3	Siveellisen tason lasku	55
4.4	Kontrollointia ja kateutta	63
5	SIIRTOLAISUUS AVIOLIITON PÄÄTTÄJÄNÄ	67
5.1	Miehiään kotiin odottavat amerikanlesket	67
5.2	Siirtolaisuuden vaikutus avioeroihin	69
6	TYÖ TEKIJÄNSÄ ELÄTTÄÄ	78
6.1	Tarmokas talonpoikaisvaimo	78
6.2	Ajan yhteisöapu	84
6.3	Taloudellista apua merten takaa	88
7	VAIMOSTA AMERIKANLESKEKSI – ELÄMÄN MUUTOS JA MUUTTUMATTOMUUS	91
	LÄHTEET	102
	LIITTEET	107

1 JOHDANTO

1.1 Naisen tarkasti määritelty asema

”Minä oon amerikanleski, sillä laulan niistä usein on silmäni kuivannu minä murheen kyynelistä. Jos se sittevvii hyttyvaimo, taikka nuori flikka niin ei saa päästää ystäväänsä ikinä Amerikkaan.”¹

Näin lauloi amerikanleski elämästään vuonna 1905. Avioliitto oli särkynyt miehen lähdettyä siirtolaiseksi. Elämä ei ollut mennyt odotuksien mukaan, mutta olisiko elämä ollut sen parempaa, mikäli mies olisi jäänyt kotiin? Myös köyhyys saattoi kuluttaa avioliiton loppuun. Miehet näkivät usein ainoana vaihtoehtona siirtolaisuuden.² Kristillisen avioliittokäsityksen mukaan avioliitto oli Jumalan säätämä. Teologisen avioliittokäskyn katsotaan sitovan molempia sukupuolia, sillä ”Jumala loi awiosäätyn sekä miehen että waimon.”³ Molemmilla sukupuolilla katsottiin olevan avioliitossa tietyt velvollisuudet.⁴ Työ ja elannon hankkiminen perheelle nähtiin miehuuden mittana. Perheen elatus oli velvollisuus, josta miehen tuli suoriutua täyttääkseen aviomiehen kriteerit.⁵

Tutkimustehtäväni on tarkastella amerikanleskien elämää alahärmäläisessä yhteisössä. Siirtolaiseksi lähtemiseen oli monia syitä, joista kuitenkin ensisijainen syy olivat taloudelliset tekijät. Siirtolaiset uskoivat hankkivansa muutamassa vuodessa sen verran rahaa, että pystyisivät palaamaan kotiin ja hankkimaan perheelle talon, kohentamaan jo olemassa olevaa tilaa tai maksamaan velat pois. Poika tai vävy taas uskoi saavansa Amerikassa nopeasti kokoon rahat, jotka tarvittiin talon lunastussummaan perintöä jaettaessa tai vanhempien siirtyessä syytingille. Ne, jotka perinnönjaossa jäivät vaille taloa, näkivät usein ainoana vaihtoehtona Amerikan- matkan.⁶

¹ Mustut/ A-K 3439.

² Niemi 2002, www.

³ Räisänen 1995, s. 68–69.

⁴ Jo Lutherin avioliittokäsityksessä määriteltiin miehen elatusvelvollisuus, joka oli seurausta syntiinlankeamuksesta ja osa jumalallista aviojärjestystä. Räisänen 1995, s. 96.

⁵ Elatusvelvollisuuttaan suorittaessa miehen tuli osoittaa ahkeruutta, avuliaisuutta, järjestystä, puhtautta, lainkuuliaisuutta ja uskollisuutta. Nämä ominaisuudet muodostivat miehen menestyksen perustan. Räisänen 1995, s. 97.

⁶ Toivonen 1963, s. 72.

Siirtolaiseksi lähtemisen takana painoi usein elatusvelvollisuus ja huoli huomisesta.

Siirtolaisuus vaikutti koko kyläyhteisöön, mutta erityisesti kotiin kaipaamaan jääneeseen perheeseen. Yleisesti siirtolaisuuteen suhtauduttiin ristiriitaisesti. Toisaalta ymmärrettiin niitä, jotka lähtivät taloudellisista syistä, toisaalta taas heidän katsottiin hylänneen perheensä. Jo 1880-luvulla näitä kotiin jääneitä vaimoja alettiin kutsua amerikanleskiksi⁷. Monet katsoivat amerikanleskien olevan siirtolaisuuden kielteinen seuraus. Ennen siirtolaisuutta kotiin hylätyt perheet olivat harvinaisia, mutta siirtolaisuuden myötä yhä useampi vaimo lapsineen odotti kotona miehensä paluuta.⁸ Tilanne oli uusi ja huomattiin ympäröivässä yhteisössä.

Siirtolaisuuden koskettamien perheiden rakenne muuttui ajan kristillisen avioliittokäsityksen vastaiseksi. Miehen lähdettyä oli vaimon kyettävä huolehtimaan taloudellisesta toimeentulosta muiden vaimolle kuuluvien velvollisuuksien ohella. Avioelämä ilman aviomiehen konkreettista läsnäoloa ei ollut ajalle tyypillistä. Naisen asema vuosisadan vaihteen avioliitossa oli alistainen miehen asemaan nähden. Tässä on tärkeää korostaa vaimon alistumista miehen tahtoon. Tämä onkin yksi syy siihen, miksi vaimo tyytyi aviomiehen lähtöön. Sukupuolten välinen valtasuhde määriteltiin Jumalan luomassa aviojärjestyksessä⁹.¹⁰

Kirkko määritteli naisen elämän äidin, vaimon ja emännän ihanteiden mukaisesti. Näistä vaimous oli olennaisin osa naisena olemista. Vuoteen 1913 asti vihkikaavassa sanottiin vaimon olevan luotu miehen tähden, mutta ei miestä vaimon tähden. Myös katekismus ja muu hartauskirjallisuus muistuttivat samasta. Vaimon ominaisuudessa naisen täytyi olla kaikissa elämäntilanteissa miehelleen uskollinen. Syy alamaisuuteen ja alistumiseen

⁷ Termin tarkka määritelmä luvussa 3.1.

⁸ Vilmusenaho 2001, s.388.

⁹ Aviojärjestys perustui Raamatussa esitetyn velvollisuuden täyttämiseen. Tämän mukaan vaimojen tuli olla miesten alamaisia ja miesten rakastaa vaimojaan. Esim. I kor. 11:3, Ef. 5: 22-24, Ef. 5: 25-33.

¹⁰ Räisänen 1995, s.85–86.

johtui siitä, että synti oli tullut vaimosta.¹¹ Näin ollen amerikanleskenkin kuului odottaa miestään kotiin palaavaksi – kestävä odotus vuoden tai kymmenen.

Avioliitto oli tärkeä osa naisen elämänkaarta. Mies määritteli usein sen mukaan, mikä on hänen elämänsä yhteiskunnassa ja työelämässä. Nainen on taas perinteisesti määritelty perheroolinsa kautta. Nainen on aina jonkun tytär, vaimo tai äiti. Vielä vuosisadan vaihteessa naista ei määritelty itsenäisenä yksilönä.¹² Perheettömän naisen asema olikin sosiaalisesti hankala. Nainen liittyi perheeseen miesten kautta. Tyttären asioista päätti isä tai veljet. Perheeseen avioituneen naisen yläpuolella oli hänen miehensä, tämän vanhemmat sekä miehen aikuiset sisarukset. Vaimon valta lisääntyi vasta lasten syntymän myötä, mutta näennäisen valta-aseman hän sai vasta pojan tuodessa miniän taloon.¹³ Avioliitto oli joka tapauksessa tärkeä naiselle, sillä aviosääty merkitsi naiselle itsenäisempää, turvatumppaa ja arvostetumpaa elämää kuin mitä naimattomalle naiselle oli tarjolla.¹⁴

Sukupuolijärjestelmään sisältyvien merkitysten avulla yksilöt organisoivat elämänsä. Sukupuoli-käsitteellä tarkoitan ajatuskuvia *mies* ja *nainen*, joiden pohjalta rakennetaan sosiaalisia käytäntöjä ja käsityksiä. Sukupuolijärjestelmää voi pitää prosessina, joka koostuu erilaisista merkitysjärjestelmistä. Näiden merkitysjärjestelmien avulla yhteiskunta organisoii sukupuolten välistä valtasuhdetta.¹⁵ Amerikanleskien asettaminen osaksi tätä sukupuolijärjestelmää aiheutti ristiriitaisia mielipiteitä yhteisön eri tahoilla. Kuinka määrittellä vaimo, jonka mies oli lähtenyt siirtolaiseksi määrittelemättömäksi ajaksi ja oli näin ollen jättänyt vaimon yksin huolehtimaan kodista ja toimeentulosta? Vaimon harteille jäivät velvollisuudet, joka perinteisten käsitysten mukaan kuului miehen tehtäviin.

¹¹ Esim. Häggman 1994, s. 138.

¹² Ollila 1994, s. 263.

¹³ Apo 1999, s. 17.

¹⁴ Häggman 1994, s. 220.

¹⁵ Räisänen 1995, s. 194.

Sukupuolten välinen suhde nousi puheenaiheeksi Suomessa 1860-luvulla. Sysäyksen puheille antoivat vuosien 1863–1864 valtiopäiväkeskustelut naimattoman naisen täysivaltaisuudesta. Ruotsalainen sivistyneistö oli tosin käsitellyt jo 1840-luvulla keskusteluissa avioliittoja ja sukupuolten välistä suhdetta yhtenäiskulttuurin perhekunta-ajatuksesta poikkeavasti.¹⁶ Vuosina 1865–1880 Suomessa ilmestyi viisi teosta, jotka käsittelivät avioliittoa, sukupuolten välistä suhdetta, perhe-elämää ja seksuaalisuutta. Teokset olivat luonteeltaan uskonnollisia avioliitto- ja perhe-elämäoppaita.¹⁷

Avioliitto- ja sukupuolimoraalikeskusteluista muodostui vuosisadan vaihteeseen tultaessa kansankasvatusprojekti. Uusia avioliitto- ja perheihanteita alettiin tuottaa diskursiivisesti myös kansan ja työväenluokan piirissä. Dominaatioasemasta eli oikeudesta määritellä sukupuolten välinen suhde kilpailivat teologinen ja luonnontieteellinen diskurssi.¹⁸ Molemmat diskurssit jakautuivat vielä aladiskursseihin.¹⁹ Kuvio 1 havainnollistaa diskurssien samanaikaisuutta.

Teologisen diskurssin pohjalla ovat kristilliset neuvot avio- ja perhe-elämästä. Sen perinne suomalaisessa yhteiskunnassa on pitkä ja vahva. Teologinen diskurssi jakaantuu alistumisen- ja yhdenvertaisuuden teologiseen näkökulmaan. Diskurssin keskiössä on sukupuolten välinen valtasuhde ja kysymys naisen kutsumuksesta. Kristillinen maailmankuva perustuu eksplisiittisesti sukupuolieroon. Luomiskertomuksen mukaan Jumala loi kahdenlaisia ihmisiä: miehen ja naisen. Vallitsevat käsitykset sukupuolierosta ovat kautta vuosisatojen määritelleet kummankin sukupuolen elämää. Lisäksi näkemykset soveliaista sukupuolten välisistä suhteista ovat perustuneet näihin käsityksiin.²⁰

¹⁶ Räisänen 1995, s.194, Häggman 1994, s. 201–204.

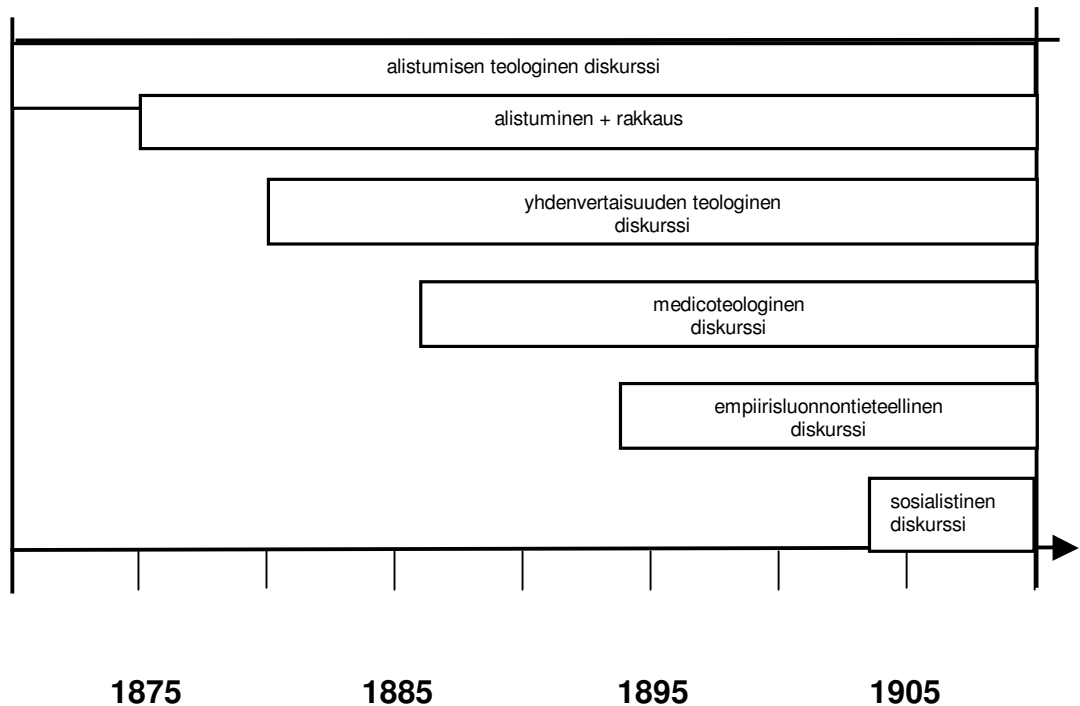
¹⁷ Markkola 2002a, s. 165.

¹⁸ Keskustelu naisen asemasta ei ollut 1800-luvulle tultaessa uutta, vaan naiskeskustelujen juuret johtavat vuosisatojen taakse. Sollamo 1988, s. 74.

¹⁹ Aladiskurssien legitimaatiotavat vaihtelivat sen mukaan, oliko lähtökohtana kristillinen, sosialistinen, liberalistinen vai yhteiskuntahygieninen näkökulma. Räisänen 1995, s. 195.

²⁰ Markkola 2002a, s. 14.

Kuvio 1. Diskurssit.²¹

Alistumisen teologiassa tulkinta avioliitosta ja sen valtasuhteista rakentui erityisesti kolmisäätyopin huoneenhallituksen traditiolle. Keskeinen käsitys oli ajatus avioliitosta ja sukupuolten välisestä suhteesta Jumalan asettamana ja säättämänä ikuisesti pysyvänä järjestyksenä. Keskeisiä periaatteita oli kirkollinen vihkiminen, yksiavioisuus ja avioliiton purkamattomuus. Vaimon tuli olla miehen nöyrä alamainen ja samalla rakastava perheenemäntä. Onnellisuuden ehtona oli miehen ylivalta-aseman hyväksyminen sekä sukupuolten välisen valtasuhteen ylläpito niin perhe- kuin yhteiskuntaelämässäkin.²²

Toisaalta on hyvä muistaa, että miehen auktoriteettiasema ei välttämättä ollut täysin kiistaton, sillä sukuyhteisö saattoi rajoittaa jossain mielessä aviomiehen päätösvaltaa. Vaimon ja miehen voimasuhteissa oli hieman myös luokkakohtaisia eroja. Talonpoikaistalouksissa sukupuolten välinen hierarkia saattoi olla vahvempi kuin torppari- ja maatyöläistalouksissa, joissa vaimon osuus aineellisen hyvinvoinnin ylläpidossa oli suurempi. Mökissä ja

²¹ Räisänen 1995, s.196–199.

²² Markkola 2002a, s. 14.

torpissa työt tehtiin yleensä oman väen voimalla, kun taas suuremmilla tiloilla oli apuna myös palkollisia.²³

Katekismuksen huoneentaulu ei ollut ilman yhteyksiä arkielämään. Papisto piti huolen huoneentaulun läsnäolosta lähinnä saarnojensa kautta. Se muodosti ihanteen, johon todellisuutta peilattiin ja tarjosi myös retorisen keinon omien päämäärien ajamiseen. Huoneentaulu ei määritellyt vain naisen ihannetta vaan myös miehen velvoitteet. Näin ollen se muodosti myös käsitteistön, joka voitiin kohdistaa miehiä vastaan. Käyttötilanne määrittelikin sen, olivatko patriarkaaliset käsitykset naisia alistavia vai ei.²⁴

Vaikka nainen oli alisteisessa asemassa ja hyväksyi tämän osana perinteitä ja yhteiskunnallista järjestelmää, hän tunsikin arvonsa. Nainen piti alisteisesta roolista huolimatta päänsä pystyssä ja täytti hyvin sosiaalisen roolinsa vaatimukset. Talonpoikaisnainen teki tuottavaa työtä siinä missä miehetkin. Perinteisten naisten töiden, kuten lasten ja kodin hoidon lisäksi vaimo oli usein miehensä apuna pelloilla ja metsissä. Tilattomien miesten vaimot tekivät myös töitä kodin ulkopuolella. Kyse ei ole vain yksinkertaisesta raatamisesta vaan laaja-alaisesta teknisestä osaamisesta omavaraisessa taloudessa.²⁵

Vastineen ja vaihtoehdon alistumisen diskurssille antoi 1880-luvulla syntynyt yhdenvertaisuuden teologia²⁶. Tämän keskeinen ajatus oli käsitys sukupuolten yhdenvertaisuudesta ja yhtäläisistä kansalaisoikeuksista ja velvollisuuksista. Yhdenvertaisuus legitimoitiin luomiskertomuksen sanoilla, joiden mukaan molemmat sukupuolet luotiin Jumalan kuvaksi. Argumenteilla kiistettiin naisen alistuminen miehen ylivaltaan ja kiistettiin jumalallisen

²³ Lofström 1999, s. 161–162.

²⁴ Eilola 2002, s. 126.

²⁵ Apo 1999, s. 15.

²⁶ Yhdenvertaisuuden teologia tuli esille erityisesti naisten keskusteluissa. Räisänen 1995, s.200. Näkökulma ei kuitenkaan välttämättä ollut naisen näkökulma. Sen sijaan nainen tarkasteli asiaa miesnäkökulmasta, jonka myös naiset olivat omaksuneet. Olihan miesnäkökulma tieteessä, myös teologiassa, yleisesti vallinnut tapa hahmottaa ja arvottaa asioita. Sollamo 1988, s. 74–75. Naisten ja miesten välistä tasa-arvoa ajoi voimakkaasti moraalireformi, joka perustui sukupuolten väliseen siveelliseen tasa-arvoon mitä miehet häikäilemättömästi loukkasivat. Siveellisen tasa-arvon puutteen katsottiin loukkaavan ennen kaikkea naisten ihmisarvoa ja oikeuksia. Markkola 2002a, s. 331.

aviojärjestyksen siirtäminen osaksi yhteiskunnallista lainsäädäntöä. Naisen ja miehen välinen yhdenvertaisuus ei kuitenkaan ollut yhdenvertaisuutta sanan nykypäivän merkityksen mukaisesti. Todellinen kristitty nainen alistui miehensä valtaan jumalallisen aviojärjestyksen mukaan ilman yhteiskunnallista pakkoa. Naisen elämäntehtävänä ja kansalaisvelvollisuutena nähtiin alistumisen teologian tavoin äitiys ja vaimous.²⁷

Oikeudellisesti aviovaimo sai täysivaltaisuuden vasta 1930-luvulla. Tällöin avioliittolaki lakkautti miehen juridisen edusmiehisyyden. Vastaavasti naimattoman naisen oikeudellinen asema kohosi jo vuoden 1864 jälkeen, jolloin 21-vuotias naimaton nainen sai anoa täysivaltaisuutta ja tämän kautta päättää omasta koulutuksestaan, avioitumisesta ja ansiotuloista.²⁸

Luonnontieteellisen diskurssin keskeisemmät aladiskurssit vuosisadan vaihteessa olivat medicoteologinen ja empiirisluonnontieteellinen diskurssi.²⁹ Lähtökohtana medicoteologisessa³⁰ diskurssissa on vakaumus miehen johtavasta asemasta niin perheessä kuin yhteiskunnassakin sekä alistumisen teologia avioliitto käsityksessä. Miehen johtava asema pohjautui jumalalliseen aviojärjestykseen. Lääketieteelliseen tietoon nojaten medicoteologit pyrkivät luonnollistamaan alistumisen teologisen rakkausavioliittokäsityksen mukaisen sukupuolijärjestelmän. Tämän mukaan mies oli perheen pää ja nainen kodin sydän. Sukupuolten välistä valtasuhdetta ja sukupuolisidonnaista työnjakoa perusteltiin sukupuolten välisillä biologisilla eroavaisuuksilla, joista tärkeimpiä olivat suvunjatkamiseen liittyvät eroavaisuudet.³¹

²⁷ Räisänen 1995, s.199–200.

²⁸ Markkola 2002b, s. 171.

²⁹ Räisänen 1995, s. 202. Sosialistinen sukupuolijärjestelmä on kolmas luonnontieteellinen diskurssi. Ensimmäisiä keskusteluja siitä käytiin jo 1860-luvulla. Teksteissä se esiintyi kuitenkin vasta vuonna 1904, Räisänen 1995, s.205., joten tutkimukseni aikarajauksen kannalta en katso aiheelliseksi käsitellä sitä tässä yhteydessä tarkemmin. Sosialistisen sukupuolijärjestelmä tuskin vaikuttivat maaseudun perherakenteisiin vuosisadan vaihteessa.

³⁰ Käsitteellä medicoteologia viitataan Räisänen mallin mukaisesti seksuaalivalistus- ja terveysoppaissa esiintyviin käsityksiin, joissa luonnontieteellis-lääketieteellistä tietoa tulkittiin kristillisen, erityisesti teologisten käsitysten kautta. Räisänen 1995, s. 202.

³¹ Räisänen 1995, s. 202–203.

Empiirisluonnontieteellinen diskurssi pyrki lääketieteeseen nojautuvien keinon legitimoimaan sukupuolten välistä työnjakoa. Ero medicoteologiseen diskurssiin oli se, ettei empiirisluonnontieteellisessä diskurssissa vedottu lainkaan teologisiin argumentteihin määriteltäessä sukupuolten välistä suhdetta. Sen sijaan lähtökohdan sukupuolten välisille eroille muodosti vakaumus. Tämän mukaan sukupuolierot olivat biologisen kehityksen tulosta. Miehen asema oli kuitenkin sama kuin aiemmissa diskursseissa, sillä miehellä oli oltava johtava asema perheessä ja yhteiskunnassa. Naisen tehtävä oli taas valmistautua nuoresta alkaen reproduktiiviseen asemaansa ja varjella tätä asemaa loppuelämänsä.³²

Niin teologinen kuin luonnontieteellinenkin diskurssi otti kantaa naisen asemaan yhteiskunnassa ja perheessä. Pohjimmiltaan minkään näiden diskurssien tarkoitus ei ollut tuoda jumalalliseen avioliittojärjestykseen muutoksia. Esiin tuotiin vain uusia näkökulmia ja syitä oikeuttaa niiden pohjalta naisen alisteinen asema. Muuttuvan yhteiskunnan rakenteet vuosisadan vaihteessa tuottivat ja ylläpitivät naisen toissijaista asemaa yhteiskunnassa. Nämä yhteiskunnalliset prosessit estivät naisia kohoamasta oman elämänsä ja sen olosuhteiden hallintaan.³³

Perhe oli 1800-luvulla Suomessa tärkeä puheenaihe. Puheet perheestä eivät jääneet vain kirjallisuudessa esiintyneisiin diskursseihin, vaan aihe täytti myös lehtien palstat. Myös valtiopäivillä keskusteltiin aviorakkauden olemuksesta ja perheen käsitteestä. Pyrittiin määrittelemään, millainen on hyvä ja oikeanlainen perhe-elämä.³⁴ Naisen asema aviopuolisona ei kuitenkaan käytännössä olennaisesti muuttunut 1900-luvulle tultaessa, vaan heidän yhteiskuntakelpoisuutensa määriteltiin yhä äitiyden ja vaimouden kautta. Toisaalta taas naimisissa olevalla naisella oli niin symbolista kuin

³² Räisänen 1995, s.203–204.

³³ Alanen 1981, s. 141. Huomattavaa kuitenkin on, että oltiin matkalla kohti yksilöiden välistä vapautta ja ihannetta, jonka perustana oli tasa-arvo. Inhimilliset perusoikeudet saivat vähitellen perheissä jalansijaa. Yksilöllä oli entistä suurempi vapaus ammatin tai puolison valintaan, syntyvyyden säännöstelyyn ja avioeroon. Nämä vapauden ulkoiset piirteet toteutuivat vasta 1900-luvun puolella laajassa mittakaavassaan. Vuosisadan vaihteessa vapauksilla oli kuitenkin rajansa, sillä esim. elämänkumppanin valinnassa pitäydyttiin usein sosiaalisesti sopivissa puitteissa. Häggman 1994, s. 217.

³⁴ Häggman 1994, s. 215.

konkreettistakin valtaa naimattomaan naiseen nähden. Tässä valossa ei naimattoman naisen vapaus näyttäytynyt erityisen houkuttelevana.³⁵

1.2 Tutkimustehtävä

Suomalaista siirtolaisuutta on tutkittu hyvin paljon ja ansiokkaasti viimeisten vuosikymmenten aikana. Yksi siirtolaisuuden osa on kuitenkin jäänyt vähemmälle huomiolle, nimittäin amerikanlesket; vaimot joiden miehet lähtivät valtamerien taakse ”kultaa vuolemaan”.

Tutkimukseni olen rajannut koskevaksi Alahärmän amerikanleskiä. Alahärmä sijaitsee Etelä-Pohjanmaan pohjoisosassa, Lapuan joen alajuoksulla.³⁶ Alahärmä on muodostunut joenrannalle. Rantatörmälle kehittyi pieniä kyliä, joihin kuului muutamia taloja.³⁷ Amerikanleskiä olisi tietenkin voinut tutkia myös laajemmalla maantieteellisellä alueella, mutta silloin tutkimusongelma olisi muotoutunut erilaiseksi ja amerikanlesken arki olisi jäänyt tavoittamattomiin. Pitäytyessä mikrotason tutkimuksessa uskon pääseväni syvemmälle amerikanleskien elämää. Alahärmä kuului koko siirtolaisuuskauden niihin Etelä-Pohjanmaan alueisiin, jossa siirtolaisuus oli erityisen voimakasta. Tämän takia Alahärmä sopii hyvin tutkimuskohteekseni.³⁸

Naisesta tulee leski yleensä aviopuolison kuoleman myötä. Eräänlaisen leski nimityksen voi katsoa saaneen myös eronneiden, sillä vuosisadan vaihteessa heitä kutsuttiin elävän leskeksi. Siirtolaisuuden myötä leski nimityksen saivat myös yksinjääneet siirtolaismiesten vaimot, jotka katsottiin kotiin hylätyiksi. Amerikanleski oli sosiaaliselta asemaltaan lähempänä elävän leskeä kuin leskeä, jonka mies oli kuollut. Ihmisen leskeytyminen kuoleman kautta oli luonnollista, mutta avioliitto, joka päättyi hylkäämiseen, ei vielä vuosisadan vaihteessa ollut tavanomaista. Leski sanalla voidaan viitata yksin

³⁵ Häggman 1994, s. 220.

³⁶ Kts. liitteet 1 ja 3.

³⁷ Tarkemmin Alahärmän kylistä Paulaharju 1996, s. 55–73.

³⁸ Kts. liite 2.

jääneeseen aviopuolisoon, koska sana lisättiin myös hylättyjen puolisoiden statukseen.

Tyttären ja vaimon asemaa perheenpään holhouksessa käsittelin jo johdannossa. On kuitenkin tärkeää verrata sitä ja lesken asemaa lyhyesti toisiinsa. Leskinainen oli jo 1700-luvulta lähtien ollut itsenäinen nainen, vapaa holhouksesta. Hän saattoi itse sopia asioistaan, hoitaa omaisuuttaan ja harjoittaa ammattia. Leskinainen muodosti itsellisen taloudellisen yksikön.³⁹ Vaikka amerikanlesken ja lesken tilanne saattoi olla käytännössä sama, sillä kummaltakin puuttui taloudesta mies, oli lesken asema amerikanlesken asemaan nähden parempi. Lesken asema oli turvatumpi, kun taas amerikanleski seisoivat usein tyhjän päällä.

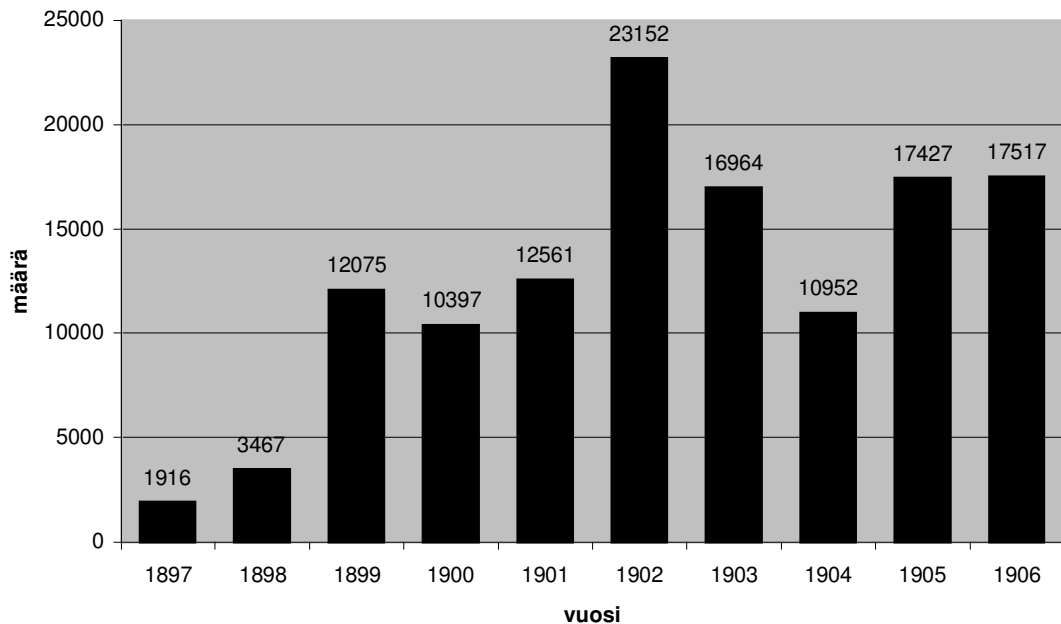
Tutkimuksen aikarajaus, amerikanlesket vuosisadan vaihteessa, on osittain muotoutunut käyttämieni lähteiden mukaan. Alahärmän rippikirjoista olen tutkinut kirjaa vuosilta 1897–1906. En ole katsonut tarpeelliseksi liittää tutkimukseen kyseistä rippikirjaa edeltäviä kirjoja, sillä siirtolaisuus oli voimakkainta vuosisadan vaihteesta aina ensimmäiseen maailmansotaan asti. Toisaalta pitäydyn vuosisadan vaihteessa sen takia, että tuolloin siirtolaisuuden lisääntyessä amerikanlesket oli vielä uusi ja yhteiskuntaa puhuttava ilmiö. Lisäksi heidän määränsä lisääntyi vuosisadan vaihteessa siirtolaisuuden huomattavan kasvun myötä. Voi olettaa, että ensimmäisen maailmansodan aattona, johon mennessä suurin siirtolaisuuden buumi oli koettu, amerikanlesket olivat jo sulautuneet osaksi yhteiskuntaa ja heihin oli jo ”totuttu”.

Tiedot amerikanleskistä ovat ristiriitaisia. Toisaalta amerikanleskien on nähty olevan siirtolaisuuden negatiivinen puoli ja heidän elämänsä on katsottu olleen jopa kurjaa. Toisaalta taas amerikanleskien on katsottu pärjänneen arjen aherruksessa siinä missä muidenkin. Erilaisten mielipiteiden voi katsoa johtuvan siitä, kenen näkökulmasta amerikanleskien elämää tarkastelee.

³⁹ Mustakallio 1988, s. 31.

Esimerkiksi papisto näki usein kotiin jääneet perheet ongelmana ja näin ollen he kokivat amerikalaiset jopa uhkana yhteisölle.

Kuvio 2. Suomalaisen siirtolaisten määrä vuosina 1897–1906.⁴⁰

Jotta kykenee tarkastelemaan amerikkalaisten paikkaa ympäröivässä yhteisössä, on tarkasteltava myös itse yhteisöä. On pystyttävä katsomaan amerikkalaista yhteisön näkökulmasta. Osana tutkimustani on myös vuosisadan vaihteen alahärmäläisen yhteisön problematisointi. Tähän kuuluu agraarisessa ja uskonnollisessa⁴¹ yhteisössä elävien yksilöiden roolien selvittäminen. Niin sukupuolten kuin eri sosiaaliluokkienkin roolit ovat tärkeä osa tutkimustani. Tärkeää on myös selvittää, erosiko amerikkalaisen elämä normaalia aviovaimon arkea elävän naisen elämästä. Papisto ja säätyläistö otti kantaa kotiin jääneiden amerikkalaisten asemaan, mutta on myös mielenkiintoista tietää, kuinka kyläyhteisö koki amerikkalaiset.

Sen lisäksi, että tutkin amerikkalaista osana ympäröivää yhteiskuntaa, tarkastelen heitä myös omana joukkonaan; minkä ikäisiä he olivat, oliko heillä lapsia, olivatko he nuoria vaimoja vai jo pitempään aviossa olleita? Olivatko

⁴⁰ SVT XXVIII Siirtolaistilasto 1-7.

⁴¹ Alahärmä oli vanhastaan körttiläistä aluetta. Alueen uskonnollisuudesta enemmän mm. Paulaharju 1996, s. 337 – 362.

he säätyläisrouvia vain torpparin akkoja? Kuinka amerikanlesket tulivat taloudellisesti toimeen miehen lähdön jälkeen? Toivon pystyväni luomaan kuvan heidän jokapäiväisestä pärjäämisestään.

Amerikanlesket nähtiin usein kotiin hylätyiksi, mutta kuinka yksin he todellisuudessa olivat? Heidän kanssaan kotiin jäi usein lapsia odottamaan isää kotiin palaavaksi. Entä olivatko sukulaiset amerikanlesken tukena? On tärkeää tutkia amerikanleskiä yhteisön silmin, mutta yhtä tärkeää on etsiä vastausta siihen, kuinka amerikanlesket itse kokivat miestensä lähdön ja oman asemansa. Entä millaista oli ajan rakkaus ja ikävä? Johtiko siirtolaisuus perheen hylkäämiseen ja lopulta avioeroon?

1.3 Lähteet

Tutkimusaihetta voi siis lähestyä kahdesta eri näkökulmasta; amerikanlesket osana yhteisöä ja amerikanlesket omana ryhmänään. Tutkimuskysymyksiin ei löydy vastausta vain yhdestä lähteestä. Tutkimuksen kannalta tärkeää on käyttää useita lähteitä niin päällekkäin kuin rinnakkain. Lähteet sisältävät kukin osaltaan tulkittamiseen ja lähdekritiikkiin vaikuttavia tekijöitä.

Tärkeimmän lähteen asemaan nostan Alahärmän seurakunnan rippikirjan ajalta 1897–1906. Vuonna 1665 Turun piispa Johannes Gezelius kehotti pappeja pitämään luetteloja seurakuntalaisten luku- ja kristinopintaidoista. Papit olivat jo aikaisemminkin pitäneet seurakuntalaisista luetteloita, mutta uusi määräys muutti rippikirjat vakituisesti käytettäviksi ja kirjamuotoisiksi. Rippikirjaa käytettiin yleensä kinkereillä. Kinkereihin osallistui jokainen kuusi vuotta täyttänyt. Osallistuminen oli monelle pelätty velvollisuus, josta oli helppo luistaa. Jokainen seurakuntalainen joutui kuitenkin jossain elämän vaiheessa osoittamaan luku- ja kristinopintaitonsa seurakunnan papille.⁴²

Alahärmän rippikirjaa ajalta 1897–1906 ovat täyttäneet kirkkoherrat. Vuosina 1883–1900 Alahärmän kirkkoherrana toimi Frans Vilhelm Durchman ja hänen seuraajansa oli Albert Ferdinand Leidenius. Hän toimi Alahärmän

⁴² Alamäki 1996, s. 76–77.

kirkkoherrana vuosien 1901–1907 aikana.⁴³ Molemmat kirkkoherrat ovat täyttäneet rippikirjaa tarkasti ohjeiden mukaan⁴⁴, sillä ne sisältävät paljon tietoa, jota on vuosien vieressä päivitetty.

Tietojen päivittäminen tuo myös ongelmia rippikirjan tulkitsemiseen. Vanhoja tietoja on saatettu vetää yli ja sotkea, mutta vanhat tiedot ovat saattaneet jäädä myös ylivivaamatta, mikä aiheuttaa tiedoissa ristiriitaisuuksia ja päällekkäisyyksiä. Kirkkoherrat ovat kirjanneet useiden kohdalla muistiin henkilöiden sosiaalisen aseman, mutta juuri tietojen päivittäminen on tuonut osan kohdalle epäselvyyttä. Esimerkiksi erään Vuoskosken kylässä asuneen perheen kohdalla lukee ”trp” eli torppari. Sana on kuitenkin ylivedetty ja vieressä lukee juuri ja juuri nähtävissä olevalla tekstillä ”its” eli itsellinen. Musteen vahvuudesta päätellen perhe olisi ollut ensin itsellinen ja sitten torppari. Kuitenkin lyhenne ”trp” on ylivivattu.⁴⁵

Huomattavan suuren osan kohdalle sosiaalista asemaa ei ole merkitty. En kuitenkaan näe tätä suurena esteenä, sillä rippikirjat täytettiin ohjeiden mukaan. Rippikirjaan on varattu aukeama kullekin talolle. Sivun ylälaitaan on kirjattu talonväki, joita seuraavat muut sukulaiset ja palkolliset. Torpparit on kirjattu sivun alalaitaan tai seuraavalle sivulle. Alahärmän rippikirjassa itselliset ja palkolliset esiintyvät myös taloittain, mutta he voisivat olla kirjattuna myös rippikirjan loppuun.⁴⁶ Tilattomat on kirjattu rippikirjassa omaksi ryhmäkseen.⁴⁷ Näin ollen pystyn tutkimaan myös niiden sosiaalista asemaan, joiden kohdalla sitä ei ole mainittu.

Alahärmän kirkonkirjoista on tutkimukseni kannalta tärkeää tutkia myös kastettujen luetteloa, jotta amerikanleskien lapsien isät selviäisivät. Suurin osa lapsista on merkitty selkeästi rippikirjoihin, mutta joidenkin kohdalla on

⁴³ Alahärmän seurakunnan kirkkoherra luettelo. Kirkkoherra Leidenius muutti myöhemmin sukunimensä Leikolaksi.

⁴⁴ Ohjeiden mukaan rippikirjasta tuli löytyä tiedot ihmisten luku- ja kristinopintaidoista, ehtoolliskäynnit, kuolin- ja muuttotiedot, syntymäaika. Alamäki 1996, s. 76–77. Alahärmän kirkkoherrat ovat merkinneet myös avioitumispäivät ja rangaistukset ja rikkeet, esim. luvattomasta viinan myynnistä. Alahärmän rippikirja, mm. s. 191.

⁴⁵ Alahärmän rippikirja, s. 1121. Vastaava tapaus myös esim. s. 1031.

⁴⁶ Alamäki 1996, s. 76–77.

⁴⁷ Alahärmän rippikirja, esim. s. 1151.

epäselvää, onko lapsi avioton vai ei. Aviottomat lapset on merkitty lyhenteellä ”äp” tai sanalla äpäpä. Osalla amerikanleskiä on kuitenkin lapsia, joiden kohdalla ei tällaista merkintää ole, vaikka aviomies on merkinnän mukaan ollut vuosia poissa. Kastettujen luettelo selventää, onko aviomies palannut kotiin, vaikka paluuta ei rippikirjaan ole merkitty. Aviomiehen voi katsoa palanneeksi tai ainakin kotona käyneeksi, mikäli hänet on merkitty lapsen isäksi.

Kirkonkirjojen käyttäminen tutkimuslähteinä on viime vuosina lisääntynyt eritoten sukututkimuksen lisääntymisen myötä. Myöskään mm. paikallishistorian kirjoittajat eivät voi välttyä työssään kirkonkirjojen tutkimiselta, olihan kirkko 1800-luvun loppupuolelle saakka niin hengellisen kuin yhteiskunnallisenkin elämän keskus.⁴⁸ Kirkonkirjojen antamien tietojen todenmukaisuutta ei työssäni ole juurikaan syytä epäillä. Merkinnät ovat kirkkoherrojen yksittäisiä merkintöjä alahärmäläisten perhesuhteista. Virheitä, saatikka suoranaisia valheita, kirkkoherrat ovat tuskin kirjoihin merkinneet. Eniten tulkintaongelmia tuottavatkin merkintöjen päällekkäisyydet ja epäselvyydet.

Rippikirjan avulla saan selville alahärmäläisten amerikanleskien määrän, sosiaalisen aseman ja tietoja hänen perheestään. Informatiivisuudestaan huolimatta rippikirja ei kuitenkaan riitä ainoaksi lähteeksi. Amerikanleskien taloudellista tilannetta valottavat Alahärmän sosiaalilautakunnan arkistot, joista löytyy tietoa esim. huostaanotoista ja mahdollisen taloudellisen avun saajista. Vuonna 1865 vaivaishuolto siirrettiin kirkolta kuntien velvollisuudeksi. Tämä uusi muutos toi vapautuksen seurakuntalaisille vaivaisten ja köyhien huollosta. Aikaisemmin jokaisen oli mahdollisuksiensa mukaan tullut auttaa köyhäinhoidon kustannuksissa.⁴⁹

Köyhäinhoidon arkistoista ei juuri amerikanleskiä löydy. Tämä onkin sellaisenaan jo mielenkiintoinen tutkimustulos. Köyhäinhoitoon sisältyi myös lasten huostaanotto. Näin ollen köyhäinhoidon paperit kertovat siitä,

⁴⁸ Roiko-Jokela 1996, s. 30.

⁴⁹ Roiko-Jokela 1996, s. 21, Murtorinne 1992, s.206.

joutuivatko amerikanlesket antamaan lapsiaan esim. köyhyyden takia muihin perheisiin. Köyhäinhoidon tiedot ovat suurimmaksi osaksi täytetty vakiokaavakkeille, kontrahteille, esim. huostaanottojen osalta. Valitettavasti kaavake on hyvin yksinkertainen ja näin ollen vähän tietoa antava.

Amerikanleskistä löytyy jälkiä myös kihlakunnan oikeuden pöytäkirjoista. Amerikanleskien jäljittäminen niistä on mahdollista rippikirjasta kerätyn nimiluettelon avulla. Muut lähteet ovat hyvin kaavamaisia ja niistä ei juurikaan saa kuuluville amerikanleskien omaa ääntä. Kihlakunnan oikeuden pöytäkirjojen avulla saan kuitenkin tämän puuttuvan äänen kuuluviin. Kysymys tuomiokirjojen luotettavuudesta on erilainen kuin muiden käyttämieni lähteiden kohdalla. Tähän vaikuttaa myös, millaisia kysymyksiä tuomiokirjojen tutkija aineistolle asettaa. Tämän takia tuomiokirjojen luotettavuudesta voidaan olla useaa eri mieltä. Pentti Virrankosken mukaan tuomiokirjoissa on paljon aineistoa, joka on luonteeltaan epätasua, virheellistä ja sattumanvaraista. Tämä tekee aineistosta eräiltä osin epäluotettavaa.⁵⁰ Toisaalta taas aivan vastakkaista mieltä tuomiokirjojen luotettavuudesta on mm. Kimmo Katajala.⁵¹

Amerikanleskien elämään pääsee sisälle myös muistitiedon kautta. Siirtolaisuutta koskevaa muistitietoa on kerätty hyvinkin paljon, kuitenkin suuri osa muistitietoa koskee siirtolaisuutta itseään, ei niinkään amerikanleskiä. Näin ollen muistitietoa läpi käydessä ei käsiin jää paljoakaan tietoa juuri vuosisadan vaihteen alahärmäläisistä amerikanleskistä. Jotain kuitenkin on löytynyt. Hallussani olevat haastattelut ja muistelmat kertovat alahärmäläisten amerikanleskien elämästä niin naapurin kuin amerikanleskienkin näkökulmasta. Virallisen kontrollin lisäksi amerikanleskiin kohdistui myös epävirallista kontrollia, ja juuri tämä tulee näkyviin muistitiedosta. Tärkeää on myös amerikanleskien arjen tavoittaminen. Tähän muistitieto on hyvä apuväline.

⁵⁰ Virrankoski 1970, s. 125–126.

⁵¹ Katajala 1994, s. 64.

Muistitietoon on suhtauduttava lähdekriittisellä varovaisuudella, kuten muistuttaa mm. Satu Apo emotionaalisesti ladattujen kertomusten käsittämisestä.⁵² Amerikanleskeksi jääminen ja avioton äitiys ovat aiheena juuri tällaisia. Niiden ymmärtäminen on riippuvainen ajasta ja kulttuurisesta ympäristöstä. Omaelämäkerrallisten haastatteluiden ja muistelmien kohdalla on hyvä muistaa, että yksilön pohtiessa elämäänsä on olennaisesti kyse hänen elämänsä arvioimisesta, arvioinneista ja arvoista. Kirjoittaja tai haastateltava pyrkii sanomaan sanottavansa niin, että lukija ymmärtää hänen tarkoituksensa, pidättäytyy kirjoitetun rajoissa ja toisaalta tulkitsee sanotun oikein. Realistinen lukija pyrkii kuitenkin etsimään kirjoituksesta muita merkityssisältöjä kuin mitä kirjoittaja tai haastateltava on siihen sisällyttänyt.⁵³

Menneisyys ja muistot seuraavat ihmistä läpi elämän herättäen tunteita ja tuoden mieleen hyviä ja huonoja asioita. Niin suullisen kuin kirjoitetunkin elämäntarinan muodostumiseen vaikuttavat kertojan ikä, eletty elämä kokemuksineen ja arvoineen sekä ympäröivä kulttuuri. Sopivat virikkeet voivat palauttaa jopa vuosikymmenten takaiset menneet tapahtumat kirkkaina mieleen yhä uudelleen ja uudessa valossa arvioitavaksi. Menneisyyden tapahtumat saavat uusia merkityksiä arvostusten ja arvomaailman muuttuessa. Näin ollen muistelija voi nähdä elämäkokemuksen myötä asiat eri tavalla kuin nuorempana. Muistitietoa ei pidetä ainoa oikeana totuutena, mutta se on kuitenkin jonkin ryhmän esim. kyläyhteisön muisti ja menneen kulttuurin kuvaaja.⁵⁴

Käyttämäni muistitieto on osa vuonna 1975 Etelä-Pohjanmaalla tehtyä haastattelua alueen kulttuurista. Käytössäni olevien haastattelujen teemana on ollut siirtolaisuus. Haastateltavana on siirtolaisia, amerikanleskiä, siirtolaisten lapsia ja muita joita siirtolaisuus on koskettanut. Teemahaastattelun luonteesta johtuen haastattelujen painopiste riippuu haastateltavasta. Toiset kertovat omasta Amerikan retkestään, toiset Alahärmän siirtolaisuudesta. Haastattelujen lisäksi käytän lähteenä yhtä

⁵² Apo 2001, s.219–220.

⁵³ Mäkelä 1990, s.83–85.

⁵⁴ Yli-Olli 2003, s. 21, 23.

elämäkertomusta. Tämän on kirjoittanut Esa Pukkila vuonna 1998. Elämäkertomus on kirjoitettu sukututkimusharrastuksen yhteydessä. Avioero vuosisadan vaihteen tapaan? –kirjoitus on Pukkilan isoäidin elämäkerta, jossa hän kertoo isoisänsä lähdöstä Kanadaan ja isoäitinsä elämästä amerikanleskenä.

Muistot rakentuvat yksilöllisille kokemuksille. Ne voivat myös olla enemmän tai vähemmän kollektiivisten ajattelutapojen tai kulttuurimallien suodattamia.⁵⁵ Käyttäessäni tutkimuksessani lähteenä elämäkertomusta ja haastatteluja tulee työssäni esiin myös se, mitä siirtolaisuudesta ja amerikanleskistä todella muistetaan.

⁵⁵ Korkiakangas 1996, s. 50.

2 ALAHÄRMÄ JA SIIRTOLAISUUS

2.1 Murroksen jaloissa

Suomen autonomian aika päättyi 1800-luvun lopulla sortovuosiin. Autonomian tuoman erillisaseman suojassa Suomi oli kasvanut eroon emämaastaan ja rakentanut erilliselle asemalleen valtio-oikeudellisen tukirakennelman. Lojaalius Venäjää kohtaa väheni 1800-luvun lopulla, toisaalta venäläinen kansallismielinen liike voimistui ja alkoi vaatia reuna-alueiden yhdenmukaistamista emämaahan nähden.⁵⁶

Ulkoista uhkaa ei Suomella vuosisadan vaihteessa ollut, mutta taistelu erillisasemasta emämaata kohtaan ja lisääntyvät puheet itsenäistymisestä värjivät suomalaisen yhteiskunnan tilannetta. Suomessa elettiin muutenkin murroksen aikaa, sillä taloudelliset ja sosiaaliset muutokset koskettivat myös useita kansankerroksia. Vuosisadan vaihteessa Suomi oli vielä selvästi agraarinen maa, kuitenkin koko ajan vähenevissä määrin. Tultaessa 1880-luvulle runsaat 90 prosenttia suomalaisista asui maaseudulla. Vuoden 1879 elinkeinovapaus mahdollisti uusien teollisuudenhaarojen syntymisen, ja tämän myötä maaseudun työtön väki alkoi siirtyä työn perässä teollisuuskeskuksiin. Muuttoliikkeen laajuutta kuvastaa se, että 1880-luvulla joka viides vaihtoi asuinpaikkakuntaansa. Seuraavilla vuosikymmenillä vastaava määrä oli jo joka neljäs. Elinkeinoelämän monipuolistuminen johti uuden yhteiskuntaluokan, teollisuustyöväestön, syntyyn.⁵⁷

Yhteiskunnallinen muutos näkyi myös ihmisten arvomaailmassa. Kehitys sääty-yhteiskunnasta kohti kansalaisyhteiskuntaa ilmeni viimeistään alkavassa puolueuudostuksessa, joka siirsi syrjään aikaisemman neljän säädyn varaan rakentuneen valtiollisen edustusjärjestelmän.⁵⁸ Myös kirkon asema kyseenalaistettiin vuosisadan vaihteessa. Sen asema oli pysynyt vuosisatojen ajan vakaana eikä ylivaltaa ollut aikaisemmin epäilty. Aina

⁵⁶ Tommila 1999, s. 37. Historiankirjoituksessa kehitystä, joka johti sortovuosiin, on lähestytty useasta eri näkökulmasta ja tämän myötä sortovuosiin johtavista syistä on myös monta erilaista tulkintaa. Tommila 1999, s. 36.

⁵⁷ Murtorinne 1992, s. 303–304.

⁵⁸ Murtorinne 1992, s. 305.

1800-luvun loppupuolelle saakka seurakunta ja paikallisyhteisö olivat yhtä. Uudet aatevirtaukset ja yhteiskunnan murrostila romahduttivat kuitenkin myös kirkon aseman. Kirkko ja yhteiskunta eriytyivät, eivätkä niiden käsitykset ja moraalit enää kohdanneet. Myös yhteiskunnan poliittinen kehitys heikensi kirkon asemaa. Säätyjen lakkauttamisen ja eduskuntauudistuksen myötä kirkko menetti edustuksensa valtiopäivillä.⁵⁹

Maa eli murroskautta ja osansa siitä saivat myös pienet maalaisyhteisöt, joissa tapahtui huomattavia muutoksia. Alahärmän asukasluku nousi vuosisadan vaihteeseen tultaessa. 1880-luvulla Alahärmän asukasluku oli vielä noin 4799. Seuraavan vuosikymmenen lopussa asukasluku oli kohonnut jo 5811:een.⁶⁰ Euroopan väkiluku kasvoi voimakkaasti 1800-luvulla. Myös Suomi aina Etelä-Pohjanmaata myöten pysyi tässä vauhdissa mukana. Jo 1700-luvun puolella Suomen väestönkasvu oli ollut huomattavaa ja Etelä-Pohjanmaalla erityisen voimakasta.⁶¹ Näin ollen Alahärmän väkiluvun kehitys oli samansuuntaista kuin muualla Suomessa.

Kuvio 3. Alahärmän väkiluvun kehitys 1898–1906.⁶²

vuosi	1898	1899	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906
asukasluku	5811	5725	-	5868	5888	5949	-	-	6057

Vuosisadan vaihteen Alahärmä oli maatalousyhteisö, sillä alueen tärkein ja lähes ainoa toimeentulo oli maatalous. Vielä 1700-luvun lopulla suuri osa alahärmäläisistä viljelijöistä oli talollisia. Tilanne muuttui kuitenkin 1800-luvulle tultaessa, jolloin vuokramaiden viljelijöiden määrä ylitti talollisten

⁵⁹ Roiko-Jokela 1996, s. 21–22.

⁶⁰ Heikinmäki 1988, s. 926. Samaisen tilaston mukaan Alahärmän asukasluku olisi tippunut vuoteen 1910 mennessä 5261 asukkaaseen. Alahärmän asukasluku nousi siitäkin huolimatta, että aina 1880-luvulle Vaasan läänistä muutti asukkaita eniten muualle Suomeen. Tämän lisäksi oli läänin ulkomaille suuntautuva muuttoliike maan vilkkainta. Nieminen 1941, s. 70.

⁶¹ Toivonen 1963, s. 76.

⁶² Alahärmän rippikirja 1897–06. Vuosien 1900, 1904 ja 1905 tietoja ei ole merkitty rippikirjaan. Suuria muutoksia väkiluvussa ei todennäköisesti noina vuosina ole tapahtunut, vaan väkiluku on ollut hitaasti kasvamaan päin huolimatta siitä, että yleinen maan muuttoliike oli maalta kaupunkiin. Asukasluvut pitävät sisällään myös siirtolaiseksi lähteneet.

määrän.⁶³ Jälleen 1800-luvun puoliväliin tultaessa oli talollisten määrä torppiin nähden kasvanut. Torppien määrä taloa kohti oli Alahärmässä Etelä-Pohjanmaan alhaisimpia 1800-luvun jälkipuoliskolla, sillä alueella oli torppia taloa kohti vuosisadan vaihteen molemmin puolin noin 0.1–0.5, samaisen luvun ollessa muualla Etelä-Pohjanmaalla 0.6–3.0.⁶⁴ Maan maatalousväestöstä oli arviolta kaksi viidesosaa niin tilallisväestöä kuin tilattomiakin ja vain yksi viidesosa maanvuokraajaväestöä. Vaikka 1800-luvulta ei ole käytettävissä vertailukelpoisia lukuja, voi silti päätellä tilattoman väestön kasvaneen 1900-luvulle tultaessa eniten.⁶⁵

Kuvio 4. Alahärmän torppa- ja taloluku vuosina 1860–1910.⁶⁶

vuosi	torppien luku	taloluku
1860	218	267
1870	136	259
1881	133	274
1910	86	350

Alahärmän taloudellisen nousun mahdollisti jo 1500-luvulla alkanut tervanpoltto. Vielä 1800-luvun puolivälissä tervanpoltto tarjosi työtä koko ajan lisääntyvälle väkimäärälle.⁶⁷ Tervanpoltto kuitenkin väheni huomattavasti 1870-luvun lopulla koko Etelä-Pohjanmaan alueella. Syynä tähän oli tervan hinnan lasku.⁶⁸ Näin ollen eteläpohjalaisten oli turvauduttava autonomian loppupuolella muihin toimeentulonlähteisiin.

⁶³ Syynä kehitykseen oli 1700-luvulla tapahtuneet maanjakojärjestelyt, jolloin sai alkunsa varsinainen torpparilaitos. Kojonen 1993, s. 154.

⁶⁴ Poikkeuksen muun Etelä-Pohjanmaan lukuihin muodostivat Alahärmän lisäksi Ylihärmä, Kuortane, Korteesjärvi, Evijärvi, Lappjärvi, Vimpeli ja Alajärvi; kunnat, jotka sijaitsivat Kuortanetta lukuun ottamatta Etelä-Pohjanmaan pohjoisosassa.

⁶⁵ Jaakkola 1994, s. 85.

⁶⁶ Heikinmäki 1988, s. 923–924. Talollisten määrän kasvu oli yleistä Vaasan ja Oulun läänissä, mutta poikkesi muun maan yhteiskunnallisesta kehityksestä. Uusia tiloja saatiin pilkkomalla entisiä sekä uudisviljelyn avulla. Näin eteläpohjalaisista taloista muodostui keskikokoisia ja pientiloja, mikä edesauttoi siirtolaisuutta. Tilojen halkomisessa saatettiin mennä jopa niin pitkälle, että tilat eivät olleet enää elinkelpoisia. Toivonen 1963, s. 84–85.

⁶⁷ Kojonen 1993, s. 189–192.

⁶⁸ Heikinmäki 1988, s. 645–646. Kun tervan hinta oli vielä vuonna 1876 18–19 markkaa, oli se tippunut vuoteen 1879 mennessä 12–16 markkaan tynnyriltä.

Tehostuva maa- ja metsätalous paransi osaltaan talollisten asemaa 1870-luvulta alkaen. Tilattomat eivät kuitenkaan päässeet osallisiksi talouselämän muutoksista. Sen sijaan heidän toimintaansa rajoitettiin, sillä metsiä ei saanut käyttää kuten ennen. Myös torppien kontrahdit kiristyivät, eikä torppia annettu enää mielellään. Tervan sijasta alettiinkin turvautua karjatalouteen. Karjaa kasvattivat niin talolliset kuin torpparitkin. Etelä-Pohjanmaan talot olivat suurimmaksi osaksi pienviljelmiä, joiden ainoa vakituinen tulonlähde oli usein meijeritili. Pienille tiloille ei kuitenkaan karjaa paljoa mahtunut, ja näin ollen tulotkin pysyivät pieninä.⁶⁹ Myös ansiokotiteollisuutta harjoitettiin yhä enemmän, ja tästä osansa saivat myös tilattomat. Alkoi kehittyä paikallisia ja omintakeisia aloja. Kotona valmistettiin myyntiin mm. huonekaluja, puukkoja, länkiä, saviastioita ja tekstiilejä.⁷⁰

Omavarainen maatilatalous muuttui 1800-luvun lopulla karja- ja metsätalouspohjaiseksi vaihdantataloudeksi. Muutos kohteli maatalousväestöä eri tavoin, sillä se ei lisännyt työvoiman tarvetta. Sen sijaan työvoiman tarve väheni uuden tekniikan ja rationalisoinnin tuloksena. Näin ollen liikaväestölle ei ollut paikkaa maa- ja metsätaloudessa ja liikaväestön kasvattama ongelma vain paheni.⁷¹

Etelä-Pohjanmaan metsistä ei ollut enää elintason kohottajaksi tervapolttoaikojen jälkeen. Alueen metsät olivat sisäsuomalaisiin metsiin verrattuna soistuvia, heikkokasvuisia sekä tervanpolton takia kuusettuneita. Peltoala oli kasvanut suoviljelyksen myötä, mutta se ei silti taannut muuta kuin niukan toimeentulon eteläpohjalaisille perheille.⁷² Toimeentulo-ongelmaan täytyikin lähteä etsimään vastausta kauempaa.

⁶⁹ Toivonen 1963, s. 83.

⁷⁰ Heikinmäki 1988, s. 921.

⁷¹ Heikinmäki 1988, s. 628.

⁷² Toivonen 1963, s. 84.

2.2 Toivo kohdistuu merten taa

” ...Kun täällä ei ollu työpaikkoja mitään ja perhe, vaimo oli otettu ja yksi lapsikin syntyy...se oli pakosta lähteä tienaamaan. Ja se oli sen ajan muoti, että sitten lähdettiin Amerikkaan.”⁷³

Näin muisteli alahärmäläinen Kalle Vakkuri veljensä syitä siirtolaisuuteen. Kolmisenkymmentä hehtaaria viljelysmaata käsittänyt maatila ei riittänyt elättämään suurta 12-lapsista perhettä, joten osan oli lähdettävä etsimään tienesti muualta. Kallen veljistä muutama päätyikin vuosisadan vaihteen tyylin mukaisesti Amerikkaan.⁷⁴ Rippikirjojen mukaan kaksi alahärmäläistä päätyi vuonna 1905 myös Afrikkaan.⁷⁵ Siirtolaisuutta Afrikkaan voi pitää eräänlaisena vuoden 1905 Vaasan läänin erikoisuutena, sillä tuolloin alueen maalaiskunnista lähti yhteensä 14 miestä Afrikkaan. Luku on poikkeuksellisen suuri, koska muista lääneistä lähtijöitä ei ollut tai korkeintaan yksittäinen siirtolainen valitsi tämän poikkeuksellisen määrän.⁷⁶

Siirtolaisuudelle oli ominaista muuttoliikkeen voimakkaat vaihtelut; joinakin vuosina siirtolaisuus oli voimakasta ja toisina taas vähäistä. Vaihtelu käy ilmi myös kuvioista 5, joka kuvaa Alahärmän siirtolaisuutta. Amerikansiirtolaisuudesta voi erottaa kolmenlaisia aaltoliikkeitä, jotka liittyvät vuodenaikojen kulkuun sekä pitkiin ja lyhyisiin taloudellisiin suhdanteisiin. Varsinkin siirtolaisuuden alkuaikoina muuttoliike painottui kesäkuukausille.⁷⁷ Olihan laivaliikenne vilkkaampaa kesäkuukausina. Talvisin jää peitti Pohjanlahden, ja tämä pysähdytti laivaliikenteenkin. Tilanne muuttui 1880-luvulla, jolloin Hangosta alkoi kulkea myös talviliikennettä.

Yhdysvaltojen talouselämä oli vuosisadan vaihteessa taloudellisten nousu- ja laskukausien vuoristorata. Lasku- ja lamakausina siirtolaisten saattoi olla

⁷³ Mustut/ Y/07422.

⁷⁴ Mustut/ Y/07422.

⁷⁵ Alahärmän rippikirja 1987–1906, s. 49, 692.

⁷⁶ SVT, siirtolaisuustilasto 3, s. 22–23.

⁷⁷ Kero 1996, s. 95.

hyvinkin vaikea saada töitä. Siirtolaisuus ei kuitenkaan aaltoillut samaan tahtiin taloussuhdanteiden kanssa, sillä tieto suhdannevaihteluista kulkeutui Suomeen aina hieman myöhässä. Yhdysvaltojen nousukaudet näkyivät kuitenkin selvinä siirtolaisuuden nousupiikkeinä Suomessakin. Laskukaudella siirtolaisuus vastaavasti heikkeni ja Amerikasta palanneiden määrä lisääntyi.⁷⁸

Verrattaessa Toivosen esittämiä Yhdysvaltojen suhdannejaksoja⁷⁹ ja Alahärmän siirtolaisuutta (kuvio 5) voidaan todeta Alahärmän siirtolaisuuden myötäilleen taloudellisia suhdanteita. Tutkimusajanjaksolle ajoittuu kaksi suhdannejakson huippua kesäkuulle 1899 ja syyskuulle 1902. Tarkasteltaessa kuviota 5 havaitaan siirtolaisuuden olleen korkeimmillaan samaisina vuosina. Toisaalta suhdannejaksot käyvät aallonpohjalla vuosina 1897, 1900 ja 1904, näistä vuosien 1897 ja 1900 siirtolaisuus on vähäistä. Toisaalta taas vuoden 1904 siirtolaisuus on korkeampaa kuin edeltävänä vuonna. Vuoden 1904 poikkeuksen syynä voi olla Yhdysvaltain presidentinvaalit. Republikaanien voitto vaaleissa oli merkki tulossa olevasta paremmasta ajasta. Tämän perusteella uskallettiin lähteä matkaan laskusuhdanteesta huolimatta.⁸⁰

Taloudellinen tilanne ei ollut ainoa syy siirtolaisuuteen, joskin varmasti suurin sellainen. Taloudellisten syiden lisäksi osa mainitsi lähdön syyksi seikkailunhalun. Myös perhesuhteet saattoivat ajaa miehen matkaan. Seurakuntiansa perheasioista selvillä olleet papit ilmoittivatkin siirtolaisuuden syyksi mm. ”perheelliset rettelöt”, ”vaimoansa pakoon” ja ”jalkavaimoansa karkuun”.⁸¹ Naissiirtolaisten kohdalla seikkailuun saattoi kuulua myös puolison metsästys Amerikan kultamailta.

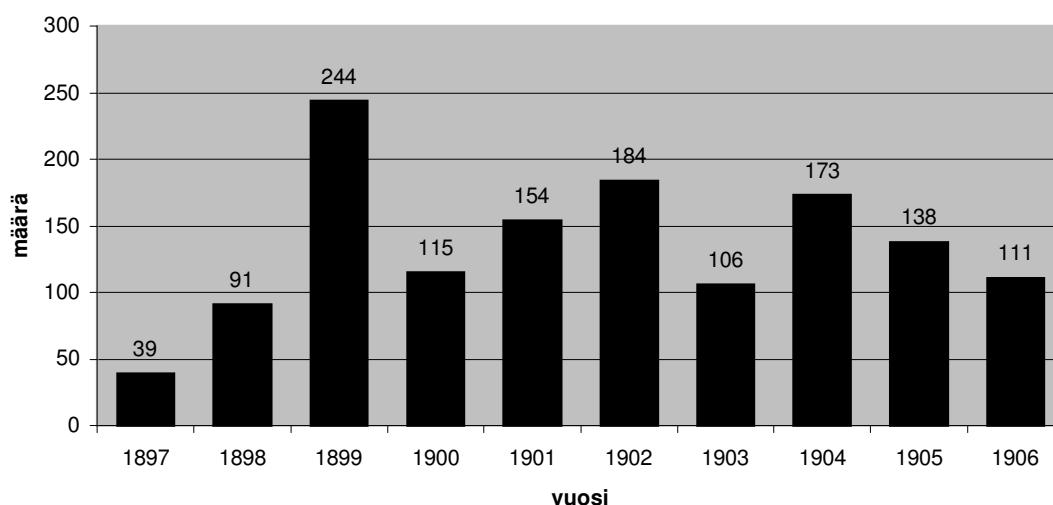
⁷⁸ Kero 1996, s. 96–97, Toivonen 1963, s. 142–144. Suomen suhdannemuutokset eivät vaikuttaneet vastaavalla tavalla siirtolaisuuteen. Toivonen 1963, s. 139–140.

⁷⁹ Toivonen 1963, s. 141.

⁸⁰ Kero 1996, s. 99. Suomalaisia siirtolaisia kiinnosti muita siirtolaisia enemmän yhteiskunnallinen tilanne ja hyvät sekä huonot ajat yhdistettiin ainakin jossain määrin myös Yhdysvaltain presidentinvaalien tulokseen. Amerikasta lähetetyistä kirjeistä käy ilmi, kuinka vaalituloksien odotettiin vaikuttavan myös työtilanteeseen. Kero 1996, s. 97.

⁸¹ Kero 1982, s. 94.

Kuvio 5. Alahärmän siirtolaisuus v. 1897–1906.⁸²

Syynä siirtolaisuuteen on myös nähty olevan asepalvelus. Mikäli halusi välttyä asepalvelukselta Venäjän armeijassa, kannatti lähteä mahdollisemman kauas.⁸³ Myös Alahärmän rippikirjasta löytyy siirtolaiseksi lähteneitä, jotka näyttävät lähteneen ennen asevelvollisuuden suorittamista.⁸⁴ Alahärmäläinen Niilo Holma muisteli suurimman osan asevelvollisista pyrkineen Amerikkaan velvollisuutta pako. Hänen isänsä oli kutsuttu aikoinaan armeijaan, mutta hän pakeni velvollisuutta Amerikkaan. Holman muistelmien mukaan passi täytyi olla hankittuna vähintään puoli vuotta ennen tietoa asevelvollisuudesta. Niilo Holman isä meni pyytämään passia liian myöhään, mutta sai lopulta nimismiehen ylipuhuttua ja sai passin.⁸⁵ Kyseessä voi olla tietenkin yhteensattuma; lähtöään jo pitkään suunnitellut saakin kutsun armeijaan. Olipa kyse yhteensattumasta tai ei, uskon kutsun asepalvelukseen vauhdittaneen Amerikkaan lähtöä. Vuoden 1903 asetuksen mukaan kutsuntojen laiminlyöjille ei saanut antaa kutsuntojen jälkeen viiteen vuoteen passia.⁸⁶

⁸² SVT, siirtolaisuustilasto I, II, III.

⁸³ Toivonen 1963, s. 72–73.

⁸⁴ Esim. Alahärmän rippikirja, s. 1217. Asepalvelukseen joutuvien kohdalla lukee ”hyväksytyt arpa”, kun taas sen välttävillä esim. ”k-maton”, kelpaamaton. Rippikirjassa on myös luettelo kaikista asevelvollisista niin hyväksytyistä kuin kelpaamattomistakin. Myös haastatteluista käy ilmi, että miehiä lähti siirtolaiseksi kutsuntojen välttämiseksi. Kustaa Ylimäki kertoo isänsä lähteneen vuosisadan vaihteessa kutsuntoja Amerikkaan pako. Mustut/ Y/07385.

⁸⁵ Mustut/ Y/07440–07443.

⁸⁶ Suomen asetuskokoelma 1903 I, s. 3.

Yhdysvallat pystyi tarjoamaan sen, mistä kotipaikkakunnalla oli pula, nimittäin työtä ja maata. Rakentaminen ja teollistuminen voimistuivat Yhdysvalloissa 1860-luvun aikana. Vapaata viljelysmaata tarjottiin ilmaiseksi vuoden 1862 Homestead Act'n nojalla. Tilanne Yhdysvalloissa näytti olevan päinvastainen kuin Etelä-Pohjanmaalla; oli töitä, mutta ei työntekijöitä. Jo Amerikkaan matkanneilta tuttavilta ja sukulaisilta tuli kotiin matkaan houkuttelevia kirjeitä. Perillä odottaisi työ ja paremmat palkat. Edes Pohjois-Amerikan lamakausi ei latistanut lähtöhaluja.⁸⁷

Vuosien 1897 ja 1906 välillä Alahärmästä lähti arviolta 1355 siirtolaista.⁸⁸ Määrä on huomattava, kun vertaa sitä aiemmin (luvussa 2.2) esitettyyn Alahärmän asukaslukuun. Tarkkaa siirtolaisten määrää on mahdotonta sanoa, vaikka siirtolaiset onki pyritty rekisteröimään. Virallisessa tilastossa ja passilistoissa on määrällisiä heittoja. Tarkasteltaessa koko maan siirtolaismääriä virallisen tilaston mukaan siirtolaiseksi lähti vuosien 1893–1914 välisenä aikana 253 016 suomalaista, kun taas passilistojen mukaan määrä on suurempi, 264 358.

Eroavaisuudet johtuvat mm. siitä, että kaikki passin hankkineet eivät loppujen lopuksi lähteneetkään matkaan. Syynä tähän saattoi olla esim. sairastuminen tai se, että laivalipun hintaa ei saatukaan kokoon⁸⁹. On mahdotonta saada enää selville, kuinka moni lähti passin saatuaan siirtolaiseksi. Tämä ei kuitenkaan kerro suoralta kädeltä virallisen tilaston siirtolaismäärän olevan totuudenmukainen, sillä verrattaessa sitä laivojen matkustajalistoihin luvut eivät jälleen täsmää.⁹⁰ Siirtolaisten lopullinen lähteminen saattaisi selvitä matkustajaluetteloista. Niiden avulla olisikin mahdollista tutkia, kuinka moni lähti passin hankittuaan siirtolaiseksi. Matkustajaluetteloiden täysipainoinen hyödyntäminen on kuitenkin vaikeaa, sillä lähtijöiden kotipaikka on vain

⁸⁷ Niemi 2002, www.

⁸⁸ SVT XXVIII, siirtolaisuustilasto.

⁸⁹ Laivalippujen hinnat kallistuivat vuosisadan vaihteessa vuosi vuodelta. Kun laivalipun hinta oli vuonna 1899 vielä 155–181 mk, oli vastaava hinta vuonna 1906 192-216mk. Hintaan vaikutti, matkustiko Hangosta New Yorkiin vain Quebeciin. Matka jälkimmäiseen oli halvempi. Poikkeuksen hintatilastoon tekee vuosi 1904, jolloin matkan hinta oli vain 85 mk. Syynä alhaiseen lipun hintaan oli Yhdysvaltojen lama, jolloin myös siirtolaisia tuli maahan aikaisempia vuosia vähemmän. Kero 1974, s. 171–172.

⁹⁰ Lisää aiheesta Kero 1974, s. 35–47.

harvoin ilmoitettu matkustajaluettelossa. Vilmusenahon tutkimuksen mukaan kuitenkin vain harva passin hankkinut perui matkansa.⁹¹

Alahärmäläisten muistelmissa syynä siirtolaisuuteen olivat poikkeuksetta taloudelliset tekijät. Työmatkaa Amerikkaan pidettiin Alahärmän kylien raiteilla itsestäänselvyytenä: ”...se oli oikein niinku muotiasia, jos nuori mies meni naimisiin. Niin ei siinä monta kuukautta ollut, ku se painui Amerikkaan vissiin luultavasti talon rahoja tienaamaan...”⁹² Toisaalta jos joku lähti ongelmaisten perhesuhteiden takia, tuskin hän todellista lähdön syytä olisi ilmoittanut. Ne jotka lähtivät vaimoan karkuun, saattoivat hyvinkin peittää oikean syyn taloudellisten syiden alle. Myös Alahärmän rippikirjasta löytyy jälkiä aviomiehistä, jotka ovat mahdollisesti perhesuhteiden takia paenneet Amerikkaan. Kun aviomies lähtee vaimonsa aviottoman lapsen syntymän jälkeen Amerikkaan, voi olettaa aviorikoksen johtaneen pariskunnan suhteen huononemiseen.⁹³ Ajalle ominaiseen tapaan oli helpompaa lähteä Amerikkaan päästäkseen puolisosta eroon kuin päätyä avioeroon.

Siirtolaisia lähti kaikista yhteiskuntaluokista, mutta huomattava määrä lähtijöistä oli talollisia. Yksi syy siihen on se, että talollisia oli paljon ja määrä kasvoi koko ajan 1900-luvulle tultaessa. Vanhin lapsista peri yleensä talon ja muut joutuivat etsimään elantonsa muualta. Pienistä taloista ei ollut koko suvun elättäjäksi eikä vähäisiä maita voinut loputtomiin pilkkoa itsenäisiksi tiloiksi. Talollisissa oli myös niitä, joiden matkan syy oli muualla kuin oman talon hankkimisessa ja perintöjärjestyksessä, sillä Alahärmästä löytyy myös taloja, joista lähtivät kaikki miehet siirtolaiseksi aina tilan perijää myöten. Veikko Hautala pääsi vaimonsa kotipaikan isännäksi, sillä kaikki talon miehet olivat lähteneet aikaisempien vuosien saatossa Amerikkaan ja talo oli vailla isäntää. Näin ollen Veikko osti talon itsellensä. Alahärmäläinen Niilo Porre muistelee, että aikoinaan sanottiin suurimman osan kylien isännistä olevan yhtäaikaan Amerikassa.⁹⁴

⁹¹ Vilmusenaho 2001, s. 137–140.

⁹² Mustut/ Y/07452.

⁹³ Alahärmän rippikija 1897–1906, s. 1253, kastettujen luettelo 1778–1894.

⁹⁴ Mustut/ Y/07452, Y/07391.

Mäkitupalaisten osuus lähtijöistä oli myös suuri. Heidän vähäinen viljelysmaansa hädin tuskin elätti perheen. On siis luonnollista, että toimeentulo oli haettava muualta. Mäkitupien määrä kasvoi vielä 1900-luvun puolella koko Etelä-Pohjanmaalla. Mäkitupien lisääntyminen johtui mm. kotiteollisuuden kasvusta. Lisäksi suurimpien talojen isännät antoivat mielellään maata mäkitupia varten, sillä tupien asukkaista he saivat apulaisia talon töihin omien lapsien ollessa Amerikassa.⁹⁵ Samuli Paulaharju kertoo, kuinka ”mökkit olivat perillisiä täynnä kuin harakanpesät mäkimännnyissä, eikä pieni perunamaa, ohra- ja kessupelto paljoa tuottanut... Jo varsin nuorena moni mäkituvan perillinen joutui pesästään maailman masattavaksi.”⁹⁶

Torppareiden olot kiristivät 1800-luvulle tultaessa, kontrahteja ei enää uusittu ja uusia ei enää perustettu. Metsän arvon noustessa talolliset eivät enää halunneet torpparien haaskaavan metsiä. Myös tilojen halkominen vähensi torppien tarvetta.⁹⁷ Suuren torpan ja pienen talollisen välinen ero saattoi olla hiuksenhieno. Näin oli myös pienen torpan ja mäkituvan ero. Erottavana tekijänä oli vain omistuksen määrä. Alahärmässä oli niin pieniä kuin suuriakin torppia kylän laitamilla, metsän laidassa ja vainioiden takana. Osa torppareista saattoi omistaa maata, kotieläimiä ja hevosenkin. Köyhimmillä oli taas vain pieni mökki ja kasvimaata.⁹⁸ Olosuhteiden saattamana oli pakko lähteä töiden perään. Usein syynä lähtöön olikin maanvuokraolojen heikentyminen koko Vaasan läänin alueella.⁹⁹

Vaikka Alahärmän väestön selvä enemmistö oli erilaisia tiloja viljelevää, oli alueella myös tilatonta väkeä. Tähän ryhmään kuuluvat työskentelivät usein taloissa tai olivat jonkinlaisessa riippuvuussuhteessa maata viljelleeseen väkeen. Näin ollen hekin saivat toimeentulonsa maataloudesta.¹⁰⁰ Tämä itsellisten määrä kasvoi 1800-luvun aikana samaan tahtiin muun väestönkasvun kanssa.

⁹⁵ Toivonen 1963, s. 91.

⁹⁶ Paulaharju 1996, s. 84–85.

⁹⁷ Toivonen 1963, s. 88.

⁹⁸ Paulaharju 1996, s. 60.

⁹⁹ Toivonen 1963, s. 89.

Heidän määränsä on vaikea laskea, sillä Toivosen mukaan Amerikkaan lähteneet merkittiin usein kirkonkirjoissa itsellisiksi huolimatta heidän siirtolaisuutta edeltävästä yhteiskunnallisesta asemastaan.¹⁰¹ Tämä selittäisi, minkä takia Alahärmän kirkonkirjoissa on useita merkintöjä yhteiskunnallisen aseman muutoksesta alhaisempaan sosiaaliseen asemaan päin.¹⁰² Usean talollisen, torpparin ja mäkitupalaisen Amerikkaan lähteneen miehen kohdalle on kirkonkirjaan merkitty itsellinen. Aikaisempi merkintä on yliviivattu tai sen erottaa heikommasta musteenjäljestä. Merkitsemistapaa ei ole kuitenkaan käytetty johdonmukaisesti läpi kirkonkirjan, joten syy yhteiskunnallisen aseman heikkenemiseen voi olla myös jokin muu, esim. velkaantuminen ja tämän takia omaisuuden myyminen.

Muitakin siirtolaiseksi lähtijöitä Alahärmästä oli, joskin he olivat yksittäisiä tapauksia. Vaikka vuosisadan vaihteen Alahärmä olikin lähinnä omavaraistaloudesta toimeentulonsa saava alue, oli agraarisessa yhteisössä myös ammattilaisia, mm. apteekkari, leipuri, suutari, seppä, räätäli, ratatyöläisiä, maakauppias ja tietenkin nimismies.¹⁰³ Omavaraistaloudessa elävien täytyi kyetä tekemään monia erilaisia töitä, mutta kuitenkin joukkoon mahtui aina joku, joka oli jossakin taidossa erityisen hyvä. Hänestä saattoi kehkeytyä alan ammattilainen ja hän pystyi hankkimaan näin toimeentulon perheelleen.¹⁰⁴

Vuoden 1859 asetuksella myönnettiin lupa perustaa kauppoja myös maaseudulle. Alahärmän ensimmäinen kauppapuoti avasi ovensa jo 1860-luvulla.¹⁰⁵ Alueelle muutti 1670-luvulle asti vain rahvasta syrjäisen sijainnin takia. Ensimmäiset säätyläiset olivat pappeja ja heidän perheitään. Myöhempinä vuosikymmeninä alueella oli muutamia säätyläisperheitä, mutta ilmeisesti syrjäinen korpimaa ei liiemmin heitä puoleensa vetänyt.¹⁰⁶

¹⁰⁰ Kojonen 1993, s. 155.

¹⁰¹ Toivonen 1963, s. 91.

¹⁰² Alahärmän kirkonkirja 1897–1906.

¹⁰³ Alahärmänrippikirja 1897–1906.

¹⁰⁴ Kojonen 1993, s. 195.

¹⁰⁵ Kojonen 1993, s. 206–207.

¹⁰⁶ Alahärmän säätyläisistä tarkemmin Kojonen 1993, s. 157–158.

Alahärmäläisten siirtolaisten joukossa onnea lähtivät kokeilemaan alueen seppä, räätäli ja kolme suutaria.¹⁰⁷ Ammatinharjoittaminen saattoi olla toisilla vain sivuelinkeino maanviljelyn lisäksi, joten pelkkä ammatti ei välttämättä taannut taloudellista hyvinvointia. Ja tällöinkin saattoivat perheen tulot jäädä liian pieniksi. Pienenä erikoisuutena voi pitää sepän lähtöä Amerikkaan, sillä kuten Paulaharju asian ilmaisee ”seppä oli kaikkein tarpeellisin virkamies koko mailla”. Ilman rautaa ei tultu toimeen ja raudan takojalta vaadittiin hyvää ammattitaitoa. Suuremmissa taloissa saattoi olla oma sepän paja, mutta Alahärmässä oli myös kyläpajoja, jonka palveluksia kyläläiset käyttivät.¹⁰⁸ Niin suutareita kuin räätäleitäkin pidettiin mestareina, mutta todellisia ammattilaisia olivat kuitenkin ”tulisen raudan isännät”, sepät. Arvostus seppiä kohtaan näkyi myös heidän palkassaan, sillä sepän työpanos tuli asiakkaalle usein hyvinkin kalliiksi. Sepät olivatkin taloudellisesti hyvin toimeentulevia.¹⁰⁹

Kuvio 6 antaa kuvan suomalaisen siirtolaisuuden rakenteesta. Verrattaessa sitä Alahärmän siirtolaisuuden rakenteeseen esiin tulee eroavaisuus. Alahärmän rippikirjan mukaan suurin osa alahärmäläisistä siirtolaisista oli itsellisiä ja vasta toiseksi suurin lähtijäryhmä oli talolliset. Toinen paikallinen eroavaisuus on mäkitupalaisten kohdalla, joita alahärmästä lähti vain vähän, mutta koko maan lukuja tarkastellessa mäkitupalaisten määrä nousee huomattavan korkeaksi. Alahärmäläisen siirtolaisuuden rakenne käy kuitenkin tarkemmin ilmi luvussa 3.2, missä tarkastelen amerikanleskien yhteiskunnallista taustaa.

Amerikassa Alahärmäläiset muiden suomalaisten siirtolaisten tavoin päätyivät usein Yhdysvaltojen pohjoisosiin. Alahärmäläisien keskuksia oli mm. Crystal Falls, North Bruce ja Covinton.¹¹⁰ Harva matkusti aivan yksin, sillä usein matkaseurana oli sukulaisia tai muita kotiseudun siirtolaisia. Johannes Heikkilä matkasi vuonna 1904 Amerikkaan ja päätyi lopulta Utahiin töihin. Vuotta aikaisemmin oli lähtenyt matkaan hänen vanhempi veljensä, ja Johannesta seurasi vielä hänen nuorin veljensä. Kaikki perheen kolme

¹⁰⁷ Alahärmän rippikirja 1897–1906.

¹⁰⁸ Paulaharju 1996, s. 74.

¹⁰⁹ Paulaharju 1996, s. 81, 83.

¹¹⁰ Rekonen 2004, s. 54.

poikaa olivat Amerikassa samaan aikaan, joskin eri aikaan sinne lähteneitä. Yksin matkaan ei kuitenkaan tarvinnut lähteä, sillä Johanneksella matkakumppaneina oli neljä oman kylän miestä.¹¹¹

Kuvio 6. Suomalaisen siirtolaisten yhteiskunnallinen asema ja määrä vuosina 1893–1914.¹¹²

Talolliset ja heidän lapset	74855	29.6 %
Torpparit ja heidän lapset	31491	12.4 %
Mäkitupalaiset	67915	26.8 %
Itselliset	49536	19.6 %
Muut	29219	11.5 %
Yhteensä	253016	100 %

Amerikassa siirtolaisia odotti raskas työ. Pääasia ei kuitenkaan ollut työnkuva, vaan matkaan oli lähdetty rahaa hakemaan, ja monet kokeilivat mitä erilaisimpia ammatteja mm. kaivoksilla, rautatehtaissa ja halkometsissä. Alahärmäläiset muistavatkin usean talon olleen Amerikan-tienesteillä hankittu.¹¹³ Verrattaessa Amerikan ja kotimaan palkkoja sanottiin usein, että kotimaassa saa palkaksi yhtä monta markkaa kuin Amerikassa dollareita.¹¹⁴ Kalle Vakkurin veli työskenteli hiilikaivoksissa Amerikassa Seatlessa ja Alaskassa. Tultuaan Suomeen hän osti perheelleen talon Amerikassa hankituilla rahoilla.

Huolimatta Amerikan korkeammista palkoista ja paremmasta työtilanteesta ei kaikkia siirtolaisia silti onnistunut. Rahaa kului korkeamman hintatason takia, mutta myös viina vei monen miehen mukanaan. Johannes Vuorela muistelee

¹¹¹ Mustut/ Y/ 07443.

¹¹² Kero 1975, s. 82.

¹¹³ Mm. Kustaa Vakkuri muistelee siirtolaisuudella olleen suuren vaikutuksen Alahärmään, sillä useat talot ostettiin Kanadasta ja Amerikasta hankituilla varoilla. Mustut/ Y/07397. Veikko Hautalan mukaan taas ” Ei ollut mitään muuta mahdollisuutta, jos ei tollarilla taloja saanu, niin eihän siihen nyt kotoosilla tienestillä käyny ajatellakkaan.” Mustut/ Y/07452.

¹¹⁴ Dollari oli vuosisadan alussa 5,15 mk. Kanadassa metsätöiden kuukausipalkka oli 30 \$ (154 mk) kun taas Vaasan läänissä metsätöistä sai vuosisadan vaihteessa 1,58–3,38 mk päivässä, korkeintaan 81,12 mk kuukaudessa. Kanadassa metsäyötekijät saivat usein myös palkan

isänsä työkavereiden lähteneen iltaisin ”ryyppäämään saluunoihin” isän jäädessä puhdetöitä tekemään. Isä eli kitsaasti ja työntäyteistä elämää ja pääsi palamaan Suomeen kahden vuoden päästä lähdöstä.¹¹⁵

Dollarit houkuttelivat myös naisia Amerikkaan. Petri Rekosen julkaisemattoman tutkimuksen mukaan vuosina 1880-1900 alahärmäläisistä siirtolaisista oli naisia arviolta 34 prosenttia.¹¹⁶ He saivat yleensä töitä kotiapulaisina ja saattoivat tienata raskaan työn raatajia, miehiä, paremmin. Kotiapulaisen palkka saattoi kohota vuosisadan vaihteessa jopa 40 dollariin (206 mk) vuodessa. Vastaavasti Suomessa piian palkka oli noin 114 mk.¹¹⁷ Miehiensä lailla kaikilla naissiirtolaisilla ei elämä Amerikassa sujunut toiveiden mukaan. Kotiseudulle kantautuikin välillä ikäviä uutisia. Esimerkiksi Alahärmän Hakolan kylään tuli vuonna 1897 tieto 22-vuotiaan kylän talon tyttären hukuttautumisesta New Yorkissa.¹¹⁸

Monet siirtolaisista kotiutuivat kuitenkin hyvin uuteen kotimaahan, ja vuosien kuluessa entinen kotimaa ja perhe saattoivat unohtua. Joko Amerikassa kaikki oli paljon paremmin kuin Suomessa, tai sitten unelmat dollareilla hankittavasta talosta olivat syystä tai toisesta kariutuneet. Kotiin ei tyhjätaskuna kehdannut palata. Vaikka kuva vanhasta kotimaasta useilla siirtolaisilla hämärtyikin, oli kotona yhä edelleen perheenjäseniä, jotka jaksoivat odottaa reissulaisia kotiin palaavaksi.

lisäksi ruuan ja asunnon työmaan puolesta. Vaikka hintataso Amerikassa olikin korkeampi, rahaa jäi myös säästöön. Toivonen 1963, s. 145–146.

¹¹⁵ Mustut/ Y/07422, Y/07455.

¹¹⁶ Rekonen 2004, s. 13–16.

¹¹⁷ Toivonen 1963, s. 147–148.

¹¹⁸ Alahärmän rippikirja 1897–1906, s. 249.

3 AKAT VAILLA UKKOJAAN – AMERIKANLESKET

3.1 Amerikanlesken määritelmä

Sana *amerikanleski* on aikalaiskäsite 1800-luvulta. Siirtolaisuustutkimuksessa sanan kirjoitusmuoto on vaihdellut tutkijoiden mieltymyksen mukaan. Esimerkiksi Vilmusenaho ei pidä sanaa yhdyssanana, vaan kirjoittaa tutkimuksessaan Siikajokilaakson siirtolaisuudesta *Amerikan leskistä*. Yli-Olli on päätenyt käyttämään termiä *Amerikan-leski*, samoin tekee Toivonen.¹¹⁹ Käsitettä on myös käytetty muodossa *Amerikanleski*. Kaikista termeistä käy ilmi, mitä sillä tarkoitetaan. Vakiintunutta kirjoitusmuotoa ei termillä ole. Yleisesti käsitettä on myös käytetty muodossa *amerikanleski* ja päädyn myös itse tätä muotoa käyttämään. Isolla alkukirjaimella ja erikseen kirjoitettuna termi viittaa lähinnä amerikkalaisiin leskiin.

Amerikanleski voisi olla kotiin jäänyt mies. Termi kuitenkin yhdistetään naiseen, sillä mies oli lähes aina se, joka perheestä siirtolaiseksi lähti. Rippikirjasta käy ilmi, että vuosien 1897–1906 välisenä aikana vain yksi alahärmäläinen vaimo lähti Amerikkaan miehen jäädessä kotiin. Avioparilla ei ollut lapsia ja he olivat tilattomia, joten kotiin jäävän miehen vastuulle eivät jääneet perinteiset naisten työt kuten lasten ja kodin hoitaminen.¹²⁰ Miesten jäämistä kotiin voi pitää harvinaisena. Tämän takia Alahärmän yksittäinen tapaus ei ole poikkeus. Esimerkiksi vuonna 1902, jolloin siirtolaisuus oli kaikkein voimakkainta, Vaasan läänin maalaiskunnissa 1891 vaimoa jäi kotiin miestä odottamaan. Vastaavasti vain kuusi vaimoa lähti matkaan jättäen miehen kotiin.¹²¹ Anna-Leena Toivosen tutkimuksen mukaan vuosisadan vaihteen siirtolaisista oli miehiä arviolta kaksi kolmasosaa. Tämän määrän voi sanoa olleen yleissääntö koko maan siirtolaisuuden osalta.¹²²

Rajaan tutkimuksessani amerikanlesket aviovaimoiksi. Ulkopuolelle jäävät siis tyttöystävät ja kihlatut, joiden sulhaset lähtivät siirtolaiseksi. Vuosisadan

¹¹⁹ Vilmusenaho 2001, Yli-Olli 2002, Toivonen 1963.

¹²⁰ Alahärmän rippikirja 1897–1906, s.1192.

¹²¹ SVT, siirtolaisuustilasto I.

¹²² Toivonen 1963, s. 49–50.

vaihteen patriarkaalinen järjestys ei julkisesti hyväksynyt ns. susipareja, joskin yhdessä asumista ennen avioliittoa tapahtui jossain määrin 1800-luvulla ympäri Suomea. Vuoden 1908 evankelis-luterilaisen kirkon katsauksessa todettiin pohjalaisten kohdalta, että esiaviollista yhdyselämää on enää mahdotonta estää, koska se on vuosisatojen perintö, jota kansalaiset eivät pidä epäsiiveytenä.

Pohjanmaalla sanottiinkin olleen 1800-luvulla vähän julkisia kihlauksia, sillä kihloihin mentiin vasta tytön ollessa raskaana. Jo 1800-luvun alussa papit näkivät ongelmana epäsiiveelliset pariskunnat, jotka muuttivat pian kuulutusten jälkeen yhteen asumaan. Ajan absoluuttinen sukupuolimoraali¹²³ esti kuitenkin heitä elämästä avioparin statuksen mukaisesti, ja yhdessä asuvilla pareilla olikin tarkoitus asua yhdessä vain avioliittoa edeltävä aika. Arveltiin, että naimisiinmeno pitkittyi asuttaessa yhdessä jo kuulutusten aikana.¹²⁴ Alahärmässä ei kuitenkaan rippikirjan mukaan ole kuulutettujen ja avioituneiden määrässä huomattavaa eroa, joten pitkäkestoinen yhdessä asuminen ei ainakaan Alahärmässä ollut tavanomaista.¹²⁵

Ajan patriarkaalisen hengen mukaan nainen oli tytär niin kauan kun avioliitto oli solmittu. Morsiamien tilanne oli siis toinen sulhasen lähtiessä siirtolaiseksi kuin vaimojen, jotka jäivät aviomiestään odottamaan. Sulhastaan ikävöimään jääneen morsiamen tilannetta voi sanoa turvatummaksiksi, sillä hänen huoltajansa oli edelleen isä, ja hän usein asui lapsuudenkodissaan. Kihlaparilla ei ollut vielä huoneentaulun tuomia velvollisuuksia toisiaan kohtaan – siitäkin huolimatta, että kihlaus oli lupaus avioliitosta. Kihlaus oli myös helpompi purkaa kuin avioliitto. Avioliitto sisälsi taas molemminpuolisia velvollisuuksia, joista ei voitu eikä haluttu luistaa. Avioliittoa pidettiin aikuisen ihmisen normaalina tilana, jonka purkaminen oli epänormaalia. Näin ollen

¹²³ Suomessa absoluuttinen sukupuolimoraali oli ihanne, jonka noudattamista kirkko ja valtiovalta vaati. Sillä kiellettiin esiaviolliset suhteet ja yhdessä asumisen ennen avioliittoa. Tämän sukupuolimoraalin luonteen määräävät sosiaaliset ja uskonnollis-siveelliset tekijät. Vastakohtana absoluuttiselle sukupuolimoraalille voi pitää relativista sukupuolimoraalia. Nieminen 1951, s. 71, 83.

¹²⁴ Nieminen 1951, s. 74–76.

¹²⁵ Alahärmän rippikirja 1897–1906. Esimerkiksi vuonna 1898 kuulutettuja pareja oli 59 ja vihittyjä 50, vuonna 1899 vastaavat luvut olivat 44 ja 35.

katson aviovaimojen olevan niitä, jotka joutuivat miehen lähdettyä epänormaaliin elämäntilanteeseen ja ovat näin amerikanleskiä sanan varsinaisessa tarkoituksessa.

Etsittäessä rippikirjoista amerikanleskiä nousee pinnalle ongelma siitä, kuinka moni todella lähti passin saatuaan. Alahärmän rippikirjaan on merkitty Amerikkaan lähtijät sanalla Amerikka tai merkinnällä p.k. Amerikka. Tiedossa ei kuitenkaan ole, tarkoittavatko merkinnät Amerikkaan menneitä, passia varten vaadittavan papinkirjan hakeneita vai passin ottaneita. Käsittelin jo aiemmin luvussa 2.3 passilistan ja virallisen siirtolaistilaston välisiä määrällisiä heittoja vuosien 1893–1914 välillä. Lukujen heitto on kuitenkin vain noin 4 prosenttia, joten tämän mukaan voi sanoa lähes kaikkien passin hakeneiden lähteneen siirtolaiseksi. Koska työni nojaa laadulliseen materiaaliin, ei amerikanleskien tarkka määrä ole oleellinen. Rippikirjasta käy siis ilmi lähteneet tai lähtöä suunnitelleet aviomiehet, joiden avulla saan myös kattavan näytteen Alahärmän amerikanleskistä.

Entä onko amerikanleski aviovaimo, joka jätettiin koko loppuelämäksi yksin, vai saavatko amerikanleskien statuksen myös vaimot, joiden miehet ennen pitkää palasivat? Mielestäni ei ole oleellista, oliko vaimo yksin kaksi vai kymmenen vuotta. Suuri osa aviomiehistä lähti tarkoituksenaan palata tai kutsua perhe myöhemmin uuteen kotimaahan mukaan. Lähtiessään moni ajatteli viipyä matkalla vain pari vuotta ja palata takaisin. Toiset palasivatkin jo parin vuoden jälkeen, toisilla taas pari vuotta venähti pitemmäksi ajaksi. Johannes Heikkilän matka Amerikkaan venähti parista vuodesta kymmeneen vuoteen. Hän ei ollut ajatellut viipyä niin kauan, mutta Amerikka vei mennessään. Johannes ei kuitenkaan vaimoaan Amerikassa vietettyjen vuosien saatossa unohtanut, sillä kotiinpaluun syyksi hän mainitsee juuri vaimonsa.¹²⁶

Rippikirjasta käy ilmi joidenkin miesten kohdalla paluu kotimaahan mm. perheeseen syntyneiden lasten kohdalla tai siitä, että he ovat lähteneet

¹²⁶ Mustut/ Y/07443.

uudemman kerran siirtolaiseksi. Suurimman osan kohdalla ei kuitenkaan ole tietoja paluusta. Toisaalta osan vaimojen kohdalla on merkitty lähtö miehen perässä Amerikkaan. Tästä käyvät ilmi heidän yksin viettämänsä vuodet. Osa perheestä on saanut surusanoman Amerikasta, ja mies on merkitty kuolleeksi Amerikassa.

Tutkimuksessani luen amerikanleskiksi vaimot, jotka ovat olleet yksin useampia vuosia, olipa yksin jääminen lopullista tai väliaikaista. Eihän kukaan varmasti voinut lupauksista huolimatta tietää, kuinka pitkältä ajasta oli kyse. Jo pelkkä maiden välinen välimatka lisäsi epävarmuutta ja pidensi odotusaikaa. Liikenneyhteydet Amerikkaan nopeutuivat ja paranivat 1890-luvulla. Suomen Höyrylaiva Oy asetti vuonna 1891 Hanko-Kööpenhamina-Hull -reitille jäänmurtaja-aluksen, joka oli rakennettu nimenomaan siirtolaisliikennettä silmällä pitäen. Matka Hulliin kesti vajaan viikon. Hullista siirtolaisten täytyi matkustaa junalla Liverpooliin, josta Atlantin ylitys kesti kaksi viikkoa. Tämä uusi reitti oli nopeampi kuin aikaisemmat, mutta edelleen matkanteko kesti lähelle kuukauden.¹²⁷ Oli siis turha odottaa raskaalle ja pitkälle matkalle lähtijää takaisin alta parin vuoden. Määränpäässä oli vielä tarkoitus löytää töitä ja saada säästetyksi rahaakin.

3.2 Amerikanleskiä akoista emäntiin

Kysyttäessä Johannes Vuorelalta miksi vaimot jäivät kotiin miesten lähtiessä Amerikkaan, hän vastaa nauraen:” ...*Eihän semmosille reissuille heikompia astioita vierä.*”¹²⁸ Vastaus on puoliksi ilkikurinen, sillä useinhan kyse oli siitä, että jonkun oli jäätävä hoitamaan kotia. Toisaalta rahaa ei välttämättä ollut lähteä koko perheen voimin. Johannes Heikkilä taas muistelee, ettei hänen vaimonsa halunnut lähteä hänen mukaansa Amerikkaan.¹²⁹ Ilkikurisuudesta huolimatta totta on kuitenkin Vuorelan vastauksen toinen puoli. Yleisen ajatusmaailman mukaan nainen oli *heikompi astia* mieheen nähden.

¹²⁷ Toivonen 1963, s. 62–63.

¹²⁸ Mustut/ Y/07455.

¹²⁹ Mustut/ Y/07443.

Metafora *heikompi astia* kuvaa osuvasti naisen asemaa niin yhteiskunnassa kuin perheyhteisössäkin. On aivan luonnollista, ettei *heikompi astia* kestänyt matkan rasituksia tai ollut hyödyllinen matkan varrella. Oli siis parempi jättää se kotimaahan miehen paluuta odottamaan. Kyse ei kuitenkaan ole siitä, kuinka paljon ja kuinka raskasta työtä vaimo jaksoi tehdä. Ajan maalaisnainen oli tottunut pitkään päivään ja raskaaseen työn tekoon. Kyse oli ajan naisen ja miehen välisestä suhteesta.

Edellä (luvussa 2.3) esittelin lyhyesti siirtolaisten yhteiskunnallista taustaa. Se antoi kuvan myös amerikanleskien yhteiskunnallisesta asemasta, määriteltiin hän vaimo miehensä kautta. Rippikirjassa avioparien kohdalla on yhteiskunnallinen asema merkitty miehen, ei naisen kohdalle. Miehen alapuolelle on merkitty hänen vaimonsa ja lapsensa, eli hänen perheensä. Perheellä tarkoitettiin avioliiton kautta syntynyttä biologista yksikköä, siis pariskuntaa, joka avioituttuaan hankki kodin ja lapsia.

Perheen synty oli yksiselitteinen tapahtuma, mutta perheellä oli oma elämänkaarensa. Perhe muutti muotoaan lasten syntyessä ja heidän vanhetessaan, jolloin perheenjäsenten roolit muuttuivat. Myös kuolema muutti perheen rakennetta. Ennenaikaiset kuolemat saattoivatkin tehdä perheen rakenteesta monimutkaisen. Leskimies avioitui yleensä uudestaan, kun taas leskinaisten uudelleen avioituminen oli harvinaisempaa. Perhe määriteltiin joka tapauksessa miehen kautta, vieläpä silloinkin, kun mies oli kuollut. Avioliiton kautta syntynyt perhe koettiin kuitenkin ainutlaatuisen yksikkönä, sillä uuden avioliiton myötä perheeseen tulleet uusi äiti, isä tai sisarukset olivat vain ”puolikkaita”.¹³⁰

Aviomiehen velvollisuus oli tarjota puolisolleen koti. Toisinpäin käännettynä voisi sanoa, että vaimo tuli osaksi miehen taloutta. Tämä näkyy myös rippikirjassa niiden perheiden kohdalla, joilla on kyseessä toinen avioliitto. Aviomiehen perään on rippikirjaan merkitty niin aikaisempi kuin nykyinenkin vaimo sekä yhteiset ja molempien aiemmasta avioliitosta olevat lapset.

¹³⁰ Häggman 1994, s. 40–41.

Mielenkiintoista merkitsemistavassa on se, että edeltävistä avioliitoista vain vaimon lapset on merkitty edeltävästä avioliitosta oleviksi.¹³¹

Kodin ohella vaimo sai miehensä yhteiskunnallisen aseman. Jos nainen avioitui yli yhteiskuntarajojen, hänen yhteiskunnallinen asemansa määräytyi aviomiehen aseman mukaan, ei sen mukaan, mitä vaimo oli isänsä talouteen kuuluvana ollut. Yhteiskunnallinen asema määrittää ihmisen aseman yhteisössä varallisuuden kautta. Ihmisen paikka määrittyi sen mukaan, kuinka paljon hän omisti suhteessa toisiin. Vaimon asema määrittyi aviomiehen mukaisesti. Vaimo oli torpparin tai talollisen vaimo, ei koskaan omistus- tai vuokrasuhteessa oleva.

Tarkasteltaessa amerikanleskien miesten yhteiskunnallista asemaa nousee itsellisten määrä suurimmaksi. Tämä ei sinänsä ole mitenkään merkittävää, koska itsellisten määrä kasvoi 1800-luvulla Etelä-Pohjanmaalla niin kuin koko maassa. Heidän määränsä on kuitenkin hieman epätarkka, sillä kuten jo mainitsin edellä, Amerikkaan siirtyneet saatettiin merkitä rippikirjaan itsellisiksi. Toinen epävarmuustekijä on rippikirjoissa oleva tilattomien lista. Mikä on tilattoman ja itsellisen ero? Kummallakaan ei ole omaa viljeltävää maata. Ero selittyy vain sillä, että merkintöjä teki kaksi eri kirkkoherraa ja molemmilla oli hieman erilainen merkitsemistapa.¹³² Tulos ei muutu vaikka tilattomat yhdistäisi itsellisiin, sillä itsellisten osuus olisi tuolloin edelleenkin suurin.

Toiseksi suurin amerikanleskien joukko oli talollisten vaimot. Heitä amerikanleskistä oli lähes yksi viidesosaa. Mielenkiintoisen ryhmän muodostavat amerikanlesket, joiden aviomiehet olivat joko poikia tai vävyjä. Pojat olivat lähes kaikki talollisten poikia, eli vaimo oli mennyt avioliiton myötä miniäksi miehensä kotiin. Appivanhemmat eivät olleet vielä siirtyneet syytingille ja vanhaisäntä oli vielä perheen pää. Se, että miehen sosiaalseksi asemaksi on merkitty epämääräinen ”poika” ei siis ollut merkki huonosta asemasta. Kyse voi olla kotitilan perijästä.

¹³¹ Esim. Alahärmän rippikirja, s. 481.

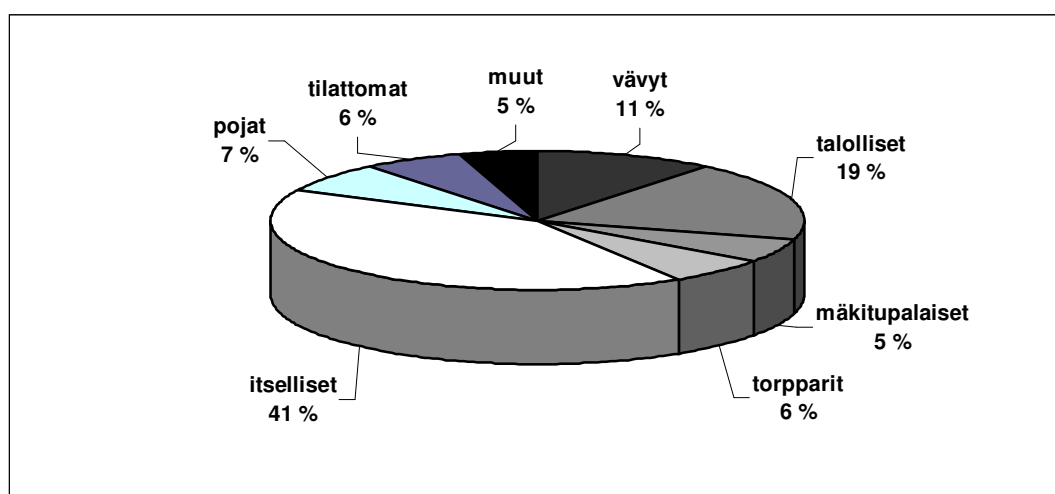
¹³² Alahärmän rippikirja 1897–1906.

Myös vävyjen appivanhemmat olivat rippikirjan mukaan lähes kaikki maataomistavia. Mikäli appivanhemmilla ei ollut poikalapsia, saattoi tyttären taloon tuomasta vävystä tulla talon seuraava isäntä. Voi myös olla, että nuorella parilla ei ollut muuta paikkaa aloittaa yhteistä elämää ja he olivat tämän takia appivanhempien taloudessa. Koska miehen velvollisuus on hankkia perheelleen koti, ei ole ihme, että vävyt lähtivät tienaamaan rahaa Amerikasta.

Torppareiden vaimoista vain muutama joutui amerikanlesken asemaan. Osasyyn tähän voi olla se, että vuosisadan vaihteessa torpparien määrä laski koko ajan Alahärmässä. Toisaalta heitä ei koskaan ollutkaan huomattavaa määrää. Olihan Alahärmä aluetta, jonka tilojen torppamäärä oli vähäinen. Myös mäkitupiin ei jäänyt montaakaan amerikanleskeä huolehtimaan vuokramökistä. Tulos on mielenkiintoinen, sillä verrattaessa tätä koko maan siirtolaisuuteen, suuri osa siirtolaisista lähti mäkituvista (luku 2.3, kuvio 6).

Tämän lisäksi amerikanleskiä oli myös ammattimiesten vaimoissa. Räätälin, sepän, suutarien ja yhden rengin vaimo jäi odottamaan miestään kotiin palaavaksi. Erään Alahärmäläisen itsellisen tarkemmaksi ammatiksi on rippikirjassa merkitty voimistelija. Hänkin lähti Amerikkaan vaimon jäädessä kotiin.

Kuvio 7. Amerikanleskien aviomiesten yhteiskunnallinen asema.¹³³

¹³³ Alahärmän rippikirja 1897–1906.

Ne amerikanlesket, joiden miesten lähdön ajankohta on jäänyt rippikirjaan muistiin, voidaan arvioida amerikanleskien ikää. Arviolta puolen kohdalla amerikanlesken ikä miehen lähtövaiheessa on mahdollista saada selville. Mediaani-ikäsi¹³⁴ tulee tällöin 28 vuotta. Eri yhteiskuntaluokissa on kuitenkin huomattavia eroja.

Amerikanlesket, joiden miehet olivat pojan tai vävyn asemassa, ovat iältään nuorimpia. Heidän mediaani-ikänsä on 24 vuotta. Mäkitupalaisten amerikanleskien mediaani-ikä on taas 29 vuotta, itsellisten 30, talollisten 31 ja torpparien peräti 40 vuotta.¹³⁵ Ikäerot selittyvät sosiaalisen aseman mukaan. Vävyt ja pojat olivat kaikkein heikoimmassa taloudellisessa asemassa, varsinkin mikäli he eivät olleet tilan perijöitä. Heitä yhdisti yleensä oman kodin puute. Joten ei ole ihme, että he lähtivät pian avioitumisen jälkeen siirtolaiseksi (luvussa 4.2 käsittelen tarkemmin avioitumisen ja siirtolaiseksi lähtemisen välisen ajan pituutta). Nuorimmat amerikanlesket löytyvätkin poikien ja vävyjen vaimoista. Nuorin amerikanleski on vain 18-vuotias.¹³⁶

Voisi olettaa, että itsellisten mediaani-ikä olisi yhtä alhainen kuin vävyjen ja poikien vaimojen, sillä itselliset olivat samanlaisessa tilanteessa kuin vävyt ja pojat. Heiltäkin puuttui oma talo tai mökki. Itsellisten, joihin lasken kuuluvaksi myös tilattomat, mediaani-ikäsi tulee kuitenkin 30 vuotta.¹³⁷

Maata omistavien, vuokramaata viljelevien ja vuokramökissä asuvien mediaani-iat ovat myös korkeita. Syynä tähän lienee se, että heillä oli jotain konkreettista, johon kiinnittyä, olipa mökki kuinka pieni tahansa. Torpparien amerikanleskien mediaani-ikä on huomattavan korkea. Onkin syytä epäillä vääristymää luvussa, sillä heidän kohdallaan otos jäi pieneksi. Torppareita lähti Alahärmästä suhteessa muihin yhteiskuntaryhmiin vähän ja heidän

¹³⁴ Käytän mediaania, sillä otos on esim. torppareiden osalta liian pieni, jotta keskiarvolla saataisiin tarpeeksi suuntaa-antava tulos. Otoksen ollessa pieni mediaani antaa keskiarvoa tarkemman tuloksen.

¹³⁵ Alahärmän rippikirja 1897–1906.

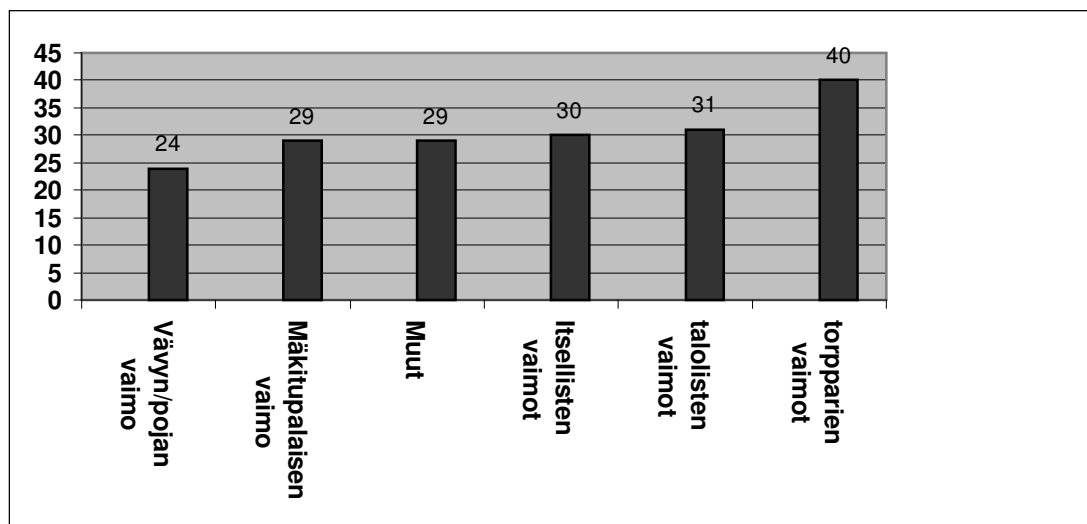
¹³⁶ Ibid.

¹³⁷ Ibid.

kohdallaan on mahdollista laskea vain harvan amerikanlesken ikä miehen lähtövaiheessa. Torpparien amerikanleskistä nuorin, jonka iän sain selvitettyä, oli peräti 38-vuotias. Vanhin amerikanleski löytyy talollisten vaimojen joukosta. Hän oli miehensä lähtöhetkellä 54-vuotias.¹³⁸

Ammatinharjoittajien amerikanleskien mediaani-ikä on 29 vuotta. Eri ammatinharjoittajat ovat alla olevassa kuviossa sanan ”muut” alla. Suutarin ja räätälin vaimot olivat 34-vuotiaita miehen lähtöhetkellä, rengin vaimo 26-, sepän vaimo 27- ja voimistelijan vaimo vain 23-vuotias. Jälleen nuorimpia amerikanleskiä ovat he, joiden aviomiehet ovat ammatista päätellen taloudellisesti heikoilla, eli rengin ja voimistelijan vaimot.

Kuvio 8. Amerikanleskien mediaani-ikä miehen siirtolaiseksi lähtiessä.¹³⁹

Ne amerikanlesket, joiden miesten lähtöpäivä on merkitty rippikirjaan, on mahdollista laskea myös avioitumisen ja miehen siirtolaiseksi lähtemisen välinen aika. Amerikanleski oli usein vasta avioitunut nuori vaimo. Jopa 14 prosenttia amerikanleskistä oli ehtinyt olla aviossa alle vuoden miehen lähtiessä. Luku on suuri, kun vertaa sitä seuraavan neljän vuoden aikana lähteneiden määrään. Amerikanleskistä 31 prosenttia oli ehtinyt olla aviossa yhdestä viiteen vuotta miehen lähdön hetkellä. Viidestä kymmeneen

¹³⁸ Alahärmän rippikirja 1897–1906.

¹³⁹ Ibid.

vuoteen aviossa olleita amerikanleskiä on 32 prosenttia, seuraavan viiden vuoden aikana lähteneitä on 15 prosenttia ja yli 15 avioliittovuoden jälkeen lähti 8 prosenttia alahärmäläisistä siirtolaismiehistä.¹⁴⁰

Näin ollen amerikanleskien miehistä lähti siirtolaiseksi lähes puolet viiden vuoden sisällä avioitumisesta. Verrattaessa tätä lukua amerikanleskien mediaani-ikään saadaan näkyviin myös alahärmäläisten naisten avioliittoikä. Tällöin mediaani-ikäsi tulee noin 25 vuotta. Tämä lähentelee koko maan yleistä avioitumiskeski-ikää, joka oli 1900-luvulle tultaessa 25,9 vuotta.¹⁴¹ Avioikää voi pitää suhteellisen korkeana, varsinkin kun vuosisadan vaihteessa laillinen avioitumisikäraja oli 15 vuotta. Naisten avioitumisikä vaihteli sosiaalisen aseman mukaan. Yleisesti katsottiin, että maalaisyhteisössä asuvat talonpoikaisnaiset avioituivat nuorempana kuin kaupunkien porvarillisnaiset. Avioitumisikä vaihteli myös maan eri osissa. Itäsuomalaisten naisten otaksuttiin avioituvan nuorempana kuin eteläsuomalaisten.¹⁴² Tämä väite tukee alahärmäläisnaisten korkeaa avioitumisikää. Toisaalta taas aikaisempi väite talonpoikaisväestöön kuuluvien naisten matalasta avioitumisiästä ei pitänyt paikkaansa Alahärmässä.

Tarkasteltaessa siirtolaiseksi lähteneiden määrää Alahärmässä, käy ilmi, että suuria eroavaisuuksia ei kylien välillä ole. Näin ollen amerikanleskiä oli tasaisesti ympäri Alahärmää. Eroavaisuudet ovat hiuksenhienoja, mutta pieniä eroavaisuuksia kuitenkin löytyy. Eniten amerikanleskiä oli Härmän kylässä. Vähiten heitä oli taas Hakolan kylässä. Kyseessä oli kuitenkin vain muutaman kappaleen ero. Heikkilässä ja Wuoskoskella amerikanleskiä oli samansuuruinen määrä.¹⁴³

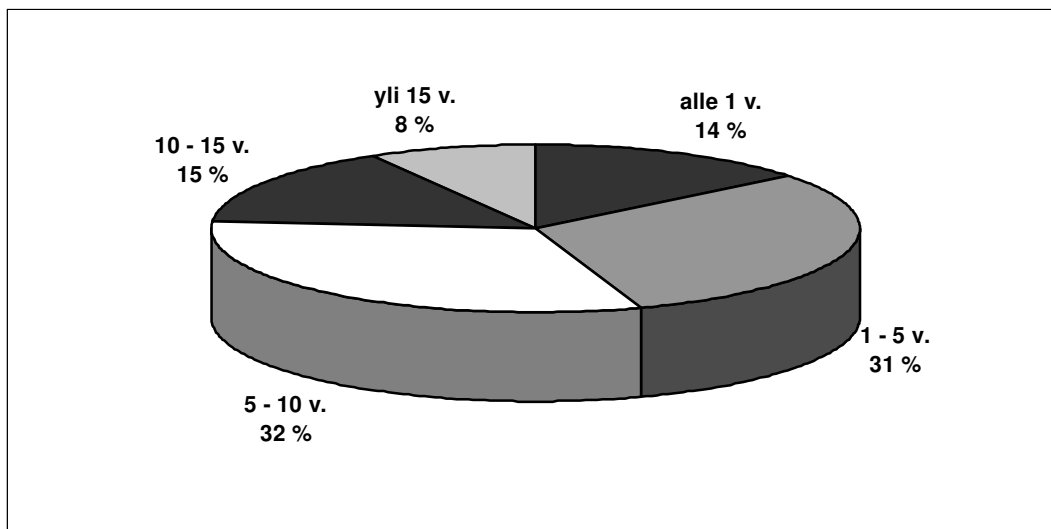
¹⁴⁰ Alahärmän rippikirja 1897–1906.

¹⁴¹ SVT, Solmitut ja puretut avioliitot.

¹⁴² Rajainen 1973, s. 188–189.

¹⁴³ Alahärmän rippikirja 1897–1906.

Kuvio 8. Vihkimisen ja aviomiehen siirtolaiseksi lähtemisen välinen aika.¹⁴⁴

3.3 Erään amerikanlesken tarina

Elämäkertomusten sisältöön ja muotoutumiseen vaikuttaa, kuinka muisti muokkaa menneitä tapahtumia mielessä. Tapahtumiin liittyvät tunnekokemukset ja epätavallisuudet vaikuttavat siihen, kuinka tieto tallentuu muistiin. Muistikuvia ja muistoja tallentava ihminen ottaa paloja ympärillä olevasta kulttuurista sekä rakentaa kulttuuria itse. Hän on samanaikaisesti tuote ja tuottaja.¹⁴⁵

Muistelmansa paperille laittava yksilöön, ei voi vaikuttaa samalla tavalla kuin haastattelija voi vaikuttaa mm. kysymysten asettelulla haastateltavaan. Tämä on nähty myös ongelmana. Ongelmana on myös nähty kirjoitusten luotettavuus – onko kirjoittajan antama kuva väritetty vai todellinen. Satu Apo huomauttaa, että tutkija törmää samaan kysymyksen myös haastatteluaineiston kanssa. Kirjoitetussa elämäkerrassa tärkeää on kuitenkin se, että kirjoittamalla kertominen tuo usein tutkijan näkyviin informantin omat kognitiiviset jäsennykset tutkimuskohteesta. Temaattinen kirjoittaminen tuottaa myös aineistoa, jonka avulla voidaan käsitellä

¹⁴⁴ Alahärmän rippikirja 1897–1906.

¹⁴⁵ Yli-Olli 2003, s. 20.

tutkimusongelmia, joihin havainnointi- ja haastatteluaineisto ei riitä. Arkaluontoisten asioiden tutkimiseen kirjoittaminen sopii haastattelua paremmin.¹⁴⁶ Tärkeää kuitenkin on se, että menneiden aikojen muistoja vaalitaan ja ne säilötään tulevia sukupolvia varten.

Ylihärmän Keskikylässä sijaitsevassa Ahosaaren torpassa asui 1870-luvulla renki Jaakko Hermanninpoika Kärrilä ja hänen vaimonsa Eveliina Matintytär. Heidän seitsemästä syntyneestä lapsestaan eloon jäi kaksi poikaa sekä nuorin tytär.¹⁴⁷ Pojista vanhin, 12.10.1872 syntynyt Matti avioitui vuonna 1893 Alahärmän Näsin kylästä kotoisin olevan Sanna Maija Näsin (s.7.3.1873) kanssa. Pian naimisiinmenon jälkeen aviopari osti pienen talon Alahärmän Ojalasta. Heille syntyi kolme lasta: Jaakko Hjalmar (s.1895), Saima Eliina (s.1898) ja Iida Wilhelmiina (s.1899).¹⁴⁸

Avioliiton ensivuodet olivat perheelle raskasta aikaa. Matti viihtyi yhä vähemmän kotona. Alue oli vahvasti uskonnollista, mutta yhteisöön mahtui myös niitä, joille viina maistui. Nämä porukat veivät mukanaan myös Mattin. Ryyppyporukka keitti itse viinaa tai hankki sitä muualta. Eräällä ryyppyretkellä Matti takasi tuttavansa lainan. Tuttava osoittautui kuitenkin huijariksi ja Mäen perhe menetti talon. Perhe jäi kodittomaksi, ja se oli liikaa nuorelle aviomiehelle. Sanna Maijan ollessa raskaana keväällä 1899 Matti lähti kasvavien siirtolaisjoukkojen mukana Amerikkaan. Rippikirjassa on Amerikkaan lähdön kohdalla päiväys 13.4.1893. Perheen nuorin lapsi syntyi syyskyn alussa.¹⁴⁹ Sanna Maijan oli tarkoitus muuttaa lasten kanssa perässä Amerikkaan heti, kun Matti saisi elämänsä siellä alkuun.¹⁵⁰

Kirjeenvaihto puolisoitten välillä oli aluksi vilkasta. Välimatkasta huolimatta posti kulki Mattin ja Sanna Maijan välillä, kunnes Amerikan päässä asuvan Mattin kirjelähetykset alkoivat harveta. Syytä tähän jälkeläiset eivät tiedä,

¹⁴⁶ Apo 1995, s. 175–176.

¹⁴⁷ Pukkila 1998.

¹⁴⁸ Alahärmän rippikirja 1897–1906, s. 328, Pukkila 1998.

¹⁴⁹ Rippikirja 1897–1906, s. 328.

¹⁵⁰ Pukkila 1998.

mutta epäilivät viinan vieneen taas Matin mennessään. Sanna Maija muutti lasten kanssa takaisin Alahärmän Näsin kylään. Veljen maille, Sanna Maijan syntymäkodin naapuriin, rakennettiin pieni mökki Sanna Maijalle ja lapsille. Sanna Maijan isä oli kuollut tytön ollessa kuuden vuoden ikäinen, mutta veli Elias auttoi parhaansa mukaan. Toimeentulon Sanna Maija hankki työvaatteiden ompelijana ja hän kävi myös piikana kylällä. Veljensä talossa hän kävi auttamassa kotitöissä ja sai sieltäkin taloudellista tukea. Vanhin lapsi Jaakko sekä kuopus lida palvelivat renkinä ja piikana jo lapsesta saakka.¹⁵¹

Talvella 1907 Amerikasta tuli kirje Matin tuttavalta. Kirjeessä kerrottiin Matin kuolleen tapaturmaisesti Tapaninpäivänä 1906. Samainen päivä on merkitty myös rippikirjaan kuolinpäiväksi. Varmaa tietoa ei ole siitä, mistä tieto rippikirjaan on kantautunut, sillä kuolintodistusta ei seurakunnasta ole jälkeenpäin löytynyt. Kuolleiden luetteloon on jäänyt jälkipolville vain tieto kuolintodistuksen saapumisesta 6.4.1909. Matin tyttären lidan mukaan kuolintodistusta ei olisi ainakaan perheelle lähetetty. Heille tieto kuolemasta oli tullut vain tuttavan lähettämässä kirjeessä. Sanna Maija ja hänen vanhin poikansa Jaakko sekä kuopus lida uskoivat kuolemaansa asti Matin eläneen vielä pitkään vuoden 1906 jälkeen.¹⁵²

Mielenkiintoinen kurioositeetti on Jaakon matka Amerikkaan kuolleeksi ilmoitettua isää etsimään. Jaakon varttuessa miehen ikään hän keräsi säästönsä ja lähti isää etsimään Amerikasta. Hänen matkansa ajankohdasta ei ole täyttä varmuutta, mutta se tapahtui ennen vuotta 1924. Näin ollen Jaakko oli korkeintaan 27-vuotias matkaan lähtiessä. Hänellä ei ollut aavistustakaan, kuinka suuri Amerikka oli ja kuinka mahdotonta sieltä olisi yksittäinen ihminen löytää. Jaakon tiedot olivat kiertokouluopetuksen varassa. Tuntomerkkinä isästä hänellä oli oma peilikuvansa sekä tieto siitä, että isältä puuttui isovarvas lähes kokonaan toisesta jalasta.¹⁵³

¹⁵¹ Pukkila 1998, Pukkilan haastattelu 2004.

¹⁵² Pukkila 1998, 2004.

¹⁵³ Pukkila 1998.

Eräällä metsäkämpällä hän tapasi kuitenkin miehen, joka sopi iältään, ulkonäöltään ja puhetyyliltään hänen isäkseen. Hänen isänsä oli tuolloin 45–50 -vuotias, mikäli oli vielä elossa. Jaakko yritti varovasti kysellä miehen perheestä ja kotipaikasta. Mies näytti myös ontuvan toista jalkaa. Seuraavan aamun valjetessa Jaakko sai omasta mielestään varmistuksen asiasta, sillä mies oli yön aikaan lähtenyt metsäkämpältä. Olisiko hän tunnistanut kotiin hylkäämänsä pojan ja säikähtänyt tilannetta? Tuolta alueelta meni siihen aikaan paljon suomalaisia Australiaan, ja Jaakko uskoi myös isänsä paenneen sinne. Myöhemmin Jaakko palasi takaisin Suomeen. Asia vaivasi sisaruksia kuitenkin paljon ja Jaakko etsi isäänsä myös Australiasta ja myöhemmin vielä uudestaan Amerikasta. Näiden matkojen tulokset olivat kuitenkin laihemmat kuin ensimmäisen matkan.¹⁵⁴

Sanna Maijalle korvaamaton tuki oli hänen veljensä. Kaikki lapset olivat alle neljän vuoden ikäisiä Matin lähtiessä siirtolaiseksi, joten lapsista ei ollut vielä vuosiin taloudelliseksi tueksi amerikanleskelle. Muistelmista ei käy ilmi, että Sanna Maijan elämä olisi ollut rankempaa kuin muiden. Paljon hän töitä teki, mutta niin teki tuohon aikaan jokainen. Vaikka kohtalo veikin väärään suuntaan, elämän rankkuus ei ole muistelmien pääjuoni, vaan usko aviomiehen ja isän elämisestä kuolinsanomasta huolimatta.

¹⁵⁴ Pukkila 1989.

4 KOTIIN HYLÄTTYJEN SOSIAALINEN TODELLISUUS

4.1 Sukulaiset turvana ja riesana

Amerikanlesken sosiaalinen ympäristö muodostui pitkälle sukulaisista – niin verisukulaisista kuin avioliiton kautta syntyneistä sukulaisuussuhteista.¹⁵⁵ Vuosisadan vaihteessa elämänpiiri Alahärmässä oli edelleen pieni ja sukulaiset olivatkin usein lähetyvillä, elleivät jopa samassa taloudessa. Tämän takia ihmissuhdeverkosto oli yleensä maantieteellisesti kapea-alainen. Sukulaisten ja muiden yhteisön jäsenten suhtautumisella amerikanleskiin oli merkityksensä amerikanleskien sopeutumiselle tai sopeutumattomuudelle. Ympäristö loi paineita, jotka masensivat mutta myös kasvattivat sisua. Yli-Ollin tutkimuksen mukaan naapureiden suhtautumisessa amerikanleskiin olisi ollut toivomisen varaa, mutta sukulaiset olivat usein niin taloudellinen kuin henkinenkin tuki yksin jääneelle.¹⁵⁶

Yksin jääneen amerikanlesken turvana olivat yleensä verisukulaiset, kuten Sanna-Maijalla oli veli Elias, tai sitten appivanhemmat. Yleensä tyttäret siirtyivät naimisiin mentyään kotoaan muualle asumaan, ja näin ollen heidän sosiaalisiksi piirikseen ensisijaisesti muodostui talous, johon he miehensä myötä siirtyivät. Harvoin mies tuli aviovaimonsa kotiin asumaan, joskin myös sitä tapahtui. Alahärmän rippikirjassa 12 amerikanlesken aviomiestä on merkitty vävyksi, mistä voi päätellä näiden miesten tulleen avioliiton myötä osaksi vaimon synnyinkotia.¹⁵⁷ Näin saattoi tapahtua mm. silloin, jos vaimolla ei ollut veljeä, joka perisi vanhempien talon.

Suurperheissä on erilaisia alistussuhteita. Anopin ja miniän suhteet olivat usein ongelmaisia mutta usein myös liioiteltuja. Naisen ”ura” saavutti

¹⁵⁵ Englannin kielessä on mahdollista erottaa verisukulaiset ja avioliiton kautta tulleet sukulaiset puhumalla esi-isien muodostamasta suvusta (lineage) ja elossa olevasta avioliittojen kautta leviävästä suvusta (kin). Ruotsin kielessä ei vastaavaa eroa voi tehdä. Kuitenkin 1800-luvulla voimistuneen sukututkimuksen myötä ylhäistä sukua tarkoittavaa ätt-sanaa voitiin käyttää puhuttaessa miespuolisesta sukulinjasta (vrt. ättartavla). Släkt-sana viittasi taas arkipäivään, puhujan senhetkiseen käsitykseen sukupiiristä. Häggman 1994, s.37.

¹⁵⁶ Yli-Olli 2003, s. 99.

¹⁵⁷ Alahärmän rippikirja 1897–1906.

lakipisteensä silloin, kun poika toi taloon miniän. Asema ei kuitenkaan ollut kiistaton, sillä miniä ja anoppi saattoivat käydä vuosikausia valtataistelua. Miniän taisteluaseena oli hänen eroottinen suhteensa tulevaan isäntään sekä lapset, joista vanhin poika peri talon isänsä jälkeen.¹⁵⁸ Nuori miniä joutui talon töihin siinä missä muut talon tyttäret ja piiat. Vanha emäntä piti talonemännän paikkaa niin kauan kuin kykeni miniän ollessa kytömaalla, kesantopellolla, navetassa ja tupatöissä muiden työntekijöiden rinnalla. Miniän osa saattoi olla hyvinkin raskas nuorelle vaimolle anopin valvovan silmän alla.¹⁵⁹ Mutta millaiseksi miniän ja anopin suhde muuttui talon pojan jättäessä miniän appivanhempien kanssa kotiin siirtolaiseksi lähtiessään? Valitettavasti naisten välisiä suhteita ei ole tutkittu paljoa.

Toisaalta anopin tuki saattoi myös helpottaa amerikanlesken elämää. Eräs amerikaleski muistelee anoppiaan laulussa lämmöllä: *”Mun mieheni on kans Amerikassa ollu kahreksantoista vuotta, ja se aikaa jo mun hyljänny ja se hyljätyksi mun saattoi. Onpa se ollu jo enemmänki, jo yhdeksättä toista, niin mulla ollu sillä aikaa murhesta jo monen moista... Minä olen jääny miehestäni, mutta anoppiani minä kiitän, ja ne sitte hukalla, jos ihmiset puhuu sittä.”*¹⁶⁰

Sanna Ojanperä meni miniäksi 19-vuotiaana miehensä kotiin. Talossa oli tuohon aikaan paljon väkeä, kaikkiaan 11 henkilöä. Härmässä ei juuri töitä ollut, mutta Sannan aviomiehen onnistui kuitenkin saada töitä rautateiltä. Aika oli onnellista, ja rahaa jäi hieman säästettäväksikin. Sanna odotti toista lasta, kun appi alkoi vaatia poikansa lähtöä Kanadaan. Sanna ei olisi halunnut miehensä lähtevän ja pyysi, ettei tämä jättäisi häntä anoppinsa luokse. Anoppi kun oli kiukkuinen ja syytti kaikesta ”miniä-maijaa”. Mies kuitenkin lupasi olla poissa vain pari vuotta ja neuvoi, ettei kannattanut anoppia vastustaa, niin kyllä hänen kanssaan pärjää. Neuvoista ei ollut paljon apua anopin kanssa kamppailevalle miniälle. Sanna kuvaakin elämänsä miehen lähdön jälkeen kurjaksi. Hän kertoo kinkunhakureissusta,

¹⁵⁸ Apo 1999, s. 17.

¹⁵⁹ Paulaharju 1996, s. 285.

¹⁶⁰ Mustut/ A-K 3439.

jolla hän kompastui veitsen lähes osuessa hänen mahaansa. Jälkeenpäin hän toivoi, että veitsi olisi todella osunut ja lopettanut hänen kurjuutensa. Hän odotti tuolloin toista lastaan.¹⁶¹

Käytettäessä lähteenä omaelämäkerrallisia tarinoita nousee pintaan kysymys siitä, kuinka hyvin ne todella kuvaavat elettyä elämää. Kopteoreettisen käsityksen mukaan muistot ovat identtisiä eletyn elämän kanssa. Muistojen kautta menneisyys voidaan herättää henkiin nykyajassa, ja toisaalta muistot palauttavat muistelijan menneisiin kokemuksiin. Muistin konstruktoteorioiden mukaan muistin toiminnalle taas on ominaista vääristää menneitä tapahtumia. Ihmiset valikoivat, jäsentävät ja muokkaavat muistettavaa ainesta yhä uudelleen. Voimakkaita tunteita herättäneet tapahtumat voidaan muistaa hyvinkin tarkasti.

Toisaalta taas muistot voivat sulautua yhteen. Niihin saattaa myös yhdistyä piirteitä toisten ihmisten samoja teemoja käsittelevistä muistoista. Erityisen eloisien muistojen voi olettaa olevan sellaisia, joihin on sotkeutunut ainesta myös muualta. Elämäkertojen tutkijat ovatkin muistuttaneet siitä, että muistelija kertoessaan elämästään tuottaa ja etsii elämälleen ja valinnoilleen psykologista, sosiaalista ja moraalista oikeutusta.¹⁶² Tutkittaessa haastatteluja, pystyy poimimaan haastattelujen joukosta ne, joiden faktojen todellisuutta epäroii. Sanna Ojanperän haastattelut ovat sävyltään hyvin eloisia ja ikään kuin elämänvalinnoilleen oikeutusta etsiviä. Haastateltavan adjektiivien käyttö tuo mm. haastatteluihin liioittelun tuntua. Nämä haastattelut eivät ole käyttökeltottomia, mutta niihin on hyvä suhtautua tietyllä varauksella ja lukea rivien välit erityisen tarkasti.

4.2 Lapset

Äitiys on ollut kautta aikojen ihannoinnin kohde. Nähtiinhän se jokaisen naisen kutsumuksena ja osana vaimon roolia. Puolisoiden välinen suhde korostui Suomessa 1800-luvulta lähtien, mutta se ei edelleenkään ollut

¹⁶¹ Mustut/ Y/07400.

¹⁶² Korkiakangas 1996, s. 36.

perhe-elämän keskeisin elementti. Sitä tärkeämpi oli äidin ja lapsen välinen suhde. Huolimatta siitä, että lapset joutuivat työntekoon jo hyvinkin nuorena, lapsuus nähtiin silti erillisenä elämänvaiheena. Suomessa syntyvyys alkoi laskea 1800-luvun lopulla, mutta vielä 1900-luvun alussa keskimääräinen perheen lapsiluku oli 4.8.¹⁶³ Etelä-Pohjanmaalla perheet olivat yleensä suuria, eivätkä Alahärmän perheet tästä poikenneet.

Syntyvyyden säännöstely alkoi 1800-luvulla ylemmissä yhteiskuntaluokissa. Varsinkin naisilla oli hyvä syy syntyvyyden säännöstelyyn, sillä vielä 1800-luvulla synnytys oli vaarallista. Vasta 1800-luvun lopussa havaittiin, että hygienia vähentää lapsivuodekuolleisuutta. Myös lääketieteen kehittyminen teki synnytyksestä turvallisemman. Vuosisadan vaihteessa synnytys kuului vielä viiden yleisimmän kuolinsyyn joukkoon.¹⁶⁴ Syntyvyyden säännöstelyn yleistymisestä huolimatta keskeytetty yhdyntä oli yleisimmin käytetty ehkäisykeino.¹⁶⁵

Alahärmäläisiä siirtolaisperheiden keskimääräinen lapsiluvuksi oli 3.3. Se on alhaisempi kuin edellä mainittu vuoden 1910 lapsiluku. Syynä tähän on siirtolaisuuden rakenne. Suurin osa lähtijöistä oli parhaassa työiässä olevia miehiä, 16–40 -vuotiaita. Heidän perheiden lasten määrä jäi usein siihen, mitä se oli miehen lähtiessä siirtolaiseksi. Perheissä, joita siirtolaisuus ei koetellut, lasten määräkin oli suurempi.¹⁶⁶

Koska siirtolaiseksi lähtevä oli yleensä parhaassa työiässä oleva mies, saattoi hän useasti jättää kotiin vastaviihityn vaimon. Suurin osa lähtijöistä lähtikin ensimmäisten avioliittovuosien aikana lasten ollessa vielä pieniä. Toiset lähtivät heti naimisiinmenon jälkeen hankkimaan uudelle perheelleen toimeentulon. Amerikanlesket, joiden aviomies oli lähtenyt pian vihkimisen jälkeen, eivät ehtineet välttämättä tulla raskaaksi ja jäivät näin yksin odottamaan miestä kotiin. Alahärmän amerikanleskistä kymmenkunta on

¹⁶³ Ollila 1994, s. 286–287.

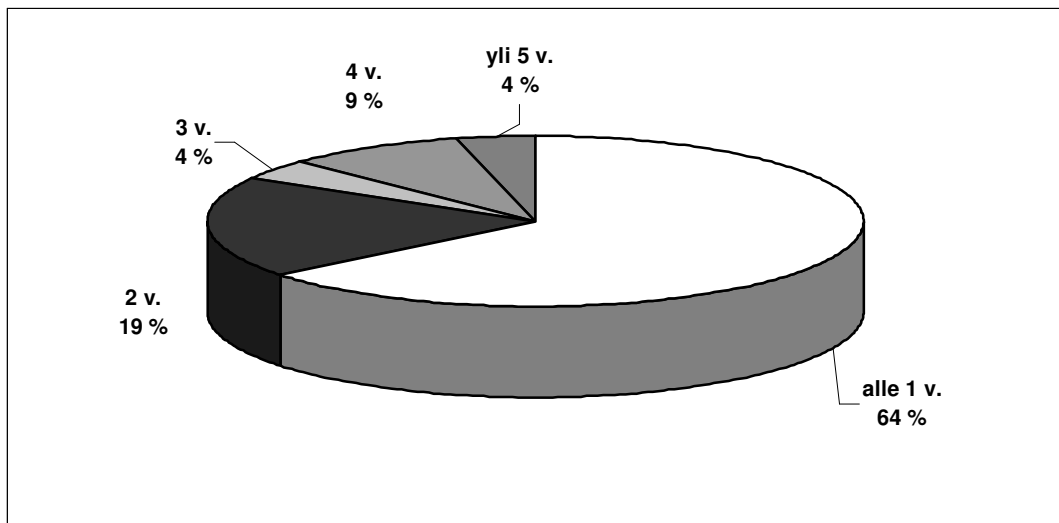
¹⁶⁴ SVT 1903, s. 66. Synnytyistä yleisempiä kuolinsyitä olivat keuhkotauti, kuume, erilaiset rokkotaudit ja vatsatauti, joka oli lähinnä lasten kuolinsyy.

¹⁶⁵ Ollila 1994, s. 300.

¹⁶⁶ Alahärmän rippikirja 1987–1906.

lapsettomia. Yleensä esikoinen kuitenkin syntyi alle vuosi vihkimisestä.¹⁶⁷ Usea amerikanleski oli Sanna-Maijan tavoin raskaana miehensä lähdön aikaan. Veikko Hautala muistelee monille miehille syntyneen siirtolaiseksi lähdön jälkeen lapsia, jotka olivat jo isoja isän palatessa takaisin Alahärmään.¹⁶⁸

Kuvio 8. Vihkimisen ja esikoisen välinen aika.¹⁶⁹

Koska lapset olivat usein pieniä, ei heistä ollut suurta apua amerikanleskille, vaikka lapset oppivatkin tekemään jo nuorena töitä. Amerikanorvot¹⁷⁰ joutuivat kuitenkin aikuistumaan muita ikäisiään nopeammin, sillä äiti tarvitsi kaiken mahdollisen avun. Isättömyys oli useille amerikanorvoille yhtä kipeä asia kuin amerikanleskille miehettömyys. Yli-Ollin tutkimuksen mukaan amerikanorvot kaipasivat isäänsä paljon. Edes Amerikasta tullut paketti ei helpottanut ikävää. Muutaman dollarin rahalähetys ei korvannut isää. On luonnollista, että isättömyys aiheutti myös kateutta niitä kohtaan, joilla isä oli kotona tukena ja turvana. Moni lapsi vaiken iästään kokonaan. Vuosikausia poissa ollut isä saattoi vajota myös pienen lapsen mielessä unholaan. Kaikki

¹⁶⁷ Alahärmän rippikirja 1897–1906.

¹⁶⁸ Mustut/ Y/07452.

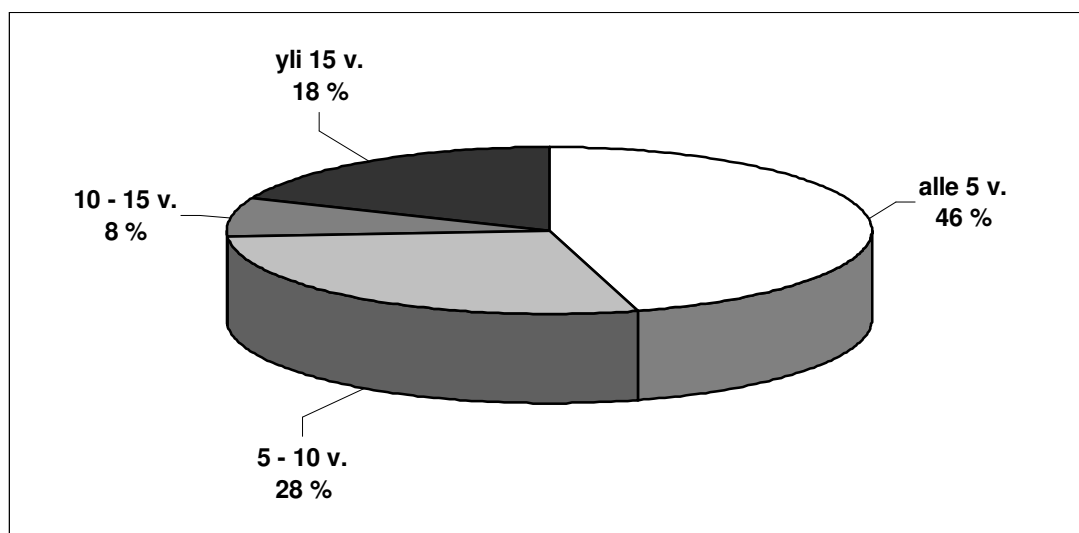
¹⁶⁹ Alahärmän rippikirja 1897–1906.

¹⁷⁰ Käytän amerikanleskien lapsista Yli-Ollin esimerkin mukaisesti käsitettä *amerikanorvot*. Kyse ei ilmeisesti ole aikalaiskäsitteestä. Se on kuitenkin kontekstiin hyvin sopiva käsite.

lapset eivät edes kunnolla muistaneet isäänsä, sillä useat amerikanorvoista olivat vielä pieniä isän lähtiessä.¹⁷¹

Niiden siirtolaisten kohdalla, joille on merkitty rippikirjaan päiväys siirtolaisuuteen liittyvien merkintöjen kohdalle, on mahdollista tarkastella kotiin jäävien lapsien ikää. Tästä käy ilmi, että amerikanleskien vanhimmista lapsista kaksi kolmasosaa on alle 10 -vuotiaita ja heistä yli puolet alle 5 -vuotiaita isän lähtiessä siirtolaiseksi.¹⁷² Kuusi vuotta täyttäneeltä saatettiin odottaa vuosisadan vaihteessa työsuorituksia. Käytännössä mitään moraalisia ikärajoja lasten työnteolle ei asetettu. Lapsi aloitti työnteon heti, ”kun jaksoi yhden halon kantaa”. Elämän realiteetit ja olosuhteet määräsivät töiden aloittamisiän. Samalla lapset kouliintuivat hierarkkisen ja autoritaarisesti johdetun yhteisön jäseniksi. Talonpoikaisperhe oli niin uusintamis- kuin tuotantoyksikkökin. Rippikouluikäisen nuoren odotettiin jo hallitsevan mieheltä ja naiselta vaadittava monipuolinen tietotaito.¹⁷³

Kuvio 9. Perheen esikoisen ikä isän lähtiessä siirtolaiseksi.¹⁷⁴

¹⁷¹ Yli-Olli 2003, s. 100–106.

¹⁷² Alahärmän rippikirja 1897–06.

¹⁷³ Korkiakangas 1996, s. 78, 82–83, Apo 1996, s. 179.

¹⁷⁴ Alahärmän rippikirja 1897–1906.

Perinteisessä maalaisyhteisössä työt jakautuivat ei vain sukupuolen vaan myös iän mukaan. Naisten ja miesten töiden ohella katsottiin olevan töitä, jotka kuuluivat vanhuksille ja lapsille. Tällainen työnjako nähtiin funktionaalisen suhteessa töiden vaatimaan fyysiseen voimaan ja tärkeyteen elannon saannin ja yhteisön sosiaalisen rakenteen säilymisen turvaamiseksi. Toisaalta työnjaossa otettiin huomioon kätevyys, vastuullisuus sekä ymmärrys, joita työstä suoriutuminen edellytti.¹⁷⁵

Nuoremmista sisaruksista huolehtiminen oli yksi lapsien yleisimmistä töistä muiden kotitöiden ohella. Aviomiehen lähtiessä amerikanlesken työtaakka yleensä kasvoi, eikä aikaa lasten hoitamiseen jäänyt. Nuoremmista lapsista huolehtivat usein vanhemmat sisarukset – jotka olivat monesti vielä itsekin lapsia. Erään talon isännän lähdettyä amerikanleski jäi kotiin kahdeksan lapsen kanssa, joista vanhin oli vasta 8-vuotias ja nuorin syntyi isän lähdön jälkeen. Helpompaa oli varmasti erään Härmän kylästä lähteneen suutarin lapsilla. Perheessä oli yhteensä 10 lasta ja yksi suutarin oppilas. Vanhin lapsi oli isän lähtiessä jo 20-vuotias, joten amerikanleskellä oli apunaan aikuisia lapsia. Perheen kuopus oli vain vuoden ikäinen, mutta hänelle riitti hoitajia suurperheessä.¹⁷⁶ Arki oli varmasti turvatumpi kuin nuorten lasten kanssa jääneellä amerikanleskellä.

Toisaalta lapset saattoivat lähteä pois kotoa hyvinkin nuorena. Varsinkin vähävaraisten kotien lapset lähtivät jo lapsina kodin ulkopuolelle elantoa hankkimaan piioiksi tai rengeiksi. Maaseudulla tytöille lähes ainoa kodin ulkopuolinen ansiotyömahdollisuus oli piikominen omalla tai jopa naapurikylällä sijaitsevissa taloissa. Tytöt kulkivatkin usein äitiensä viitoittamaa tietä ennen naimisiin menoa ja olivat piian pestissä.¹⁷⁷ Suutarin perheen vanhin lapsi oli tyttö ja samoin oli neljä seuraavaksi vanhinta lastakin. Odotettavissa oli, että he pian ikänsä puolesta menisivät naimisiin ja perustaisivat oman perheen ja jättäisivät luonnollisesti lapsuuden kodin

¹⁷⁵ Korkiakangas 1996, s. 124–125.

¹⁷⁶ Alahärmän rippikirja 1897–06, s. 228, 481.

¹⁷⁷ Korkiakangas 1996, s. 83.

taakseen. Kappioita alettiin valmistella tytön ollessa vielä lapsi ja rippikoulun jälkeen tyttöjen katsottiin olevan mukana aviomarkkinoilla.¹⁷⁸

Yleensä amerikanleski saattoikin perimisjärjestyksen mukaan turvata eniten vanhimman poikansa apuun. Olihan hän kotitalan perijä. Monet alahärmäläisten siirtolaisten lapsista näyttävät myös seuranneen vartuttuaan isäänsä Amerikkaan. Päätös matkaan lähdöstä syntyi varmasti helposti, odottihan isä määränpäässä. Näin amerikanleski saattoi menettää miehensä lisäksi myös lapset Amerikan ihmemaalle.

4.3 Siveellisen tason lasku

Siirtolaisuuden suurena ongelmana nähtiin kotiin jääneiden vaimojen siveellisen tason lasku. Siveellisen tason laskulla tarkoitettiin lähinnä amerikanleskien aviorikoksia ja aviottomia lapsia. Tiedot siveellisen tason laskusta ovat ristiriitaisia. Siitä puhuivat eniten papit, jotka olivat myös asiasta parhaiten selvillä. Toisaalta papisto saattoi tarkoituksenmukaisesti liioitella siveellistä turmiota, jotta viesti meni paremmin seurakunnassa perille.¹⁷⁹

Vielä 1800-luvulla seksuaalisuudesta puhumista välteltiin julkisuudessa. Tilanne muuttui kuitenkin radikaalisti 1880-luvulle tultaessa. Keskustelulla pyrittiin muuttamaan yhteisön keskuudessa vallitsevia siveellisyyksityksiä.¹⁸⁰ Maaseudun siveellisyysolet herättivät keskustelua vuosisadan vaihteessa. Varsinkin Suomen Naisyhdistys oli huolissaan maaseudun vapaammasta siveysilmapiiristä. Suurena epäkohtana nähtiin Alahärmän raitillakin tapana ollut yöjuoksu: nuorten miesten öiset vierailut tyttöjen luona. Tapa oli kuitenkin niin yleinen, että nuorelle tytölle saattoi olla jopa häpeä, mikäli hänen luonaan ei sulhasehdokkaita öisin käynyt.¹⁸¹

¹⁷⁸ Paulaharju 1996, s. 256. Vuoden 1734 lain mukaan nainen ei saanut solmia avioliittoa ilman korkeammalta taholta saatua erikoislupaa ennen kuin hän oli täyttänyt 15 vuotta. Suomen naisyhdistys piti tätä ikärajaa liian alhaisena, sillä 15-vuotias tyttö on vielä lapsi ja näin ollen niin henkisesti kuin fyysisestikin epäkypsä avioliittoon. Muutos avioliittoikään tuli kuitenkin vasta vuonna 1911, jolloin ikäraja nousi 17 vuoteen Ruotsin mallin mukaisesti. Rajainen 1973, s. 188–189.

¹⁷⁹ Vilmusenaho 2001, s. 379–381.

¹⁸⁰ Markkola 2002a, s. 165–166.

¹⁸¹ Rajainen 1973, s. 95–97, Nieminen 1951, s. 87–88.

Rippikoulun käyneelle tytölle oli tapana laittaa oma makuukammio, jonne yöjuoksulla olevat miehet saivat muuta talonväkeä häiritsemättä tulla. Paulaharjun teoksen muistelmien mukaan *”ylikamari oli aivan varta vasten tehty talon tyttärelle tuparadin päätyyn, ja porstuasta sinne mennä kopisteltiin kiertoportaita sekä kokin kautta. Piioilla piti olla lutti taikka ainakin pieni puari pihan vieressä, ja torpan tyttäretkin raavasten kirjoihin päästyään tahtoivat jonkinlaisen kömmänän. Ukkopahan täytyi vaikka porstuanperään lautalaipiolla kropeltaa pieni kamarimöksi ja sahata peräseinään pikkuruinen päivänreikä.”*¹⁸²

Yöjuoksu oli niin yleistä ja hyväksyttyä yhteisössä, että siihen oli mahdoton papistonkaan enää puuttua. Oli kyse ajan kosintariitistä. Aittojen pimentojen tapahtumat jäivät yleensä vain asianomaisten tietoon. Toisille yöjuoksu merkitsi vain viatonta kahdenkeskistä seurustelua muiden seurustelumahdollisuuksien puuttuessa. Toisten mielestä yöjuoksu johti aviottomaan sukupuolilyhteyteen.¹⁸³ Alahärmäläispojat saattoivat olla myös joukolla kesän pyhäöinä liikkeellä. He menivät tyttöjä tapaamaan, ja yö saattoi kulua jutellen sekä laulaen. Näin kulki poikaporukka tytön luota toiselle, mutta joukosta saattoi jättäytyä aina joku tyttären seuraksi kammariin muiden jatkaessa matkaa. Täysin sulassa sovussa ei kosiskelu härmäläispojilta onnistunut, vaan välillä tyttöjen huomiosta myös tapeltiin – varsinkin jos vieraan kylän mies yritti tytön suosioon.¹⁸⁴

Huolimatta yöjuoksujen yleisyydestä ympäri Pohjanmaata se ei Armas Niemisen mukaan lisännyt aviottomien lasten määrää, olihan koko Vaasan läänin aviotonsyntyneisyys pienintä heti Viipurin läänin jälkeen. Toisaalta sosiaalinen painostus vaati tytön raskaaksi saattamaa poikaa avioitumaan tytön kanssa. Tämä vaikuttaa lukujen vertailukelpoisuuteen, sillä loppujen lopuksi ei voi tietää, missä määrin siveysvaatimuksia noudatettiin ja oliko kyseessä ”pakkoavioliitto”.¹⁸⁵

¹⁸² Paulaharju 1996, s. 256–266.

¹⁸³ Rajainen 1973, s. 97.

¹⁸⁴ Paulaharju 1996, s. 261–262,

¹⁸⁵ Nieminen 1951, s. 88.

Tällainen ajalle ominainen vapaamielinen kosiskelu herätti ehkäpä aiheestakin keskustelua. Rinnalleen se sai huolestuneet keskustelut amerikanleskien vapaamielisyydestä. Oliko amerikanleskiin kohdistuva keskustelu kuitenkin yhtä aiheellista kuin kosintamenoihin liittyvä puhe?

Papiston lisäksi amerikanleskien siveellisen tason laskusta huolestuivat myös maalliset viranomaiset. Vilmusenaho on tutkimuksessaan tarkastellut Siikajokilaakson siirtolaisuuden haittapuolia. Hänen mukaansa alueen virkamiesten antamat lausunnot amerikanleskien aviorikoksista ovat epämääräisen vaihtelevia. Pulkkilan amerikanleskistä vuonna 1910 tehdyn kyselyn mukaan lähes puolet olivat syyllistyneet aviorikokseen. Vilmusenahon mukaan arvio on kuitenkin liian suuri, eivätkä sitä muut lähteet tue. Muualla tutkimusalueella aviorikokset ovat ”tavallisia” tai niiden määräksi ilmoitetaan muutamia. Tulosten suuri kirjo antaa aiheen otaksua niiden perustuvan kuulopuheisiin.¹⁸⁶

Puheet amerikanleskien siveellisyyden järkkymisestä ovat osa ajan sukupuolimoraalikeskustelua. Seksuaalisuus on moderni käsite, joka alkoi sellaisenaan esiintyä 1800-luvulta lähtien.¹⁸⁷ Moraali tarkoittaa yhteisön keskuudessa vallitsevia siveellisyyksäksityksiä ja -sääntöjä sekä siveellisiä tapoja. Sukupuolimoraalissa on siis kyse siitä, mitä pidetään siveellisesti oikeana ja vääränä.¹⁸⁸ Aktiivinen ja autonominen seksuaalihalua miellettiin pitkään vain miehiseksi piirteeksi, joka ei sopinut yhteen naiseuden kanssa. Miehen seksuaalinen halu ei ollut kyseenalainen asia. Naisen seksuaalisuutta ei kielletty, mutta naisen seksuaalinen aloitteellisuus nähtiin usein negatiivisessa valossa.¹⁸⁹

Naisen seksuaalisen puolen tiedostamisesta kieli sekin, että yksin jääneistä amerikanleskistä ja heidän siveellisyydestä oltiin huolissaan. Mikäli seksuaalisuus olisi ollut vuosisadan vaihteessa vain miehinen piirre, olisi huolestuminen amerikanleskien siveellisyydestä ollut turhaa. Nainen nähtiin

¹⁸⁶ Vilmusenaho 2001, s. 379–380.

¹⁸⁷ Jokiaho 2000, s. 121.

¹⁸⁸ Markkola 2002a, s. 166.

¹⁸⁹ Löfström 1999, s. 187–189.

seksuaalisena olentona haluineen ja seksuaalisten halujen pelättiin johtavan siveellisyyden laskuun. Naisen asema oli muuttumassa passiivisesta vastaanottajasta aktiivisemmaksi. Siirtolaisuuteen myönteisesti suhtautunut Haapajärven kihlakunnan kruununvouti Aksel Odenvall muistutti ihmisiä siitä, että amerikanlesket olivat usein nuoria ja avioelämään tottuneita. Tämän takia on ymmärrettävää, että he saattavat sortua aviorikoksiin.¹⁹⁰

Odenvallin esittämät vapaamieliset mielipiteet amerikanleskien epäsiveellisyydestä olivat kuitenkin harvinaisia. Lisäksi täytyy muistaa, että vaikka kissa olikin nostettu pöydälle ja seksuaalisuudesta sekä sukupuolimoraalista vihdoinkin pystyttiin keskustelamaan, ei se millään tavalla oikeuttanut aviorikokseen. Aviorikos ei ole ollut missään vaiheessa hyväksyttävää. Sen paino rikoksena on vain muuttunut.

Vuoden 1894 rikoslainsäädännön mukaan avioliiton ulkopuoliset seksuaaliset suhteet olivat laittomia. Salavuoteuspykälä kriminalisoi heteroseksuaalisen suhteen silloin kun osapuolet eivät olleet keskenään naimisissa. Mikäli taas jompikumpi tai molemmat osapuolet olivat muun kuin suhteen toisen osapuolen kanssa, kyse oli huoruudesta. Laki edusti seksuaalisuuden suhteen absoluuttista sukupuolimoraalia. Näin ollen lain mukaan kaikki laillinen seksuaalinen toiminta tapahtui avioliitossa. Seksuaalisuutta koskevaan ajatteluun tuli muutoksia 1900-luvun ensi vuosikymmeninä. Turvallisesta absolutismista relativismiin siirtyminen näkyi laissa kuitenkin vasta vuonna 1926, jolloin salavuoteuden kriminalisointi kumottiin.¹⁹¹

Kirkkokuriin tuli muutoksia 1860-luvun loppupuolelta lähtien. Pitkin 1800-lukua oli keskusteltu julkisen kirkkorangaistuksen tarpeellisuudesta. Aikaisemmin kurikeinoina oli ollut varoitus, sakko, jalkapuurangaistus ja kirkollisten oikeuksien, mm. ehtoollisella käymisen, pidättäminen. Julkiseen kirkkorangaistukseen voitiin tuomita vain maallisessa oikeudessa. Rikkoneen

¹⁹⁰ Vilmusenaho 2001, s. 384.

¹⁹¹ Markkola 2002a, s. 350–351. Alahärmän rippikirjassa on merkintöjä niin salavuoteudesta kuin huoruudesta. Salavuoteuden ja huoruuden raja ei kuitenkaan rippikirjassa ole niin yksiselitteinen kuin laissa, sillä osan aviottoman lapsen synnyttäneen vaimon kohdalla lukee

ja julkiseen kirkkorangaistukseen joutuneen oli pyydetävä anteeksi seurakunnalta ja Jumalalta. Perheeseen ja siveellisyyteen liittyvien erilaisten kurikohteiden ryhmä oli kaikkein suurin.¹⁹²

1800-luvun puolivälin jälkeen haluttiin rangaistuksiin muutoksia. Itse kirkkorangaistuksista ei haluttu luopua, mutta niiden julkisuutta ei nähty enää tarpeellisena. Sielunhoito alkoi syrjäyttää itse kurituksen. Erillinen kirkkorangaistus oli lievempi muoto muista kirkkorangaistuksista. Sitä käytettiin mm. salavuoteudesta kiinnijääneiden rankaisemiseen. Vuoden 1864 lopulla kumottiin tämä erillisrangaistus kaikissa tapauksissa ja kirkkorangaistuksesta riisuttiin pois rangaistusosa, jolloin jäljelle jäi rippi.¹⁹³

Aviorikokseen syyllistynyt vaimo sai loppuelämän kantaa muistutusta teoistaan – jos ei muualla niin rippikirjassa, jonne jäi merkintä salavuoteudesta tai huoruudesta. Myös Alahärmän rippikirjassa on merkintöjä kirkotuksesta salavuoteuden tai huoruuden takia. Varsinaisten aviorikosten määrää on mahdotonta arvioida. Osa vaimoista on saattanut saada merkinnän salavuoteudesta tai huoruudesta jo ennen avioliittoa. Kaikkien merkintöjen kohdalla ei ole päivämäärää. Osa aviorikkomuksista miehen ollessa Amerikassa on varmasti jäänyt vain asianomaisten tietoon. Toivosen mukaan 8 prosenttia 232 pohjalaisista naisista teki aviorikoksen miehen lähdettyä siirtolaiseksi. Samaisen siveellisyydetkimuksen mukaan 2.3 prosenttia siirtolaiseksi lähteneistä aviomiehistä oli tiettävästi kaksinnaimisissa Amerikassa. Tulos on vuosisadan vaihteessa tehdystä siveellisyys-tutkimuksesta ja antaa aiheita epäillä, kuinka otos on valittu amerikanleskien keskuudesta.¹⁹⁴

”salavuoteus” eikä ”huoruus”. Näyttääkin siltä, että kirkkoherrat ovat käyttäneet myös aviorikoksesta ”salavuoteus”-merkintää muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta.

¹⁹² Halmesmaa 1976, s. 47.

¹⁹³ Halmesmaa 1978, s. 80–83. Alahärmän rippikirjassa salavuoteudesta rankaistujen kohdalla lukee usein ”kirkotettu salavuoteudesta”. Katson tämän tarkoittavan rippiä, sillä kaikille kirkotetuille ei ole syntynyt salavuoteuden seurauksena lasta. Kirkotushan liitettiin lapsen syntymään. Synnytyksen jälkeen naista pidettiin epäpuhtaana ja naisen tuli suorittaa asianmukaiset puhdistautumisrituaalit. Kristillisen kirkon käytännön mukaan nainen kirkotettiin 40 päivää lapsen syntymän jälkeen. Kirkotuksessa eli kirkkoonottamisessa lausuttiin kiitosrukous synnyttäneen äidin puolesta. Käytäntö alkoi jo keskiajalla, ja alkoi rakoilla 1800-luvulla. Vielä vuoden 1869 kirkkolaisissa kirkotus oli pakollinen osa kirkollisia menoja.

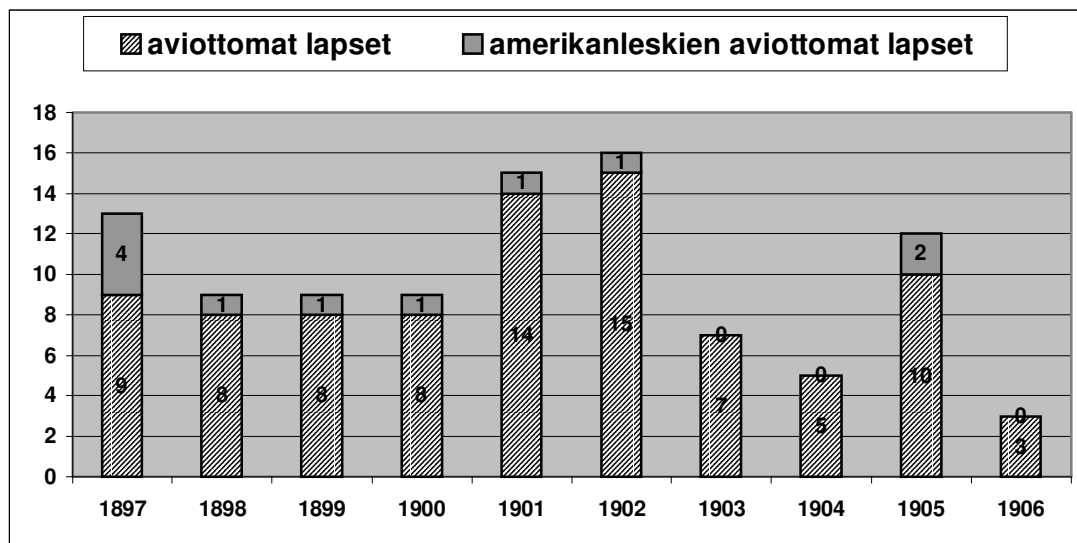
¹⁹⁴ Toivonen 1963, s. 208.

Paras indikaattori amerikanleskien siveellisyyttä tarkasteltaessa on heidän aviottomien lastensa määrä. Valitettavasti aviorikoksen myötä syntyneitä aviottomia lapsia on tutkittu vähän, vaikka mm. Armas Nieminen onkin tutkinut ansiokkaasti naimattomien, leskien ja eronneiden aviottomien lapsien määriä vuosisadan vaihteessa. Myös naisliike ilmaisi vuosisadan vaihteessa huolestuneisuutensa aviottomien lapsien ja heidän äitien kohtalosta ja vaativat myös lasten isiltä vastuunkantamista. Naisliikekin kuitenkin keskittää voimansa kaikkien muiden paitsi aviorikoksen seurauksena syntyneiden lasten auttamiseen.

Parhaan kuvan aviorikoksiin liittyvästä syntyvyydestä antaa kastettujen luettelo. Luetteloon on merkitty aviottomat lapset, hänen vanhempansa ja kummit. Lapsen kohdalle on merkitty, mikäli lapsi on syntynyt avioliiton ulkopuolisessa suhteessa. Tätä kautta on helppo yhdistää aviorikoksen kautta amerikanleskille syntyneet lapset. Amerikanleskien aviorikoksista puhuttiin vuosisadan vaihteessa paljon. Alahärmäläisten muistelmissa aviorikokset eivät kuitenkaan tule millään tavalla ilmi. Joko asia on haluttu tietoisesti unohtaa, ja tämän takia asiasta ei ole mainittu tai sitten mitään syytä amerikanleskien aviorikoksista mainitsemiseen ei ole. Jälkimmäinen syy lienee Alahärmän amerikanleskien kohdalla todennäköisin, sillä alahärmäläisten amerikanleskien aviorikosten määrä oli vähäinen.

Kuvio 10. kuvaa Alahärmässä vuosina 1897–1906 syntyneiden aviottomien lasten määrää. Eniten aviottomia lapsia syntyi vuonna 1902 (15 kpl) ja vähiten vuonna 1906, jolloin aviottomien lasten määrä laski kolmeen. Tutkimusajankohdan luvuissa ei ole yhdenmukaisuutta. Voisi kuitenkin olettaa, että ehkäisyn yleistymisen myötä myös aviottomien lapsien määrä vähenee 1900-luvun alkuvuosien aikaan. Toisaalta vuonna 1905 syntyi kahta aikaisempaa vuotta enemmän aviottomia lapsia.

Kuvio 10. Alahärmän aviottomien lapsien määrä vuosina 1897–1906.¹⁹⁵

Tarkasteltaessa amerikaleskien osuutta aviottomien lapsien äitien joukossa, voi huomata heti ensisilmäyksellä heidän olevan vähemmistönä. Näin ollen on ilmeisen selvää, että ainakaan Alahärmän amerikaleskien kohdalla ei siveellisestä järkkymisestä voida puhua. Samaan lopputulokseen tulee myös Toivonen tarkastellessaan koko Etelä-Pohjanmaan amerikaleskien siveellisyyttä. Hänen mukaansa aviottomien lasten määrän osoittama siveellisyytilanne ei ole Etelä-Pohjanmaalla siirtolaisuusvuosina huonompi kuin muualla Suomessa.¹⁹⁶

Tarkasteltaessa amerikaleskien vähäisiä aviottomana syntyneitä lapsia, voidaan todeta, ettei aviottomien lasten määrä kasva siirtolaisuuden lisääntymisen myötä, päinvastoin. Aviottomien lasten määrä oli suurimmillaan vuonna 1897, jonka jälkeen amerikaleskien aviottomien lasten määrä laski korkeintaan yhteen aviottomaan lapseen vuodessa. Kahdeksalla amerikaleskellä on aviottomia lapsia, jotka ovat syntyneet tutkimusaikani ulkopuolella. Lapset ovat ilmeisesti syntyneet jo ennen avioliittoa ja ainakin

¹⁹⁵ Alahärmän kastettujen luettelo 1897–1906.

¹⁹⁶ Toivonen 1963, s. 208. Vuonna 1920 suoritetun tutkimuksen mukaan vuosina 1881–1910 Etelä-Pohjanmaalla 5.3–5.5 % syntyneistä lapsista oli aviottomia. Koko maassa vastaava luku oli 6.2–6.4 %.

ennen miehen siirtolaisuutta, joten rajasin nämä lapset ulos tutkimuksesta. Kyse ei ole tällöin amerikanleskien aviottomista lapsista.

Kahdella amerikanleskellä oli aviottomia lapsia kolme ja yhdellä viisi. Toinen kolmen aviottoman lapsen äiti oli saanut lapset tutkimusajan ulkopuolella, joten lapset eivät näy kuviossa 10. Kastettujen luettelosta käy myös ilmi, että kolmannen lapsen isä oli amerikanlesken tuleva aviomies.¹⁹⁷ Toinen kolmen aviottoman lapsen äiti sen sijaan sai kaikki aviottomat lapset tutkimusajanjaksolla. Viiden aviottoman lapsen äiti on saanut neljä viidestä lapsesta tutkimusajanjaksolla. Näin ollen vuosina 1897–1906 synnytti kuusi alahärmäläistä amerikanleskeä aviottoman lapsen miehen ollessa Amerikassa.¹⁹⁸

Alahärmän aviottomista lapsista lähes puolet syntyi itsellisille. Useita aviottomia lapsia oli myös piiiolla, vähiten talollisilla, torppareilla ja mäkitupalaisilla. Talollisten vaimot eivät tehneet kastettujen luettelon mukaan tutkimusaikana ollenkaan aviorikoksia. Muutamalla talollisten tyttärillä taas oli avioton lapsi. Mielenkiintoista on se, että kaksi morsianta sai lapsen ennen avioliittoa, ja näin ollen lapsi on merkitty sanalla ”äpäpä”, vaikka vanhemmat ovatkin todennäköisesti olleet menossa naimisiin jo ennen lapsen syntymää. Mikäli lapsen vanhemmat olivatkin menossa naimisiin lapsen syntymän aikoihin, on aviottoman lapsen kohdalle merkitty myös isä.

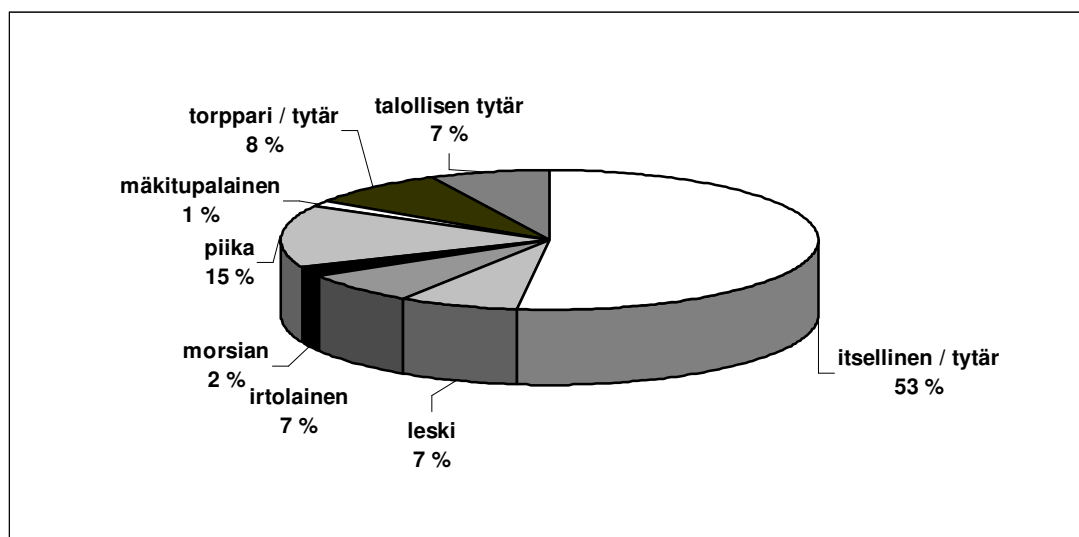
Siirtolaisuudesta ei ole merkintöjä Alahärmän kastettujen luettelossa lukuun ottamatta yhtä merkintää vuodelta 1901. Tällöin aviottoman lapsen äidiksi on merkitty *siirtolaisen vaimo*.¹⁹⁹ Syytä äidin merkitsemisestä siirtolaisen vaimoksi ei valitettavasti löydy. Kirkkoherra Durcham on muualle kastettujen luetteloon merkinnyt amerikanleskien sosiaalisen aseman aviomiehen mukaisesti.

¹⁹⁷ Kastettujen luettelo 1778–1894.

¹⁹⁸ Kastettujen luettelo 1897–1906.

¹⁹⁹ Kastettujen luettelo 1901, s. 258.

Kuvio 11. Aviottomien lapsien äidin sosiaalinen asema Alahärmässä vuosina 1897–1906.²⁰⁰

4.4 Kontrollointia ja kateutta

Kun pienessä kyläyhteisössä tapahtuu jotain normaalista poikkeavaa, se harvoin jää kenenkään huomaamatta tai kuulematta. Länsisuomalaiset kyläyhteisöt olivat vanhastaan tiheään asuttuja, mikä korosti sosiaalista kontrollia kyläyhteisön sisällä.²⁰¹ On selvää, että siirtolaisista ja heidän kotiin jääneistä perheistä puhuttiin. Olihan heidän avioelämänsä aivan erilaista kuin millaisena avioliitto oli totuttu näkemään.

Amerikanlesket olivat siirtolaisuuden myötä tullut uusi ilmiö. Kyläläisten puheet olivat osaksi mielenkiintoa heistä ja heidän pärjäämisestään oltiin kiinnostuneita. Toisaalta amerikanlesket saivat osansa myös panettelusta. Amerikanleski laulaa laulussaan, kuinka *”...Lujalla oon ollu maailman käsis’, on puhuttu rumiakin...”*²⁰². Sanna Ojanperä taas muistelee, että jos kerran amerikanlesken osaan joutuu, *”niin se pitäisi panna leiliin ja pruntista ruokkia. Että se on melkein lesken elämä sellasta. Ja aina sitä amerikanfläski ja amerikanfläski huudeltiin...”*²⁰³

²⁰⁰ Kastettujen luettelo 1897–1906.

²⁰¹ Junkala 1998, s. 105.

²⁰² Mustut/ A-K/03439.

²⁰³ Mustut/ Y/07400.

Mistä tällaiset ilkeät puheet sitten johtuivat? Kuten luvussa 6 tulee ilmi, alahärmäläiset amerikanlesket elivät työntäyteistä elämää. Miehen lähtö ei johtanut siveettömään elämään. Päinvastoin, verrattaessa amerikanleskien aviottomia lapsia muiden alahärmäläisten naisten aviottomien lasten määrään amerikanleskien aviorikosten osuus näyttää hyvin pieneltä. Tuomiokirjoista ja köyhäinhoidon pöytäkirjoista ei myöskään löydy merkkejä, jotka viittaisivat amerikanleskien eläneen irstasta elämää. Syy ilkeisiin puheisiin täytyy olla siis muualla kuin heidän elämäntavoissaan. Voiko perimmäinen syy olla pohjalaisessa kateudessa?

On ilmeistä, että amerikanleskistä puhuivat ne, joiden perhepiirissä ei siirtolaisuutta ollut. Syynä puheisiin saattoikin olla kateellisuus: ne puhuivat, joilla ei ollut varaa tai muuten vain mahdollisuutta itse lähteä matkaan. Puheita saattoi herättää myös paheksunta, sillä kuten Johannes Vuorelakin sanoi: *”...Luonnonvastaista on olla aivan niinkin kauan perheestänsä erillään ja miehestänsä...”*²⁰⁴ Kyläläiset epäilivät amerikanlesken pärjäämistä arjessa. Se on toisaalta ymmärrettävää, olihan niilläkin ihmisillä toimeentulovaikeuksia, joiden perhe oli pysynyt kasassa.²⁰⁵ Amerikanleskien muistelmissa esiintyvät amerikanleskiin kohdistuvat pahat puheet saattavat olla vain yksittäisiä tapauksia, ei niinkään kaikkien amerikanleskien ongelma.

Yli-Ollin tutkimuksesta käy hyvin ilmi amerikanleskiin kohdistuneen kontrollin kaksijakoisuus. Osa muistelmista kuvaa sitä, kuinka naapurit auttoivat amerikanleskeä mm. kylvö- ja korjuutyössä. Toisaalta taas osa amerikanleskistä sai epäilyjä osakseen, mikä oli tietenkin omiaan vain kasvattamaan amerikanlesken sisua näyttää epäilijöilleen.²⁰⁶ Kontrolli sanalla on hyvin negatiivinen lataus. Tämä ei kuitenkaan amerikanleskien kohdalla pidä välttämättä paikkaansa. Sen lisäksi, että heidän tekemisiään saatettiin seurata ja heiltä odotettiin välillä jopa epäonnistumista, kontrolliin kuului myös yhteisön huolenpitoa. Mikäli omilta töiltä ennätettiin, pyrittiin myös auttamaan amerikanleskiä.

²⁰⁴ Mustut/ Y/07445.

²⁰⁵ Yli-Olli 2003, s. 93.

²⁰⁶ Yli-Olli 2003, s. 93.

Alahärmäläiset ovat muistelmissaan esittäneet, kuinka tärkeää siirtolaisuus oli yhteisön taloudelle. Moni hankki Amerikassa rahat taloon, johon ei olisi välttämättä ollut mahdollisuutta, jos olisi jäänyt Suomeen. Toivosen mukaan juuri taloudellisten syiden takia myös siirtolaisuus hyväksyttiin yksittäisiä tapauksia lukuun ottamatta.²⁰⁷ Olisi hyvin ristiriitaista, mikäli siirtolaisuus olisi hyväksytty mutta siirtolaisuuden seurausta, amerikanleskiä ei. Hyvin yleistähän oli, että perheellinen mies matkusti yksin Amerikkaan.

Siirtolaisuuden yleisyyden vuoksi on mielenkiintoista miettiä, kenen kontrollin alaisuuteen amerikanlesket kyläyhteisössä joutuivat. Etelä-Pohjanmaalla ei kovinkaan useaa sukua ole, josta siirtolaiseksi ei olisi jossain vaiheessa lähdetty. Niilo Porren muistelmien mukaan jokaisesta talosta lähti joku siirtolaiseksi ja joistakin kylistä puuttui kaikista taloista isäntä, kun joukolla oli lähdetty Amerikkaan.²⁰⁸ Myös Juha Lehtimäen mukaan Alahärmässä oli vain muutama mies, joka ei Amerikassa olisi jossain vaiheessa käynyt.²⁰⁹ Mikäli amerikanlesket olisivat olleet yhteisön silmätikkuja, kenellä olisi ollut varaa heidät tuomita? Jäljelle jää vain he, joiden perheestä ei Amerikkaan lähdetty ja heidän määränsä on vähäinen.

Koska amerikanleskien pääarvostelijaa ei löydy yhteisöstä, täytyy sen olla jossain muualla. Alahärmäläisten virkamiehien suhtautumisesta siirtolaisuuteen ei ole jäljellä tietoja. Niilo Holma muistaa kuitenkin nimismiehen antaneen isälleen esteettömyystodistuksen passia varten, vaikka sitä ei olisi saanut asevelvolliselle antaa.²¹⁰ Mikäli nimismies olisi siirtolaisuutta vastustanut, hän tuskin olisi antanut esteettömyystodistusta ja neuvonut lähtemään matkaan mahdollisemman pian. Näyttää siis siltä, että ainakaan nimismies ei ollut huolestunut siirtolaisuudesta ja sen seurauksista kuten amerikanleskistä.

Papisto oli virkansa puolesta huolissaan kotiin hylätyistä perheistä. Heidän lausuntonsa amerikanleskistä eivät välttämättä ole kuitenkaan luotettavia,

²⁰⁷ Toivonen, 1963, s. 244.

²⁰⁸ Mustut/ Y/07391.

²⁰⁹ Mustut/ Y/07382.

²¹⁰ Mustut/ Y/07440.

sillä he saattoivat liioitella asioita pitääkseen seurakuntansa kurissa. Alahärmän vuosisadanvaihteen kirkkoherrojen Durchmanin ja Leideniuksen suhtautumisesta siirtolaisuuteen ei ole jäänyt tietoa. Toivosen ja Vilmusahon tutkimuksista voi kuitenkin päätellä kirkollisen rintaman olleen varsin yhtenäinen. Joukosta tietenkin erottui yksilöitä niin puolesta kuin vastaankin siirtolaisuutta ja sen seurauksia. Yleisesti papisto oli erittäin huolissaan kotiin hylätyistä perheistä ja heidän pärjäämisestään. Amerikanleskien siveellisen tason pelättiin laskevan ja perheiden hajoavan lopullisesti.²¹¹

²¹¹ Toivonen 1963, s. 235–240, Vilmusenaho 2001, s. 380–383.

5 SIIRTOLAISUUS AVIOLIITON PÄÄTTÄJÄNÄ

5.1 Miehiään kotiin odottavat amerikanlesket

Välimatka Amerikkaan, ajan velvollisuudentuntoinen rakkaus, avioliiton ikuinen kestävyys ja moni muu syy sai amerikanlesken odottamaan sitkeästi miestään takaisin. Osa miehistä palasikin, ja osa palanneista lähti takaisin Amerikkaan. Osa kutsui perheensä uuteen kotimaahan. Alahärmän rippikirjasta löytyy useita perheitä, joissa mies meni edeltä Amerikkaan ja vaimo sekä lapset matkustivat muutaman vuoden päästä perässä. Hakolan kylässä esimerkiksi oli perhe, jonka isä oli mennyt Amerikkaan vuonna 1887 ja vaimo matkusti perässä vuonna 1890 kuuden lapsen kanssa. Kolmen vuoden odotusaikaa voi pitää varsin lyhyenä. Varsinkin kun siinä ajassa perhe oli tavalla tai toisella saanut seitsemän ihmisen matkalippujen hinnan kasaan.²¹²

Ne amerikanlesket, joiden miehet palasivat, joutuivat usein opettelemaan yhteiselämän uudestaan. Mies oli mitä todennäköisimmin muuttanut siirtolaisvuosinaan. Kotiin jäänyt perhekään ei ollut säilynyt muuttumattomana. Lapset olivat kasvaneet ja nuorimmat kenties unohtaneetkin isänsä. Vaimo oli myös jatkanut arkeansa ilman miestä. Maailma ei ollut seisahtunut miehen lähdön jälkeen. Toki aviomies myös tiesi, mitä amerikanleskistä kylänraitilla puhuttiin. Varmasti mieleen hiipi ajatus siitä, mitä vaimo oli hänen poissaolonsa aikana puuhannut.

Onnellisia olivat kuitenkin ne amerikanlesket, jotka saivat takaisin miehensä – ainakin niiden amerikanleskien mielestä, joiden mies oli maailmalle kadonnut. Johannes Vuorela muistelee amerikanleskien olleen ”ikäväntuntuusia”, olihan luonnotonta olla kauan erossa miehestään.²¹³ Vaikka kirjeenvaihto saattoikin katketa vuosia erillään olleen pariskunnan välillä, aina jotakin kautta kantautui kotiin tietoja Amerikasta asti. Osa amerikanleskistä joutui kasvatusten myös surusanomien kanssa.

²¹² Alahärmän rippikirja 1897–1906, s. 1156.

²¹³ Mustut/ Y/07445.

Välimatkan takia postia joutui odottamaan välillä pitkäänkin. Kruunu perusti 1840-luvun puolivälissä uusia postilinjoja ja näiden uudistusten myötä kihlakunnan postia alettiin kuljettaa kaksi kertaa viikossa. Aiemmin posti oli kulkenut vain kerran viikossa.²¹⁴ Vuonna 1890 senaatti antoi postihallituksen esityksestä luvan maalaiskirjeenkantajien käyttöön. Postinkantajien tuli kuljettaa määräreiteillä postilähetyksiä postilinjan varrella olevien paikkojen välillä sekä niistä lähimpään postitoimipaikkaan. Vuonna 1894 Suomen Höyrylaiva Oy:n laivoihin asetettiin kirjelaatikot, joissa posti kulki Hulliin ja sieltä eteenpäin. Kirjeet kulkivat vaihtelevalla vauhdilla Amerikan ja Suomen väliä. Helsingin ja New Yorkin välillä kirje viipyi vuonna 1892 arviolta 14 vuorokautta. Helsingistä kirje matkasi vuosisadan vaihteessa Vaasaan korkeintaan kaksi päivää. Vaasasta kirje jatkoi matkaa maalaiskirjeenkantajan laukussa seuraavana kantopäivänä.²¹⁵

Keron mukaan neljä viidestä siirtolaisesta jäi pysyvästi Amerikkaan. Alahärmäläiset tiedot jääneiden määristä ovat kahdensuuntaisia. Niilo Porre ja Johanne Vuorela muistelevat usean jääneen Amerikkaan pysyvästi, kun taas Veikko Hautalan mukaan melkein kaikki tulivat muutaman siirtolaisvuoden jälkeen takaisin.²¹⁶ Vuosien oleskelun jälkeen kotimaa usein unohtui ja paluuaikeet vähenivät. Siirtolainen ei tuntenut enää itseään siirtolaiseksi vaan amerikansuomalaiseksi. Osa suomalaisista siirtolaismiehistä työskenteli Amerikassa kaivoksissa. Työ oli liikaista ja raskasta eikä täysin vaaratontakaan. Suurimmat kaivosonnettomuudet tapahtuivat Utahin Scofieldissä ja Wyomingin Hannassa. Vuonna 1900 Scofieldissä sattuneessa kaivosturmassa kuoli 63 suomalaista. Vuoden 1903 Hannan kaivosturmassa kuoli 169 kaivosmiestä, joista 93 oli suomalaisia. Suurin osa kaivoksiin kuolleista suomalaisista kuoli kuitenkin pienemmissä onnettomuuksissa. Kaivoksiin menehtyneiden suomalaisten määrä nousee satoihin, ehkä jopa tuhansiin.²¹⁷

²¹⁴ Kojonen 1993, s. 229–230.

²¹⁵ Pietiäinen 1988, s.502, 511, 521–522.

²¹⁶ Mustut/ Y/07391, Y/07445, Y/07452.

²¹⁷ Kero 1996, s. 283, 152.

Myös alahärmäläisiä siirtolaisia menehtyi kaivosonnettomuuksissa. Rippikirjaan on merkitty 11 siirtolaisen menehtyneen Amerikassa, mutta koska kaikkien kuolleiden kohdalla ei kuolinpaikkaa ole merkitty, voi heitä olla enemmänkin. Kaivostapaturmiin kuoli rippikirjan mukaan kaksi alahärmäläistä siirtolaista. Tapaturma ilmoitettiin kuolinsyyksi kahden siirtolaisen kohdalla. Hakolan kylään tuli vuosisadan vaihteessa suruviesti erälle amerikanleskelle hänen miehensä taposta.²¹⁸

Toisaalta tieto aviopuolison kuolemasta toi ikävän ja epävarmuuden tilalle surutyön, joka päättyy aikanaan ja jonka jälkeen elämää oli jatkettava. Toisaalta osa puolison kuolemasta tulleista tiedoista tuli tuttavien välityksellä eikä välttämättä poistanut epävarmuutta. Eihän Sanna Maijakaan uskonut miehensä kuolemaan, vaikka kirje Amerikasta tulikin. Surukirjeitä kulki myös Alahärmästä Amerikkaan. Eräs Heikkilän kylän itsellinen sai vuonna 1906 surusanoman Amerikkaan, jonne hän oli lähtenyt edellisenä vuonna. Ensin oli kuollut kotiin odottamaan jäänyt vaimo ja kolmen kuukauden päästä hänen tyttärensä, joka oli syntynyt aviomiehen lähdön jälkeen.²¹⁹

Amerikanleskien ikävöinnistä ei ole jäänyt jälkiä seuraaville sukupolville. Muistelmia tarkastellessa huomaa, että amerikanlesket olivat pettyneitä, sillä miehet olivat pettäneet heille asetetut rooliodotukset. Päällimmäisenä näkyy elämän kovuus, joka liittyy vahvasti toimeentulon vaikeuteen. Amerikanleski tunsi itsensä usein petetyksi ja pettymys oli suurempi kuin sydänsuru. Arki oli muutenkin raskasta, mutta vielä raskaampaa se oli amerikanleskelle, jonka täytyi elättää itsensä ja lapset. Ei siis ole oikeastaan ihme, että arki peitti alleen ikävääntunteen ja muistoihin palaa aikaa muistellessa ajan raskaus eikä niinkään miehen lähdön aiheuttanut särkynyt sydän.

5.2 Siirtolaisuuden vaikutus avioeroihin

Avioerot alkoivat yleistyä Suomessa 1800-luvun lopulla. Niiden määrä oli kuitenkin erittäin pieni verrattuna solmittavien avioliittojen määrään. Ihmisten

²¹⁸ Alahärmän rippikirja 1897–1906, s. 335, 320, 269, 810, 238.

²¹⁹ Alahärmän rippikirja 1897–1906, s. 618.

ajattelumaailmassa tapahtui muutoksia ja mahdollisuus avioeroon oli merkki siitä. Jumalan säätämä ikuinen liitto alkoi muuttua kahden ihmisen väliseksi sopimukseksi, joka oli mahdollista purkaa epäonnistuessaan. Usein avioeron syynä oli se, ettei puoliso täyttänyt puolison roolin odotuksia. Naisen hakiessa avioeroa syynä oli usein se, ettei mies kyennyt elättämään perhettään. Tuomareiden mielestä tämä olikin pätevä syy avioeroon, mikä osoittaa sen, mitä mieheltä odotettiin. Myös miehen seksuaalinen yliaktiivisuus oli yleinen eron peruste.²²⁰

Myös vaimon pettäessä hänelle asetetut rooliodotukset mies saattoi hakea avioeroa. Vaimoja syytettiin taitamattomasta talouden hoidosta ja kyvyttömyydestä toimia perheenemäntänä. Pahin asia, mistä vaimoa voitiin syyttää, oli äidin roolin laiminlyöminen. Kaiken lisäksi naisen odotettiin alistuvan miehen tahtoon ja asettavan miehen tarpeet omiensa edelle. Mikäli nainen ei tähän kyennyt ja jos mies pystyi todistamaan vaimonsa epäpätevyyden rooliinsa, mies sai avioeron.²²¹

Kirkko saneli perheoikeudellisen säännöstön, joka koski myös sukupuolimoraalia.²²² Kirkon virallinen mielipide avioerosta muuttui vasta 1900-luvun puolella. Ympärillä käydyistä keskusteluista huolimatta kirkko oli sitä mieltä, että avioero oli hyväksyttävä vain siinä tapauksessa, mikäli toinen puolisoista oli ollut uskoton tai hylännyt perheen. Sekä vuoden 1686 kirkkolaki että 1734 valtakunnanlaki olivat asiasta samoilla linjoilla. Ei siis ihme, että kirkko hyökkäsi siirtolaisuutta vastaan. Perheen kotiin hylkäämisen pelättiin lisäävän avioerojen määrää. Suomessa oli mahdollista hankkia

²²⁰ Ollila 1994, s. 283. Ennen 1800-luvun lopun avioliittokeskusteluja avioliitto nähtiin purkamattomana ja elinikäisenä. Eron sai vain aviorikoksen takia. Julkisuudessa alettiin kuitenkin vaatia avioerolakien helpottamista. Motiivina olivat onnettomat avioliitot, joiden taustalla nähtiin sosiaalisia syitä kuten köyhyyttä ja juoppoutta. Puolisoille haluttiin antaa eromahdollisuus myös tilanteissa, joissa he olivat menettäneet molemminpuolisen kunnioituksen, rakkauden ja luottamuksen. Sosialistit syyttivät kirkkoa ja valtiota siitä, että avioliittojen solmimismotiiveihin ei puututtu. Kun sitten aineellisten etujen vuoksi solmittu liitto haluttiin purkaa, kirkko ja valtio tekivät purkamisen lähes mahdottomaksi. Kristillis-liberaalit perustelivat avioerolakien helpottamista oikeudenmukaisuudella; yhteiskunnan ei pidä pakottaa ihmisiä elämään onnettomassa avioliitossa. "Vapaampien avioerolakien vallitessa puoliset solmisivat purkamattoman avioliiton kristillisen vakaumuksen pohjalta, ei yhteiskunnan ja tavan vaatiman pakon alaisuudessa. Räisänen 1995, s. 73–74.

²²¹ Ollila 1994, s. 284.

²²² Mahkonen 1987, s. 899.

avioero 1800-luvulla myös erivapausmenettelyn kautta. Vuoden 1826 johtosäännön mukaan senaatille annettiin oikeus myöntää avioero välien rikkoutumisen, syyllisyyden tai sairauden perusteella. Senaatilla oli siis oikeus myöntää avioero esim. tunnesyistä. Käytännössä erivapausavioerot olivat harvinaisia, mutta ne lisääntyivät vuosisadan vaihteeseen tultaessa. Eroaikeissa oleva pariskunta päätti itse erossa käytettävän menettelytavan.²²³

Kirkollisten säännösten voimassaoloaikana jako kirkollisten ja maallisten viranomaisten välillä oli selvä. Avioeroa hakevan tuli ensiksi kääntyä tuomiokapitulini ja piispan puoleen, jotka pyrkivät saamaan sovinnon aikaiseksi puolisojen välillä. Mikäli tämä ei onnistunut, tuomiokapitulit ohjasivat asianosaiset alioikeuteen. Alioikeus tulkitsi kanteeseen perustuvat asiat sekä tuomitsi puolison, joka nähtiin avioeron syynä. Lopullisen avioeron myönsi kuitenkin vasta tuomiokapituli sen jälkeen, kun avioeroon oikeutettu sai erokirjan. Lopullinen tuomiovalta eroissa oli siis pitkään yksinomaan kirkolla.²²⁴

Avioeroprosessiin tuli kuitenkin muutoksia 1730-luvulla. Muutoksien toteuttamisen mahdollisti se, että kirkolliset viranomaiset eivät olleet halukkaita pitämään kiinni heille perinteisesti kuuluvasta oikeudesta myöntää avioeroja. Ratkaisovalta haluttiin siirtää maalliselle viranomaiselle. Erokirjojen antaminen säilytettiin kuitenkin tuomiokapitulien tehtävänä. Suomen jouduttua Venäjän vallan alaisuuteen päätösvalta erivapausjutuissa siirtyi kuninkaalta keisarille, mutta jo vuodesta 1826 lähtien hakemukset ratkaistiin senaatin täysistunnossa. Vuodesta 1892 lähtien tuomiovalta kuului yksinomaan senaatin oikeusosastolle.²²⁵

Eri sosiaaliryhmien välillä oli eroavaisuuksia avioerojen suhteen. Avioerojen yleistymisen nähtiin olleen pääasiallista seurausta teollisuusväestön ja käsityöläisten avioerojen yleistymisestä. Talollisten, vuokratilijelijöiden ja

²²³ Häggman 1994, s. 157–158, Aarnio 1985, s. 40.

²²⁴ Mahkonen 1980, s. 30.

²²⁵ Mahkonen 1980, s. 31–32.

alempaan virkakuntaan kuuluneiden eronneisuus pysyi vakiona, kun taas teollisuustyöväestön keskuudessa erojen määrä kasvoi jatkuvasti. Sama koskee ylempään virkaluntaan kuuluneita. Itsellisten avioerot taas laski 1900-luvulle tultaessa. Kun muistetaan, että paljon maataloustyöväkeä siirtyi vuosisadan vaihteessa teollisuuden pariin, voidaan päätellä osan eronneesta teollisuusväestöstä olleen entistä maataloustyöväkeä. Teollisuustyöväen eronneisuuden kasvu ja maataloustyöväen eronneisuuden lasku ovat siis yhteydessä toisiinsa.²²⁶

Vuosittaisien erojen määrä Suomessa pysyi vuosisadan vaihteessa erojen lisääntymisestä huolimatta alhaisena. Vuonna 1897 Suomessa oli laillisia eroja 108 ja vuoteen 1900 mennessä erojen määrä oli kasvanut 121:een.²²⁷ Yleisin syy avioeroon vuosisadan vaihteessa oli puolison karkaaminen ja toiseksi yleisin syy aviorikos. Puolisoiden välinen eripuraisuus avioeron syynä lisääntyi 1900-luvun alussa.²²⁸

Amerikansuomalaisten historiaa 1890-luvulla tutkinut Johannes Bäck keräsi väitöskirjaansa aineistoa siirtolaisuuden yhteydestä avioeroihin. Tietoja aiheesta löytyi kuitenkin niukasti. Useat siirtolaiset ja heidän sukulaisensa olivat haluttomia vastaamaan kysymyksiin. Seurakuntien asiakirjoista ei myöskään löytynyt vastauksia. Näytti siltä, että papit kirjasivat tunnollisesti seurakuntansa vihkimiset mutta eivät niinkään olleet kiinnostuneita avioeroista. Niukan tutkimusmateriaalin perusteella Bäck katsoi kuitenkin siirtolaisten avioerojen olevan harmillisen yleisiä.²²⁹

Hän syytti avioerojen yleisyydestä Siirtolainen-lehteä, joka julkaisi avioeroilmoituksia ja sai näin suomalaiset suhtautumaan avioeroon välinpitämättömästi. Hänen mukaansa avioeroilmoituksia oli lehdessä paljon ja epäili lähes yhtä monen päätyneen myös avioeroon. Ilmoituksiin nähden kaksinkertainen määrä oli kuitenkin niitä, joilla oli kotimaassa yksi ja Amerikassa toinen vaimo. Lehti-ilmoituksia oli kolmenlaisia; Aviomies haluaa

²²⁶ Mahkonen 1980, s. 65–68.

²²⁷ SVT 1903, s. 34.

²²⁸ SVT 1903, s. 35.

²²⁹ Kero 1996, s. 222.

erota Suomeen jääneestä vaimostaan tai toisin päin sekä yhdessä Amerikkaan lähtenyt pariskunta ilmoittaa eroaikeistaan lehden välityksellä.²³⁰

Bäckin tutkimustulokseen siirtolaisuuden vaikutuksesta avioeroihin kannattaa suhtautua kriittisesti. Tutkimus oli kuitenkin ominainen ruokkimaan siirtolaisuuden vastaista ajan henkeä ja niiden mielipiteitä, jotka näkivät vain siirtolaisuuden turmiolliset vaikutukset. Amerikanleskien epäsideellisuutta vakavampana ongelmana nähtiin kuitenkin vaimojen ja perheen hylkäämiset Suomeen. Ennen siirtolaisuusvuosia perheen hylkääminen oli harvinaista. Siirtolaisuuden lisääntymisen myötä hylkäämiset kuitenkin yleistyivät.²³¹

Siirtolaisuudella lienee kuitenkin ollut osuutensa siihen, että 1800-luvulla eronneista yli 80 prosenttia asui Pohjanlahden ja Suomenlahden rannikoilla. Avioeron saaneista suurin osa asui Oulussa, Raahessa, Vaasassa, Kristiinankaupungissa, Porissa, Turussa, Helsingissä ja Viipurissa, eli kaupungeissa, joiden yhteinen asukasmäärä oli alle 5 prosenttia maan väestöstä. Kaupungeissa avioerot olivat yleisempiä kuin maaseudulla. Maaseutukunnissa erot keskittyivät 1800-luvulla lähinnä Etelä-Pohjanmaalle, Keski-Suomeen, Etelä-Hämeeseen ja Uudellemaalle.²³² Tilanne muuttui 1900-luvun alkuvuosina, jolloin avioerot olivat yleisempiä maaseudulla kuin kaupungeissa.²³³

Veikko Hautalan muistelmien mukaan myös Alahärmässä rikkoutui avioliittoja siirtolaisuuden takia.²³⁴ Bäckin pelko avioerojen lisääntymisestä ei ainakaan Alahärmän kohdalla pitänyt paikkaansa. Kahden amerikanlesken avioliitto päättyi eroon tutkimusajanjakson aikana. Molemmissa amerikanleski oli avioeron hakija. Näin ei kuitenkaan aina ollut, sillä amerikanleskille saattoi myös posti tuoda avioeropaperit merten takaa. Tällöin miehen eroaikeet tulivat todennäköisesti täytenä yllätyksenä. Vaikka yhteydenpito saattoikin lakata avioparin välillä, ei avioero silti ollut ensimmäinen vaihtoehto avioliiton

²³⁰ Kero 1996, s. 223–224.

²³¹ Vilmusenaho 2001, s. 388.

²³² Mahkonen 1980, s. 71–73.

²³³ Väestötilasto VI 36, s. 146.

²³⁴ Mustut/ Y/ 07452.

kylmetessä. Myös viisussa amerikanlesken elämästä mainitaan avioero: *”...Ero kirjankin se mulle lähetti, siitä on jo kolme vuotta, niin sen minä tierän, ettei muin sovi siihen enää luottaa. Lujalla oon ollu maailman käsis’...*²³⁵

Alahärmä kuului Uuden Kaarlepyyn tuomiokuntaan. Avioerot käsiteltiin käräjillä. Ala- ja Ylähärmän pitäjän talvikäräjillä käsiteltiin 22.4.1898 loppuun jo vuonna 1896 vireille pantu avioero. Avioeroa haki amerikanleski Heikkilän kylästä. Hänen miehensä sanottiin oleva naimisissa toisen naisen kanssa Amerikassa. Amerikanleski kertoi miehensä lähteneen työnhakuun Amerikkaan. Amerikanleski, vävyn vaimo, jäi kotiin yhdeksän kuukauden ikäisen lapsen kanssa. Kun tätä amerikanlesken käräjillä kertomaa tietoa vertaa rippikirjaan, käy ilmi, että hänen miehensä on lähtenyt vuonna 1887. Tuolloin perheen poika oli alle vuoden ikäinen.²³⁶

Amerikanlesken kertoman mukaan aviopari piti yhteyttä toisiinsa ensimmäisen viiden vuoden ajan. Tuona aikana vaimo kirjoitti miehelleen kymmenen kirjettä. Tämän jälkeen yhteydenpito lakkasi eikä miehestä enää kuulunut mitään. Tämän takia amerikanleski pyysi ajan käytännön mukaan kihlakunnan oikeutta kuuluttamaan miehen perään. Mikäli hän ei palaa yhden vuoden ja yhden yön sisällä, amerikanleski saa avioeron. Kuulutukset luettiin kihlakunnan sekä lähistön kirkoissa; Ala- ja Ylähärmässä, Kauhavalla, Lapualla, Nurmossa, Ylistarossa, Isokyrössä, Vöyrillä, Oravaisissa, Munisalossa, Jepualla, Purmossa sekä Korttesjärvellä.²³⁷

Yhteydenpito oli siis lakannut vuoden 1892 tienoilla ja avioero laitettu vireille vuonna 1896. Väliin mahtui neljä odotuksen ja epätietoisuuden vuotta. Kuulutuksista huolimatta sana ei kulkeutunut aviomiehen korviin, tai sitten kotiin jäänyt perhe oli jo unohtunut. Koska mies ei ilmoittautunut Alahärmän kirkkoherranvirastoon vuoden ja yhden päivän sisällä, avioliitto purettiin ja amerikanleski sai oikeuden avioitua uudelleen. Avioliiton purkamisen jälkeen

²³⁵ Mustut/ A-K 3439.

²³⁶ Talvikäräjät 1898, s. 175–178, Alahärmän rippikirja 1897–1906, s. 708.

²³⁷ Talvikäräjät 1898, s. 175–178.

täytyi hakea Turun tuomiokapitulilta erokirja. Tämän amerikanleski sai 19.1.1899.²³⁸

Liitto purettiin 13 avioliittovuoden jälkeen. Tänä aikana avioparille oli syntynyt yksi poika, ja pian syntymän jälkeen aviomies oli lähtenyt Amerikkaan. Amerikanleski oli vasta 30-vuotias avioeron astuessa voimaan. Naimisiin mennessään hän oli ollut 17-vuotias ja mies kuusi vuotta vanhempi.

Vuoden 1902 talvikäräjillä käsiteltiin vuoskoskelaisen amerikanlesken avioero. Avioero oli pantu vireille samana vuonna. Hänen miehensä oli lähtenyt Amerikkaan yhdeksän vuotta sitten, vuonna 1893. Ensimmäisen vuoden aikana pariskunnan välillä oli ollut yhteydenpitoa, mutta tämän jälkeen viimeisen kahdeksan vuoden aikana aviomiehestä ei ollut kuulunut enää mitään.²³⁹

Avioeroprosessi on edellisen kaavan mukainen. Kuulutuksen lukemisen jälkeen sekä vuoden ja yhden yön odotusajan päätyttyä, kirkkoherra Leidenius todisti aviomiehen poissaolon kirkonkirjalla 20.4.1902. Turun tuomiokapituli antoi erokirjan vuonna 1903, jonka jälkeen amerikanleski oli oikeutettu menemään uudelleen avioon. Tuolloin amerikanleski oli jo 45-vuotias. Heidän ainoa lapsensa, tytär, oli jo 22-vuotias.²⁴⁰

Avioerot ovat hyvin samantapaisia. Vain amerikanleskien ikä tuo eroavaisuuden tapauksiin. Ensimmäisen tapauksen amerikanleski oli vain 30-vuotias erotessa ja toisen jo 45 vuotta. Jälkimmäisen mies, joka kärjäpöytäkirjan mukaan oli irtolainen, oli lähtenyt siirtolaiseksi useamman avioliittovuoden jälkeen. Heidän tyttärensä oli jo 13-vuotias miehen lähtiessä. Ensimmäisessä tapauksessa mies lähti Amerikkaan pari vuotta avioitumisen jälkeen pariskunnan ollessa iältään vasta alle 20-vuotiaita.

²³⁸ Talvikäräjät 1898, s. 175–178, Alahärmän rippikirja 1897–1906, s. 708.

²³⁹ Talvikäräjät 1902, s. 325–328.

²⁴⁰ Talvikäräjät 1902, s.325–328, Alahärmän rippikirja 1897–1906, s. 708.

Vaikka tuomiokirjojen luotettavuudesta lähteenä ollaan useaa eri mieltä, ei käräjäpöytäkirjoihin tallennettuja amerikanleskien kertomuksia ole syytä epäillä. Molemmissa kertomuksissa on oikeastaan vain vähän itse amerikanleskien kertomaa. Heidän äänensä kuuluu vain kohdassa, jossa kerrotaan miehen poissaoloaika ja yhteydenpito perheeseen. Yhdistettynä nämä tiedot rippikirjassa olevaan tietoon saadaan varsin selvä kuva tapahtumien kulusta.

Huomattavaa on, että molemmat amerikanlesket odottivat miestään kotiin palaavaksi useiden vuosien ajan. Jälkimmäinen amerikanleski odotti jopa kahdeksan vuotta kuulematta miehestään tuona aikana mitään. Kun tähän lisätään vielä se, että moni amerikanleski odotti miestään pitempäänkin, jopa koko loppuelämän, hakematta avioeroa kertoo tämä myös jotain ajan rakkaudesta.

Avioliiton jatkaminen, vaikka aviopuolisosta ei ollut kuulunut mitään vuosiin, johtui myös kiintymyksestä puolisoon. Vaikka sukupuoli ja varallisuus vielä vuosisadan vaihteessa sanelivatkin ehdot, kuinka vapaasti puolisoa saatettiin sopivien joukosta etsiä, oli jo pitkän aikaa ollut kyse myös tunteista. Ajan rakkaus oli vakavaa ja velvollisuudentuntoista. Rakkautta ei nähty vain hetken huumana, vaan se oli koko eliniän kestävä kutsumus ja velvollisuus. Oikea rakkaus toteutui vain avioliitossa, ja toisaalta avioliittoa ei perustettu ilman rakkautta.²⁴¹ Rakkauden pohjalla olivat syvään juurtuneet huoneentaulun opit.

Kiintymyksestä puolisoon kertoo myös muistitieto. Johannes Heikkilä kertoi palanneensa takaisin Suomeen vaimon takia. Hän ei halunnut jättää vaimoaan yksin. Sanna Ojanperä muistelee hyvällä avioliiton alkuaikoja: *"...Minä menin naimisiin aikalaila nuorena, 19 vuotta olin täyttänyt. Olin saava täydellisesti omani, mikä mulle kuuluu. Olin mä onnellinen...rakkaus, ja se oli ainakin varmasti sitten täydellistä. Meidän ei ole enää minkään*

²⁴¹ Häggman 1994, s. 98–99.

*pakkoperusteiden takia mennä naimisiin. Se oli aivan täydellistä se meidän avioliitto...”.*²⁴²

Avioerojen harvinaisuuden ja kiintymyksen takia päätös erosta ei ollut helppo. Ei edes siitä huolimatta, että avioero olisi helpottanut osaltaan epätietoisuutta ja taloudellista tilannetta. Kiintymyksestä huolimatta vain harva amerikanleski muisteli maailmalle kadonnutta miestänsä lämmöllä. Suuresta rakkaudesta huolimatta Sanna Ojanperäkin päätyi vuosien odottelun jälkeen avioeroon 1930-luvulla.²⁴³ Eräs amerikanleski tiedusteli kuitenkin papilta omaa kohtaloaan kahden Amerikkaan menneen miehen suhteen. Hän halusi tietää, kumman luo ylösnousemuksessa menee, sillä toista hän rakasti ja toinen oli hyvä siitäkin huolimatta, ettei kumpikaan palannut vaimonsa luokse Amerikan retkiltään.²⁴⁴

²⁴² Mustut/ Y/ 07443, Mustut/ Y/ 07400.

²⁴³ Mustut/ Y/07400, Vaasa-lehti 19.6.1977.

²⁴⁴ Yli-Olli 2003, s. 2003.

6 TYÖ TEKIJÄNSÄ ELÄTTÄÄ

6.1 Tarmokas talonpoikaisvaimo

Agraarikulttuurissa miesten ja naisten välillä vallitsi selvä työnjako. Käytännön tasolla saattoi kuitenkin olla eroavaisuuksia sosiaalisen rakenteen mukaan (suur- ja pientilalliset, tilattomat). Suurissa talonpoikaistaloissa työnjako oli jyrkempi kuin pienemmillä tiloilla, torpissa ja mökeissä. Viimeksi mainituissa ei ollut tarpeen eikä mahdollista jakaa töitä sukupuolittain rengeille ja piioille vain siitä syystä, ettei heitä ollut. Kun täytyi tulla toimeen oman perheen voimin, sukupuolitettuun työnjakoon ei ollut varaa. Vaihtelusta huolimatta voi jonkinasteista rajaviivaa vetää naisten ja miesten töiden välille. Tavallisesti kylväminen, kyntäminen, teurastus, metsästys ja kalastus kuuluivat miesten töihin. Naisen perinteisiä töitä oli taas karjanhoito, pyykinpesu, tekstiilityöt ja ruuanlaitto. Heinänkorjuuta voi pitää naisten ja miesten yhteisenä työnä, mutta siinäkin usein miehet niittivät ja naiset kokosivat heinät. Maataloustöistä lehmien hoitaminen ja maidon käsittely oli symbolisesti jyrkimmin sukupuolitettu työ.²⁴⁵

Töiden sukupuolittaisen erottelun protokolla oli selvä, mutta arjessa kuva oli huomattavasti monipuolisempi. Kylvö- ja korjuuaikana pelloilla tarvittiin kaikkien työpanosta sukupuoleen katsomatta. Naiset tekivät kyntötöitä ja ohjastivat hevosia siinä missä miehetkin. Miesten ollessa poissa kotoa pitempiä aikoja mm. metsästyksen ja kauppamatkojen takia naiset hoitivat miehille perinteisesti kuuluvat kotityöt. Tällainen joustavuus saattoi kuitenkin olla hyvinkin symmetristä. Naisilta odotettiinkin tarpeen vaatiessa miesten töiden tekoa, kun taas miehet saattoivat kokonaan kieltäytyä naisten töiden tekemisestä.²⁴⁶

Miesten ja naisten töiden välinen ero oli työn fyysisyydessä. Tehtävät, joissa vaadittiin räjähtävää fyysistä voimaa, miellettiin miesten työksi. Kuitenkin myös naiselta odotettiin fyysistä voimaa ja kestävyyttä. Koska naisten työt

²⁴⁵ Löffström 1999, s. 180, Apo 1999, s. 15–16.

²⁴⁶ Löffström 1999, s. 180–181.

olivat raskaita, oli agraarikulttuurin naisihanne yleensä lujatekoinen.²⁴⁷ Paulaharju kertoo härmäläisten peloilla olleen niin naisten kuin lastenkin, sillä *”...työ oli talon työtä, työntekijät talon väkeä, ja pellosta lähti leipää koko talolle...”*.²⁴⁸ Kukaan ei ollut erillisasemassa, vaan jokaisen täytyi kyetä fyysiseen työhön.

Muistitietoon ei ole jäänyt merkintöjä suoranaista amerikanleskien arkiherruuden raskaudesta. Kohtalooan suree useampikin leski, mutta ei oikeastaan sitä, että arki oli muuttunut todella raskaaksi. Työ oli agraarikulttuurissa itsestäänselvyys ja ennemminkin siunaus kuin taakka. Töiden lisääntyminen miehen lähdön jälkeen toi varmasti omat ongelmansa, mutta ei ilmeisesti mitään ylitsepääsemätöntä, koska siitä ei ole jäänyt jälkiä muistitietoon.

Toisaalta se, että itsestäänselvytenä pidettyä työtä ei ole muistelmassa mainittu, ei välttämättä tee työntäyteisestä elämästä amerikanleskille helppoa elämää. Työssä osoitettu taito ja ahkeruus muodostivat naisten itsetunnon perustan. Ne tuottivat hänelle kyläyhteisössä myös mainetta. Työkultista löytyy myös varjopuoli – naisen uupuminen. On arvioitu, että emännän vuotuinen työtaakka perinteisessä maataloudessa oli jopa suurempi kuin isäntien.²⁴⁹ Amerikanlesket eivät asiasta kuitenkaan valittaneet. Oliko siis helpompaa painaa sisulla läpi harmaan kiven kuin alistua valittamaan kohtalooan, joka muutenkin oli erityinen ja jatkuvana yhteisön puheenaiheena?

Voi myös olla, että niin aviomiehen kuin omistakin töistä selviäminen oli amerikanleskille rutiinia. Vaimohan oli usein se, joka jousti sukupuolitettun työnjaon peruskuvioista. Oli normaalia, että mies saattoi viipyä päiviäkin mm. metsätöissä, ja arkinen tilanhoito jäi tällöin vaimon kontoille. Miehet eivät taas vastaavaan poikkeustilanteeseen yleensä joutuneet, sillä naisten liikkuma-ala oli pienempi. Agraariyhteisön arkirutiinit eivät yleensä tuottaneet tilanteita,

²⁴⁷ Lofström 1999, s. 183.

²⁴⁸ Paulaharju 1996, s. 138.

²⁴⁹ Apo 1999, s. 16–17.

joissa naiset olivat pitkiä aikoja kotoa poissa. Nainen oli sidotumpi kodin ja lasten hoitoon kuin mies. Perheen naiset lähtivät harvoin kaikki kerralla pitemmäksi aikaa pois. Jos näin olisi käynyt, olisi ollut todennäköisempää, että kylältä olisi tullut sukulaisnainen kodintöissä auttamaan kuin että mies olisi tehnyt naiselle kuuluvia töitä.²⁵⁰

Kalle Vakkuri muistelee lämmöllä nuoruuttaan Alahärmässä. Talonpoikaiskodissa riitti koko ajan työtä. Hän muistaa, kuinka äiti herätti hänet aikaisin maanviljelystöihin. Kotitilalla oli noin 30 hehtaaria viljelysmaata, jossa riitti töitä kaikille. Osa perheen lapsista oli mennyt Amerikkaan ja jäljelle jääneillä oli sitä enemmän töitä hoidettavana.²⁵¹ Muistelmat kuvaavat hyvin ajan henkeä. Suuri työtaakka ei huonontanut elämänlaatua.

Vuonna 1900 noin 87 prosenttia suomalaisista asui maaseudulla. Suomi ei kuitenkaan ollut itsenäisten talonpoikien maa, vaan suuri osa maatalousväestöstä elätti itsensä tekemällä työtä vieraalle. Maatyöläiset eivät olleet yhtenäinen ryhmä, vaan heidät voitiin erotella asumisen ja työsuhteen perusteella. Naisten ammattivalikoima ei vuosisadan vaihteessa ollut järin suuri. Mikäli nainen halusi ansaita kotinsa ulkopuolella, hänen lähes ainoa vaihtoehtonsa oli piikominen. Piikominen oli kuitenkin lähinnä nuorten naimattomien naisten työtä.²⁵² Alahärmän rippikirjassa ei olekaan yhtään piikaa, joka olisi ollut amerikanleski.²⁵³

Maaseudulla piikat olivat lähes ainoa lähteistä tunnistettava naistyöntekijäryhmä, sillä naisen siviilisäätö oli merkittävämpi tieto kuin ammatti. Kärjistetympin tämä näkyy vaimojen kohdalla, sillä nainut nainen kätkeytyy lähteissä usein miehen selän taakse. Naisten työn näkymättömyyttä lisää myös heidän tekemänsä työn luonne, sillä se oli usein osa-aikaista, väliaikaista tai kausiluontoista työtä, johon ei vaadittu

²⁵⁰ Lofström 1999, s. 183.

²⁵¹ Mustut/ Y/04722.

²⁵² Markkola 1989, s. 39, 46.

²⁵³ Alahärmän rippikirja 1897–1906.

viranomaisten lupia. Naisilla ei myöskään yleensä ollut koko elämän kestävästä uraa.²⁵⁴

Millaiset sitten olivat amerikanleskien ansiomahdollisuudet? Vaimoilla oli mahdollisuus tehdä töitä joko kotona tai kodin ulkopuolella. Karjatalous oli yksi tärkeimmistä naisten työaloista. Miehet eivät yleensä karjaan koskeneet, joten vaimot saattoivat ansaita talojen karjanhoitajina ja lypsäjinä. Koska lehmät lypsettiin yleensä kolme kertaa päivässä, siitä saadut tulot olivat suhteellisen hyvää ansiotuloa. Karjanhoito jätti myös vapaa-aikaa, jolloin saattoi tehdä kotitöitä tai muuta ansiotyötä. Jos tilattomilla oli omaa karjaa, he saattoivat hankkia myös myymällä voita ja piimää.²⁵⁵

Myös ansiokotiteollisuus tarjosi amerikanleskille lisäansioita. Varsinkin tekstiiliteollisuus oli vaimojen harteilla. Tehdasvalmisteiset kankaat yleistyivät 1800-luvulla, ja siitä seurasi eräänlainen kotiteollisuuden kriisi 1800-luvun puolivälissä. Tämä saattoi merkitä mökkiläisnaisille työttömyyttä. Kudonta ja kehruu säilyivät kuitenkin vielä vuosikymmeniä varsinkin tilattomien naisten ansiotyönä. Kehruu luokiteltiin sivuansioiksi. Sitä saattoi tehdä muun työn lomassa ilta- ja aamuhämärissä sekä vuoden pimeimpinä aikoina. Kotona kehräävät ja kutovat naiset pystyivät myös hyvin yhdistämään koti- ja ansiotyön. Vaikka kehruun kannattavuus laski koko ajan, siihen turvautui silti moni työläisvaimo. Siitäkin huolimatta, että kotitekoisten tekstiilien myynnin kannattavuus markkinoilla ja kaupungeissa laski, menivät ne paikallisesti, kylällä ja taloissa, kaupaksi aina 1900-luvulle saakka.²⁵⁶

Tilattomien naisten työt suhteellistavat käsitystä maatalousväestön omavaraisuudesta. Vaatteiden valmistus työllisti naisia, sillä emännillä ei ollut aikaa valmistaa koko ruokakunnalle vaatteita. Niitä teetettiin alustalaisten

²⁵⁴ Vainio-Korhonen 2001, s. 187, 191.

²⁵⁵ Markkola 1989, s. 48, Apo 1999, s. 16, Löfström 1999, s. 180. Voi jopa sanoa, että miehet eivät saaneet karjaa hoitaa – elleivät halunneet menettää mainettaan. Maataloustöistä karjanhoito ja lehmien lypsäminen oli vahvimmin symbolisesti sukupuolitettu työ. On analysoitu, että karjanhoitoon liittyi vahvasti seksuaalisuuteen ja ruumiillisuuteen liittyviä merkitysulottuvuuksia, mm. oletukset siitä, miten naisen kehon kosketus, liikkeet ja eritteet vaikuttavat työtuloksen onnistumiseen.

²⁵⁶ Markkola 1989, s. 50–51.

vaimoilla. Kylissä oli myös ompelijoita ja räätäleitä, jotka työkseen valmistivat vaatteita.²⁵⁷ Härmän kylän räätälin lähtö Amerikkaan vuonna 1904 lienee työllistänyt kylän vaimoja ompelijoina. Räätälin pojat olivat vasta alle seitsemän vuoden ikäisiä isän lähtiessä, joten heistäkään ei ollut isän ammatin jatkajaksi.²⁵⁸ Naimisissa olleen naisen ammattia ei ole kirjattu rippikirjaan. Tämän takia ei ole mahdollista saada selville, kuinka moni amerikanleski todella elätti itsensä kotiteollisuudella.²⁵⁹

Maaseudun naisilla oli toki muitakin ansiolähteitä, jotka saattoivat olla tärkeitä sivuelinkeinoja. Osa niistä oli luonteeltaan satunnaista sivutuloa. Riittävän toimeentulon saattoi saada hieronnasta ja kuppamisesta. Ruumiinpesijöinä toimivat yleensä vanhemmat naiset, samoin palkollisten välittäjinä. Kyläyhteisö tarjosi kekseliäälle vaimolle työmahdollisuuksia, ja toisaalta taas toimeentulon niukkuus pakotti kekseliäisyyteen, johon vakaammassa asemassa olleiden ei tarvinnut turvautua.²⁶⁰ Maija Hintsa muistelee, että työtä oli sitä haluavalle. Hän itse teki miesten rinnalla ojituksia. Työ oli periaatteessa miehille kuuluvaa työtä, mutta ”miehen palkka” houkutteli fyysisesti raskaaseen työhön.²⁶¹

Sanna Maija on hyvä esimerkki kekseliästä amerikanleskestä. Miehen velkojen takia perhe menetti talonsa ja myöhemmin miehen lähdettyä Sanna Maijan täytyi elättää lapset yksin. Hän ompeli työvaatteita kyläläisille ja kävi kylällä piikomassa. Lisäansioita ja avustusta hän sai veljeltä, jonka talossa hän kävi tarvittaessa auttamassa kotitöissä. Nämä pienet mutta tärkeät tulonlähteet auttoivat Sanna Maijaa ja hänen lapsia selviämään elämästä ilman aviomiestä ja isää.²⁶² Amerikanleskelle työ ei merkinnyt ammattia, vaan tapaa ansaita toimeentulo perheelle.

²⁵⁷ Markkola 1989, s. 51.

²⁵⁸ Alahärmän rippikirja 1897–1906, s. 388.

²⁵⁹ Markkola 1989, s. 52.

²⁶⁰ Markkola 1989, s. 52.

²⁶¹ Mustut/ Y/07429.

²⁶² Pukkila 1998, 2004.

Amerikanleskien täytyi miehensä lähdön jälkeen huolehtia kodin vuokran maksusta. Mökin vuokra maksettiin rahana ja usein myös työllä. Myös itselliset maksoivat usein asuntonsa työllä. Torppareiden vaimojen voi sanoa tehneen töitä vieraalle tehdessään töitä, jotka kuuluivat osaksi torpan kontrahtia. Luonnossa suoritettava vero oli vain 5-15 prosenttia vuotuisesta vuokrasta, joten sen merkitys ei ollut kovin suuri. Pelkästään parseelivero, eli luonnossa suoritettava vero ei riittänyt torpan vuokran maksamiseen. Arviolta 22 prosenttia talonpoikaiskontrahteista sisälsi parseelin, ja herraskartanoissa parseeli kuului lähes jokaisen torpan velvollisuudeksi. Tavallisimpia parseelituotteita olivat voi, työreki, vilja, pellava, villa ja rohtimet sekä niistä tehty lanka.²⁶³ Suuri osa parseelituotteista oli siis sellaisia, joiden hankkiminen kuului perinteisesti naisille kuuluvaan työhön.

Mikäli amerikanleski oli talon emäntä, hän vastasi entiseen tapaan oman vastuualueensa suunnittelusta ja varojen käytöstä. Tämän lisäksi hänen täytyi ottaa harteilleen miehensä vastuualue. Vaikka työ ei välttämättä ollut yhtä rankkaa kuin vuokraviljelijöillä ja itsellisillä, työtä oli silti taukoamatta ympäri vuoden. Emäntä tarkkaili niin ihmisille kuin eläimillekin varatun ravinnon käyttöä. Talvi aiheutti pitkän katkon tuotantosykliin, ja kuitenkin kaikkien oli selvittävä kevääseen saakka. Valoisan kasvukauden lyhyden takia taas työt oli ajoitettava mahdollisemman järkevästi ja tehokkaasti. Esimerkiksi kankaat kudottiin kevättalvella, jolloin valoa oli tarpeeksi mutta viljan viljely ei vienyt vielä naisten aikaa.²⁶⁴ Vastuu tilan menestyksessä oli miehen lähdön jälkeen viime kädessä vaimolla.

Toivosen mukaan naisen asema Etelä-Pohjanmaalla oli poikkeuksellinen vuosisadan vaihteessa. Jo vanhastaan naiset olivat tottuneet tekemään miesten työt miesten ollessa tervasmetsässä. Vaasan läänin naiset osasivat ohjata auraa ja olla hollikyydin ajajina. Raskas ulkotyö oli seurannut sukupolvien ajan pohjalaisen elämää ja naisista oli kehittynyt työteliäitä, tarmokkaita, itsenäisiä ja aloitekykyisiä. Pohjalainen nainen oli valmis

²⁶³ Waren 1898, s. 292.

²⁶⁴ Apo 1999, s. 16.

ansaitsemaan oman elantonsa.²⁶⁵ Tällaista eteläpohjalaisen naisen kuvaa korostetaan aina yhtenä syynä heidän siirtolaisuuteensa. Mielestäni on paikallaan yhdistää tämä myös heihin, jotka jäivät kotiin selviämään ilman miestä. Pohjalaisnaisen luonteella ei selvitty pelkästään Amerikan mantereella, vaan myös kotipitäjässä miehen lähdön jälkeen.

6.2 Ajan yhteisöapu

Työkykyiset köyhät olivat 1800-luvun puolivälistä alkaen saaneet köyhäinhoitoa määrätyissä tapauksissa. Vaivaisavun piiriin kuului yhä enemmän maaseudun tilattomia, jotka kohtasivat ylitsepääsemättömiä taloudellisia ongelmia. Tästä työkykyisten köyhien joukosta muodostui myös vuosisadan lopulla vaivaishuollon suuri ongelma, sillä kysymys heidän auttamisestaan määräsi myös vaivaishuollon kehityksen suunnan. Köyhyyden katsottiin johtuvan vielä vuosisadan vaihteessa yksilöllisestä huonoudesta. Tähän perinteiseen ajattelumalliin tuli muutoksia työkykyisten köyhien liittyessä vaivaishoidon piiriin ja tämän kautta vaivaiskäsitteestä vähitellen luovuttiin. Virallisessa käytössä uusi nimike, köyhäinhoito, yleistyi 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä.²⁶⁶

Vanha vaivaiskäsite alkoi hajota. Ennen oli nähty yhteiskunnan rasitteena yhtenäinen vaivaisten joukko, vuosisadan vaihteessa alettiin erottaa erilaisia apua tarvitsevia ryhmiä. Näihin kuului mm. turvattomia lapsia, vanhuksia, alkoholisteja, normeihin sopeutumattomia ja taloudellisista vaikeuksista kärsiviä. Eri ryhmien ongelmilla nähtiin olevan erilaisia syitä ja sen mukaisesti tarvittiin erilaisia hoitomuotoja. Vaivaishoito ei enää voinut ratkaista koko ongelmavyhteä.²⁶⁷

Vuosisadan vaihteen vaivaishoito sai kovaa kritiikkiä osakseen mm. työväenlehdiltä. Vaivaishoidosta vastaavien paine kävi kritiikin alla niin suureksi, että muutoksiin suostuttiin. Mallia otettiin mm. ulkomailta

²⁶⁵ Toivonen 1963, s. 162.

²⁶⁶ Jaakkola 1994, s. 110, 117.

²⁶⁷ Jaakkola 1994, s. 117.

virranneista uusista huoltoperiaatteista. Vaivaishuollon toimintamuotoja vuosisadan vaihteessa olivat mm. vaivaistalot, ehkäisevä vaivaishoito, lastenhuolto ja kansanterveystyö.²⁶⁸ Varsinainen taloudellinen tuki oli kuitenkin vähäistä, sillä kuten alahärmäläinen Maija Hintsakin muistelee, täytyi taloudellisesti tiukkoina aikoina tulla toimeen kovalla työnteolla. Vuosisadan vaihteessa ei taloudellisia avustuksia jaettu.²⁶⁹

Käytännön huoltotyöstä päättivät kunnat itsenäisesti, joskin 1900-luvun vaihteessa tulivat voimaan vaivaishoito-ohjesäännöt. Niiden avulla valtio valvoi kuntien huoltotoimintaa. Kunnat rahoittivat toiminnan itse valtion valvovasta asemasta huolimatta. Verrattaessa Vaasan läänin osalta vaivaishuollonkustannuksia vuosien 1890–1910 aikana muiden läänien kustannuksiin, voi havaita läänin kustannusten olevan pienimmästä päästä koko ajanjaksolla. Täysin luotettavaa tietoa ei ole olemassa syistä, miksi vaivaishuollon asiakkaaksi hakeuduttiin. Syyt ovat merkitty aikoinaan viranomaisen arvioinnin mukaan ja saattavat olla tulkinnanvaraisia. Tilastot antavat kuitenkin yleiskuvan ja huollon kehityksen suunnan. Yleistyvää vaivaishuollon asiakkaaksi joutumisen syy olivat kuitenkin perhesyyt, joiden taustalla olivat huoltajan riittämättömät ansiot.²⁷⁰

Siirtolaisuuden voimistuessa papisto ja vaivaishuollon viranomaiset huolestuivat amerikanleskien taloudellisesta tilanteesta. Heidän pelättiin nostavan vaivaishuollon kustannuksia. Niemen tutkimuksen mukaan väite ei kuitenkaan pitänyt täysin paikkaansa, sillä siirtolaiskomitean mukaan 45 prosenttia perheellisistä siirtolaisista huolehti kotiin jääneestä perheestään tyydyttävästi ja 40 prosenttia jätti perheensä oman onnen varaan. Tämä ei kuitenkaan Etelä-Pohjanmaalla tarkoittanut sitä, että nämä 40 prosenttia olisivat joutuneet kunnan elätettäväksi, sillä kuntien köyhäinhuoltokustannukset pysyivät alhaisina.²⁷¹

²⁶⁸ Jaakkola 1994, s. 117–118.

²⁶⁹ Mustut/ Y/07429.

²⁷⁰ Jaakkola 1994, 121–129.

²⁷¹ Niemi 2002, www. Niemen mukaan siirtolaisuus saattoi jopa pelastaa perheitä vaivaishuollon asiakkaaksi joutumiselta, sillä työtilaisuudet lisääntyivät työvoiman siirtyessä Amerikkaan ja kotiin jäävillä oli näin paremmat toimeentulomahdollisuudet. Lisäksi siirtolaisuus

Alahärmän köyhäinhoidon asiakirjoissa ei juuri amerikanleskiä esiinny. Köyhäinhoidon asiakirjat pitävät sisällään maksettuja sairaalamaksuja, aikuisten ja lastenhuollon tarkastuselostuksia sekä elätteelle ja holhoukseen ottoja. Mukana on myös muutama taloudellisesta avusta tehty päätös. Asiakirjojen perusteella voi kuitenkin sanoa Alahärmän kunnan köyhäinhoidon keskittyneen lasten ja vaivaisten elätteelle ja holhoukseen ottojen käsittelyyn.²⁷²

Holhoukseen otetut aikuiset nähtiin vuosisadan vaihteessa yleensä jonkinlaisena taakkana ja uhkana yhteisölle. Holhoustilastoissa ilmenivät yleisesti termit heikkomielisyys, irstas elämä ja tuhlaavaisuus. Irstaalla elämällä ja tuhlaavaisuudella tarkoitetaan käytännössä lähinnä alkoholin väärinkäyttöä ja sen lieveilmiötä, kuten epäsosiaalista käyttäytymistä. Tämän seurauksena oli yleensä velkaantuminen, taloudellisen aseman ja muiden aseman vaarantaminen. Ilmoitettu syy ei ollut holhoukseen julistamisen perusta vaan henkilön sosiaalinen asema ja arvioitavissa olevat riskitekijät.²⁷³

Koska amerikanleskiä ei holhoukseen otettavien joukossa ole, tarkoittaa se vain sitä, että amerikanlesket eivät täyttäneet vaivaishuollon kriteerejä. Irstas elämä ja tuhlaavaisuus eivät olleet heidän perisyntejään. Tämän perusteella voi sanoa heidän viettäneen ainakin päällisin puolin varsin kunniallista elämää. Näin ollen puheet amerikanleskien huonoista elämäntavoista eivät saa vahvistusta köyhäinhoidon asiakirjojen valossakaan. Sen sijaan kuvaukset eteläpohjalaisen naisen sinnikkyudesta ja tarmokkuudesta saavat pontta köyhäinhoidon asiakirjoista.

Amerikanlesken taloudellinen tilanne saattoi heiketä miehen lähdön jälkeen, varsinkin jos mies ei auttanut kotiin jäänyttä perhettä taloudellisesti. Vaikka työpanos oli suuri ja lapset auttoivat äitiä iän tuomissa rajoissa, saattoi amerikanlesken tilanne huonontua niin paljon, että kotiin jääneen perheen

paransi pientilallisten toimeentulomahdollisuuksia ruokittavien määrän jäädessä siirtolaisuuden takia vähäiseksi.

²⁷² Alahärmän sosiaalilautakunta, henkilöaktit n:ot 221.350, 471–538.

²⁷³ Roiko-Jokela 1999, s. 184, 186.

elättämiseen ei ollut mahdollisuutta. Alahärmässä tämä oli harvinaista, mutta köyhäinhoidon asiakirjoista käy ilmi, että miehen lähdettyä Amerikkaan amerikanleski joutui lopulta antamaan lapsia huostaan. Yleensä huostaanoton syynä olivat taloudelliset ongelmat.

Yksi tällaisista huostaanotetuista amerikanorvoista on neljän vuoden ikäinen avioton lapsi. Hänellä oli kaksi vanhempaa siskoa, jotka olivat myös avioliiton ulkopuolella syntyneitä. Syy elätteelle antamiseen ei asiakirjoista ilmene. Asiakirjat ovat täytettyjä vakiokaavakkeita, eikä niistä käy ilmi muuta kuin elätteelle annettavan nimi ja syntymätiedot, kenelle lapsi annettiin ja kuinka pitkäksi aikaa sekä millaisia korvauksia lapsen huostaanottoja sai. Kyseinen amerikanorpo oli elätteellä viidessä eri taloudessa ennen kuin täytti 15 vuotta.²⁷⁴

Todellista syytä siihen, miksi amerikanleski antoi elätteelle nuorimman lapsensa, ei saa enää selville. Syy tuskin on ollut lapsen avioton tausta, olivathan muutkin lapset aviottomia. Järkevin selitys ovat taloudelliset tekijät. Amerikanleskellä ei ollut varaa elättää nuorinta lasta. Kun nuorin tytär annettiin elätteelle, kaksi vanhempaa tyttöä olivat iältään 11 ja 9 vuotta. Tytöt olivat siis jo sen ikäisiä, että he saattoivat auttaa äitiä tekemällä töitä vieraille esim. piikomalla.

Härmän kylässä on toinenkin vastaava tapaus, jossa amerikanleski on syystä tai toisesta luopunut toisesta lapsestaan. Kahden vuoden ikäinen tytär annettiin elätteelle vuosi aviomiehen lähdön jälkeen. Tämän amerikanorvon tilanne oli sinänsä parempi, että hän oli elätteellä vain kahdessa eri talossa ennen kuin täytti 15 vuotta. Jälleen kerran syy elänteille antoon jää kuitenkin epäselväksi. Lisää epäselvyyttä tuo se, että hänen äitinsä ja isosiskonsa kohdalle on piirretty rippikirjaan ristit. Kuolinpäivämäärä ei ole kuitenkaan näkyvissä. Risti on siis saatettu piirtää kirjaan myöhemmin tai amerikanleski ja hänen tyttärensä ovat kuolleet, ja nuorin lapsi on tämän vuoksi joutunut elätteelle.²⁷⁵

²⁷⁴ Alahärmän sosiaalilautakunta, henkilöakti n:o 264, Alahärmän rippikirja 1897–1906, s. 1245.

²⁷⁵ Alahärmän sosiaalilautakunta, henkilöakti n:o 487, Alahärmän rippikirja 1897–1906, s. 325.

Merkittävä on havainto, että amerikanleskiä ei juurikaan köyhäinhoidon asiakirjoissa ole. Tämä kertoo osaltaan amerikanleskien pärjäämisestä arjessa. Taloudellisiin ongelmiin ei tarvittu tai ei haluttu pyytää kunnan apua. Toisaalta taas holtitonta elämää kuten tuhlaavaisuutta ja irstasta elämää ei ainakaan köyhäinhoidon asiakirjojen mukaan ilmennyt. Nuhteettomasta elämästä kertoo myös se, että amerikanlesket eivät juuri esiintyneet käräjillä ainakaan syytettynä mistään normien vastaisesta toiminnasta. Voi olla, että amerikanlesket pyrkivät selviämään arjesta itsenäisesti ja nuhteettomasti yhteisön kontrollin alla. Ainakin joillain amerikanleskillä oli huonoja kokemuksia vapaamman elämän vietosta, sillä eräessä laulun säkeistössä amerikanleski laulaa: *”...Täs varoitin teitä amerikanlesket, et viinaa ei saa juora, ei saa kulkia joukoissa, eikä joukkoja kotiansa tuora...”*²⁷⁶

6.3 Taloudellista apua merten takaa

Kirjeiden lisäksi Amerikasta odotettiin taloudellista apua Suomeen, olihan matkaan lähdetty juuri rahahuolien helpottamiseksi. Kotiin jäänyt perhe otti kiitollisena vastaan kaiken, mitä postin mukana Amerikasta tuli. Suuria summia rahaa kotiin ei kuitenkaan yleensä lähetetty. Syynä oli mm. postin epävarmuus. Kirjeiden pelättiin häviävän matkan varrella. Asioitsijoihin ei taas luotettu. Koska rahojen lähettäminen kotimaahan oli epävarmaa, ne olikin helpompi tuhlata Amerikassa tai jättää ne siellä säästöön.²⁷⁷

Koska siirtolaiseksi lähdettiin yleensä lainarahalla, täytyi laina maksaa ensimmäisistä tienesteistä pois, olipa lainanantajana joku kotoa tai vieras. Saatavat maksettiin yleensä pienissä erissä pois, joten amerikanleski joutui odottamaan omaa osuuttaan miehen palkasta hyvinkin kauan. Varsinkin yksityisen velan takaisin maksua pidettiin kunnia-asiana.²⁷⁸ Mikäli perhe ei jäänyt tuottoisan talon varaan, mies joutui lähettämään talolle perheen ylläpidosta rahaa. Ja mikäli talo oli lunastettu tai muutoin velaksi hankittu juuri ennen Amerikkaan lähtöä, täytyi myös velkaa lyhentää. Väitettiin jopa, että

²⁷⁶ Mustut/ A-K/03439.

²⁷⁷ Vilmusenaho 2001, s. 394.

²⁷⁸ Rekonen 2004, s. 53.

Amerikasta tullut raha suorastaan kasvatti kotiin jääneiden perheenjäsenten laiskuutta.²⁷⁹ Väitteen paikkansapitävyyttä on kuitenkin syytä epäillä. Siirtolaisten taloudellisten avustuksien määrästä kun oltiin eri mieltä. Viranomaiset olivat huolissaan amerikanleskien toimeentulosta ja heidän hylkäämisistä. Voi siis olettaa, että ne, jotka väittivät amerikanleskien nauttivan helposta elämästä miesten rahalähetyksien turvin, olivat todennäköisesti kateellisia naapureita. Amerikanlesket todennäköisesti ovat eri mieltä elämän helppoudesta miehen lähdön jälkeen. Sanna Ojanperä ainakin muistelee, että *"...ne saa laskea pienissä penneissä, mitä sä (aviomies) olet lähettänyt rahaa."*²⁸⁰

Rahaa pystyi lähettämään myös rahalähetyspisteiden kautta. Rahanlähetystä hoitivat matkalippujen myyjät ja rahanvälitystä hoitavat liikkeet. Rahan välittäminen näiden kautta ei ollut kuitenkaan sen turvallisempaa kuin postitsekaan. Amerikanruotsalaisen R. E. Jeasonin omistama liike The Scandinavian and Finlanders Emigrants Co. oli yksi suomalaisten käyttämä rahanvälitysliike. Suomalaiset menettivät kuitenkin satojatuhansia dollareita R.E. Jeansonin kadotessa liikkeen kassa mukanaan. Liikkeen suomalaista osastoa hoitanut G. A. Grönlund perusti tällöin oman yhtiön. Tämän yhtiön välittämä rahamäärä oli jopa 6 miljoonaa markkaa vuosittain. Liike ajautui kuitenkin muiden vastaavien liikkeiden tapaan vararikkoon, ja suomalaiset siirtolaiset menettivät taas rahaa.²⁸¹ Ei siis ihme, että suomalaiset virkamiehet toivoivat Suomen Pankilta yhteistyötä rahanvälityksessä jonkin amerikkalaisen pankin kanssa.²⁸²

Siirtolaiskyselyn mukaan siirtolaiset lähettivät rahaa vain perheidensä ylläpitoon. Verotuksen pelossa he eivät tallettaneet rahoja kotipaikkakunnan pankkeihin pieniä summia enempää. On mahdotonta sanoa, kuinka paljon siirtolaiset todellisuudessa lähettivät rahaa kotiin jääneille perheilleen. Tilastoitavissa on ollut vain ne rahalähetykset, jotka ovat tulleet rahanlähetykliikkeiden kautta. Kuitenkin Atlantin ylittäneet kirjeet ovat tuoneet

²⁷⁹ Toivonen 1963, s. 181–182.

²⁸⁰ Mustut/ Y/07400.

²⁸¹ Toivonen 1963, s. 182.

²⁸² Vilmusenaho 2001, s. 394.

Toivosen mukaan Etelä-Pohjanmaan mökkeihin ja pirtteihin jopa miljoonia markkoja, joista ei ole jäänyt tilastoihin tietoa.²⁸³

Alahärmäläisten muistelmissa ei mainita Amerikasta tulleita rahalähetyksiä. Tämä ei tietenkään tarkoita, etteikö niitä olisi ollut tai etteikö niitä olisi aikoinaan arvostettu. Asioiden painotus muistelmista kertoo kuitenkin sen, millä siirtolaisuuden seurauksella oli tärkeä painoarvo alahärmäläisten keskuudessa. Yksittäisten rahalähetysten sijaan moni pitää tärkeänä Amerikassa hankittuja dollareita, joilla kotiin tultua ostettiin oman kodin paikka. Vaikuttaakin siltä, että alahärmäläiset eivät niinkään lähteneet korjaamaan Amerikkaan akuuttia rahapulaa siitäkään huolimatta, että rahasta oli pula. Alahärmäläiset miehet näyttävät sen sijaan lähteneen usein Amerikkaan talonhankintareissulle. Se, että Amerikassa käytiin usein hankkimassa talorahat, näyttelee muistelmissa suurempaa osaa kuin perheelle lähetetyt rahalähetykset.

Lähetetyn rahan määrä oli riippuvainen taloudellisista suhdanteista. Sama tekijä vaikuttaa myös palanneiden siirtolaisten tuomien rahasummien määriin. Noususuhdanteen aikana Amerikassa olleella saattoi olla huomattavasti enemmän säästöjä kuin laskusuhdanteen aikaisella siirtolaisella, vaikuttivathan suhdanteet suorasti työn määrään, palkkoihin ja hintoihin. Tämän takia laskusuhdanteen aikaan ei yleensä kannattanut lähteä kotiin, vaan moni jäi odottamaan parempia aikoja. On kuitenkin mahdotonta laskea, kuinka paljon siirtolaiset saivat siirtolaisvuosinaan säästetyksi. Sosiaalihuollituksen mukaan moneen kuntaan palanneiden siirtolaisien varallisuus oli samassa asemassa olevia kotimaassa pysyneitä parempi.²⁸⁴ Tämän puolesta puhuvat myös alahärmäläiset, sillä mm. Johannes Vuorelan mukaan: *”...Tämän kylän amerikankävijät, niin kyllä ne on tulleet paremmis varois takaasi...”*²⁸⁵

²⁸³ Toivonen 1963, s. 184.

²⁸⁴ Toivonen 1963, s. 185, 187.

²⁸⁵ Mustut/ Y/07445.

7 VAIMOSTA AMERIKANLESKEKSI – ELÄMÄN MUUTOS JA MUUTTUMATTOMUUS

Työni pääotsikon mukaan vuosisadan vaihteen nainen oli miehen rinnalla heikompi astia. Tämä kuvasi ajan yleistä henkeä, naisen paikkaa patriarkaalisessa yhteisössä. Arki oli kuitenkin käytännössä jotain ihan muuta agraariyhteisön naisille, joiden vuotuinen työpanos saattoi nousta miehensä työpanosta suuremmaksi. Nainen oli tarvittaessa valmis joustamaan ja tekemään miesten töitä, ja näin heidän tietotaitonsa oli huomattavan suuri. Perinteisten naisten töiden ohella naisen tuli hallita myös miesten työt joko auttaessa miestä tai silloin kun mies oli kotoa poissa.

Tästä huolimatta vaimo säilytti asemansa heikompana astiana myös siinä vaiheessa, kun perhe tarvitsi rahaa ja mies lähti siirtolaiseksi Amerikkaan. Heikompi astia jätettiin kotiin, sillä hänestä katsottiin olevan enemmän hyötyä kotona kuin Amerikassa. Kotiin jätettyjen vaimojen kuitenkin odotettiin pystyvän hoitamaan omien kotitöiden lisäksi myös isännälle kuuluneet työt. Talonpoikaisnainen tunsu arvonsa ja sen tunsivat myös miehet, jotka jättivät kotipaikan vaimon huostaan.

Nämä kotiin jääneet siirtolaisten vaimot saivat jo 1800-luvulla nimen amerikanleski. On aiheellista pitäytyä vain amerikanleskissä, joiden aviomies lähti siirtolaiseksi. Ei ollut tavanomaista, että aviovaimo lähti ja jätti miehen kotiin. Näitä tapauksia Alahärmässä oli tutkimusaikana vain yksi. Amerikanleski on myös aviovaimo, ei kihlattu. Kihlattuhan ei ollut osa miehensä taloutta, joten kihlattujen tilanne oli hieman toinen kuin vaimojen, jotka jäivät kotiin miehensä lähdön jälkeen.

Käytännössä amerikanleskien tilanne oli usein samanlainen kuin aviomiehen kuoleman kautta leskeytyneillä, sillä taloudesta puuttui mies. Yhteistä heillä oli kuitenkin loppujen lopuksi vain nimitys, olihan leski ollut jo pitkään itsenäisessä asemassa oleva nainen. Amerikanleski ei vastaavaa asemaa miehen lähdön jälkeen saanut. Hän oli aviovaimon tavoin alisteisessa

asemassa miehelleen. Tuskin kukaan vaimo kantoi harteillaan tyytyväisenä amerikanlesken statusta. Sanna Ojanperän mukaan sana kääntyi usein ihmisten suussa "amerikanfläskiksi", lähinnä haukkumasanaksi. Ihmisillä täytyi olla selvästi osoitettu paikka yhteisössä, ja termi näin amerikanleski määritteli tietynlaisessa elämäntilanteessa olevaa vaimoa.

Jokaisen amerikanlesken tarina on ainutlaatuinen. Amerikanlesken elämä muodostui mm. hänen sosiaalisen asemana, sosiaalisten kontaktiensa sekä ikänsä mukaan. Huolimatta vuosisadan vaihteen yhteiskunnallisesta murrotilasta jokaisella oli edelleen yhteisössä oma paikkansa. Myös amerikanleskien eriarvoisuus määräytyi taloudellisten ja sosiaalisten vaikuttajien kautta. Vaimon asema määräytyi miehen mukaan, eikä puolison lähtö Amerikkaan muuttanut tilannetta.

Jokaisen amerikanlesken ainutlaatuisuudesta huolimatta on mahdollista löytää alahärmäläisen amerikanleskiä yhdistäviä tekijöitä ja kenties hieman yleistääkin lähinnä heidän elämäntilanteiden kautta, millainen alahärmäläinen amerikanleski oli. Tutkittaessa alahärmäläisiä amerikanleskiä heistä löytyy myös hyvin paljon yhtäläisyyksiä. Yksi syy tähän on ajan staattinen agraariyhteisö, jossa naisen liikkumavara oli edelleen hyvin pieni niin maantieteellisesti kuin sosiaalisestikin.

Alahärmäläisistä amerikanleskistä lähes puolet oli itsellisten vaimoja. Itsellisten amerikanleskien määrä ei yllätä, sillä itsellisten määrä kasvoi koko ajan vuosisadan vaihteeseen tultaessa. Tämä johtui väestön kasvusta, jonka seurauksena kaikille ei riittänyt töitä ja omaa maapalasta. Yllättävää tutkimustuloksessa on se, että tarkasteltaessa koko maan siirtolaisuutta kohoa talollisten siirtolaisten määrä suurimmaksi. Tästä voi päätellä, että talollisten amerikanleskien määrän olevan koko maan alueella suurin. Alahärmä tekee tässä kuitenkin poikkeuksen.

Toiseksi suurin amerikanleskien ryhmä Alahärmässä oli talollisten vaimot. Loput amerikanleskistä olivat vävyjen, poikien, torpparien, mäkitupalaisten, suutarien, sepän, räätälin ja voimistelijan vaimoja. Aviomiesten siirtolaiseksi

lähtemiseen on syitä yhtä monta kuin oli lähtijöitäkin. Yleisin syy lähtemiseen olivat kuitenkin taloudelliset syyt. Alahärmä ei tarjonnut tarpeeksi elantoa koko ajan kasvavalle väestölle. Oli oikeastaan muoti-ilmiö lähteä tienamaan rahat taloa varten Amerikasta. Ne lähtijät, joilla talo oli, saattoivat taas lähteä tienamaan rahaa velkojen maksamiseen, kotitalan laajentamiseen tai perintöosuuksien lunastamiseen. Yhtä kaikki lähes kaikkien päämääränä oli rikastua, olipa sosiaalinen asema kotimaassa mikä tahansa.

Taloudellisten syiden takana piili syvään juurrutettu miesten ja naisten asema patriarkalisessa yhteiskunnassa. Aviomiehen tuli huolehtia vaimosta ja antaa vaimolle koti. Näin ollen myös velvollisuudentunto ajoi miehiä Amerikkaan. Varsinkin heikossa sosiaalisessa asemassa olevat aviomiehet saattoivat nähdä siirtolaisuuden ainoana mahdollisuutena edetä elämässään ja turvata perheen toimeentulo. Ajan taloudellinen tilanne ei välttämättä jättänyt muuta mahdollisuutta aviomiehille. Toisaalta siirtolaiseksi lähtemistä pidettiin lähes itsestään selvyytenä, olihan se ajan muoti-ilmiö.

Aviomies lähtikin usein pian avioitumisen jälkeen siirtolaiseksi, olihan oman talon tarve tällöin kaikkein akuutein. Amerikanleskien keskimääräinen avioitumisikä oli 25 vuotta. Amerikanleskien mediaani-ikä aviomiesten lähdön hetkellä oli taas 28 vuotta. Nuorimpia olivat vävyjen ja poikien vaimot ja vanhimpia torpparien vaimot. Vävyjen ja poikien pikaiseen lähtöön heti avioliiton jälkeen saattoi vaikuttaa heidän taloudellinen asemansa, joka oli huono, mikäli he eivät olleet tilan perijän asemassa.

Amerikanleskille saattoi avioelämä jäädä hyvinkin tuntemattomaksi miehen lähtöhetkellä. Yhteiseloa ennen avioliittoa ei julkisesti hyväksytty, joten yleensä pariskunta muutti yhteen vasta avioitumisen jälkeen. Amerikanleskistä lähes puolet oli ollut aviossa alle viisi vuotta aviomiehen lähtiessä siirtolaiseksi. Heistä lähes yksi kolmasosa oli ehtinyt nauttia avioelämästä alle vuoden verran. Toki oli amerikanleskiä, joilla oli takanaan pitkäkin avioliitto.

Suurin osa amerikanleskistä ehti kuitenkin saada lapsia ennen miehen lähtöä. Perheen kasvaminen saattoikin olla yksi syy taloudellisen tilanteen huonontumiseen ja siirtolaiseksi lähtemiseen. Alahärmäläiset perheet olivat yleensä monilapsisia. Vuosisadan vaihteessa perheet olivat vielä kohtalaisen suuria eikä ehkäisy ollut yleistynyt, vaikka perhesuunnittelu olikin saanut jalansijaa myös agraarisessa Suomessa. Alahärmä oli toisaalta uskonnollista aluetta, joten todennäköisesti perhesuunnittelua ei ainakaan julkisesti alueella hyväksytty.

Alahärmäläisten siirtolaisperheiden lapsiluku on 3,3. Luku on alhaisempi kuin vielä vuoden 1910 koko maan lapsiluku 4,8. Syy tähän on ilmeisesti se, että siirtolaiseksi lähteneet miehet olivat usein miehiä parhaassa työiässään, 16–40 -vuotiaita, joten heidän osaltaan perheen kasvattaminen jäi kesken miesten lähtiessä Amerikkaan. Olihan heistä useat lähteneet heti avioliiton ensivuosien aikana.

Perheen esikoinen syntyi yleensä vuoden sisällä vihkimisestä. Vain kymmenkunta amerikanleskeä olikin lapsettomia. Moni amerikanleski oli myös raskaana aviopuolison lähdön hetkellä. Ei ollutkaan tavatonta, että miehen poissaolon aikana oli syntynyt lapsia, joista osa ei koskaan ollut tavannut isäänsä tai joista osa tutustui isäänsä tämän palattua Amerikasta. Lähes puolet siirtolaisperheiden esikoisista oli kuitenkin alle 5-vuotiaita, ja näin ollen isän viipyessä matkallaan useita vuosia kuva isästä hämärtyi. Ne amerikanorvot, jotka olivat kyllin vanhoja muistamaan isänsä, kaipasivat häntä yleensä paljon.

Lapset saattoivat olla amerikanleskelle korvaamaton apu toimeentuloa hankkittaessa, mikäli he olivat jo kyllin vanhoja tekemään työtä. Käytännössä työnteolle ei asetettu moraalisia ikärajoja ja jo hyvinkin nuorilta saatettiin odottaa työsuorituksia. Rippikouluikäisen lapsen odotettiin hallitsevan miehiltä ja naisilta vaadittavan monipuolisen tietotaidon. Sen lisäksi, että työt jakautuivat sukupuolen mukaan, jakautuivat ne myös iän mukaan. Työssä otettiin huomioon niin vastuullisuus ja kätevyys kuin ymmärryskin.

Lapset auttoivat jo hyvinkin pieninä kotitöissä kuten sisarusten ja karjan hoidossa. Hieman vanhemmat lapset lähtivät aikaisessa vaiheessa piioksi ja rengeiksi kodin ulkopuolelle, jolloin he kykenivät hankkimallaan elannolla auttamaan äitiään toimeentulossa. Koska suurin osa amerikanorvoista oli kuitenkin alle 5-vuotiaita isän lähdön aikaan, ei heistä ensimmäisten vuosien aikana ollut merkittävää apua amerikanleskille.

Sukulaiset, niin verisukulaiset kuin avioliiton kautta tulleet sukulaisetkin, saattoivat olla korvaamaton tuki amerikanleskelle ja hänen lapsilleen. Osa amerikanleskistä sai taloudellista ja henkistä tukea sukulaisilta, mutta on myös niitä, jotka erityisesti muistelevat anopin vaikeuttaneen elämää aviomiehen lähdön jälkeen.

Myös muut yhteisön jäsenet huomioivat amerikanlesket. Amerikanleskiin kohdistunut kontrolli oli kaksisuuntaista. Toisaalta amerikanleskien pärjäämisestä oltiin huolissaan ja heitä haluttiin auttaa, mutta toisaalta amerikanleskien uusi ja erilainen asema synnytti myös ilkeitä puheita. Osa puheista oli aiheellista, mutta osan takana saattoi olla mustasukkaisuuskin. Nimittäin ne, jotka pahoihin puheisiin sortuivat, olivat mitä todennäköisimmin niitä, joiden perheessä ei siirtolaisuutta ollut. On sanottu, että Alahärmän raitilta ei vuosisadan vaihteessa miestä löytynyt, joka ei olisi Amerikassa käynyt. Muistellaan jopa, että oli kyliä, joiden kaikkien talojen isännät olivat yhtä aikaa Amerikassa. Tämän perusteella amerikanleskistä juorunneiden määrän täytyi jäädä pieneksi.

Papit näkivät luultavasti amerikanlesket suurimpana uhkana. Papisto oli hyvin huolissaan rikkoutuvien perheiden takia. Perheiden hylkäämiset lisääntyivät siirtolaisuuden myötä. Aikaisemmin ne olivat olleet harvinaisia. Uusi tilanne herätti siis syystä papiston huolen. Myös amerikanleskien siveellisyys huoletti. Siveellisen tason laskulla tarkoitettiin aviorikoksia ja aviottomia lapsia. Toisaalta papit olivat huolestuneita asiasta, koska katsoivat siitä parhaiten tietävänsä. Toisaalta taas papisto saattoi tarkoituksenmukaisesti liioitella ongelmaa pitääkseen seurakuntansa kurissa.

Siveellisen tason lasku herätti myös maallisten viranomaisten huolen, mutta heidän rintamansa ei ollut läheskään niin yhtenäinen kuin papiston, joka lähes poikkeuksetta näki siirtolaisuuden uhkaavan kristillistä perhekäsitystä. Puheet amerikanleskien siveellisen tason heikkenemisestä kiinnittyivät vahvasti vuosisadan vaihteen sukupuolimoraalikeskusteluihin. Varsinkin työläisten ja maaseutuväestön siveellisyydestä oltiin huolissaan, ja siirtolaisuuden lisääntymisen myötä kasvava amerikanleskien joukko toi uuden huolenaiheen sivistyneistölle.

Amerikanleskien siveellistä turmiota on vaikeaa tutkia, sillä siitä ei ole juurikaan jäänyt jälkiä lähteisiin. Asianosaiset vaikenevat tapahtuneesta, joten muistitietokaan ei valota tilannetta. Paras indikaattori aviorikosten tutkimiseen ovatkin aviottomat lapset, jotka merkittiin kastettujen luetteloon äpäriksi. Aviorikokset, joiden seurauksena ei syntynyt lasta, jäävät näin ollen valitettavasti pimentoon. Rippikirjassa on merkintöjä salavuoteudesta ja huoruudesta, mutta päivämäärien puuttuessa ei voi sanoa, onko kyse miehen siirtolaisuuden aikana tapahtuneista aviorikoksista. Etelä-Pohjanmaalla ei ollut harvinaista, että morsian oli raskaana naimisiin mennessä, joten salavuoteudesta kirkottaminen oli varsin yleistä.

Tutkittaessa Alahärmässä syntyneitä aviottomia lapsia voidaan huomata amerikanleskien aviottomien lasten määrän olleen vähäinen. Alahärmässä syntyi yhteensä 87 aviotonta lasta, joista vain 11 oli amerikanleskien lapsia. Vuosina 1897–1906 synnytti kuusi amerikanleskeä aviottoman lapsen. Eräs heistä sai jopa neljä aviotonta lasta tutkimusajankohtana. Puolet aviottomista lapsista syntyi itsellisille. Talollisten vaimot eivät kastettujen luettelon mukaan syyllistyneet aviorikoksiin.

Kun aviottomia lapsia pidetään aviorikosten mittarina, voi sanoa, etteivät alahärmäläiset amerikanlesket syyllistyneet siveettömään elämään. Tulokset kertovat jotain myös ajan rakkaudesta. Huolimatta välimatkasta ja mahdollisesta yhteydenpidon katkeamisestakin amerikanlesket olivat yleensä uskollisia miehelleen. Osaltaan tähän vaikutti rakkaus, joka oli kristinopin mukaisesti velvollisuudentuntoista.

Velvollisuudentuntoisesta rakkaudesta huolimatta moni liitto oli kovilla miehen viipyessä vuosikausia Amerikassa. Lupauksista huolimatta varmuutta aviomiehen paluusta ei ollut. Osa amerikanleskistä seurasi miestänsä Amerikkaan heti lippurahat saatuaan. Joidenkin leskien miehet palasivat pitkänkin poissaolon jälkeen. Sillä, kuinka kauan amerikanleski miestänsä odotti, ei olekaan tutkimukseni kannalta merkitystä. Jokainen vaimo, joka joutui edes pariksi vuodeksi amerikanlesken asemaan, on tutkimukseni kannalta yhtä tärkeä.

Ne, joiden miehet jäivät Amerikkaan lopullisesti, elivät todennäköisesti koko loppuelämän epävarmuudessa. Joidenkin epävarmuus loppui Amerikasta tulleen surusanoman myötä. Sanna Maijan tavoin moni amerikanleski sai kirjeen, jossa kerrottiin miehen kuolleen Amerikassa. Se ei ollut epätavallista, sillä esim. kaivostöissä sattui paljon onnettomuuksia. Yleensä viesti miehen kuolemasta toi epävarmuuden paikalle surutyön, jonka jälkeen elämää täytyi jatkaa eteenpäin. Sanna Maija kieltäytyi uskomasta miehensä kuolemaa ja eli loppuelämänsä siinä uskossa, ettei Matti kuollut niin kuin kirjeessä ilmoitettiin.

Perheen kotiin hylkääminen oli ajan vaihtoehto avioerolle. Moni siirtolainen tiesi matkaan lähtiessä, että ei enää palaisi vaimonsa luo. Tulehtuneet välit kotona saattoivat olla myös syy siirtolaisuuteen. Vaikka avioerot yleistyivätkin 1800-luvun lopulla, oli niiden määrä vähäinen. Avioliiton perusteet olivat niin syvällä kristinuskossa, että epäonnistuneenkin avioliiton purkaminen oli vaikeaa. Avioliitto oli eliniän kestävä kutsumus.

Yleisiä avioeron syitä vuosisadan vaihteessa olivat aviopuolison karkaaminen tai se, ettei mies kyennyt elättämään perhettään. Molemmat vaihtoehdot sopivat usein myös amerikanleskien avioliittoihin. Kuitenkin vain kaksi alahärmäläistä amerikanleskeä päätyi vuosisadan vaihteessa avioeroon. Molempien aviopuolisot olivat olleet vuosia Amerikassa ja yhteydenpito oli katkennut. Toisen amerikanleskistä sai Amerikasta tiedon miehen kaksinnaimisesta. Muuta tietoa amerikanleski ei ollut saanut miehestään neljään vuoteen. Avioliitto päättyi avioeroon 13 avioliitto vuoden jälkeen.

Tästä ajasta aviopuoliso oli ollut Amerikassa yhdeksän vuotta. Toinen avioeroon päättäneen amerikanlesken tarina on hyvin samanlainen. Aviomies oli ollut Amerikassa yhdeksän vuotta ja kahdeksaan vuoteen miehestä ei ollut kuulunut mitään.

Vaikka avioero olisi osaltaan helpottanut niiden amerikanleskien elämää, jotka elivät epätietoisuudessa miehen lähdön takia, eivät amerikanlesket päätyneet avioeroihin. Avioero olisi myös mahdollistanut uudelleen avioitumisen, mutta sekään ei houkuttellut kotiin hylättyjä amerikanleskiä hakemaan eroa. Ainakaan Alähärmässä siirtolaisuus ei johtanut avioerojen voimakkaaseen lisääntymiseen.

Aviomiehen lähdön jälkeen amerikanleskellä oli talous hoidettavanaan ja lapset elätettävänä. Heillä ei ollut mahdollisuutta jäädä odottamaan rahalähetyksiä Amerikasta. Mikäli aviopuoliso lähetti rahaa kotiin, ensimmäistä rahalähetystä saattoi joutua odottamaan hyvinkin pitkään. Miehen oli ensin löydettävä Amerikasta töitä ja sen jälkeen todennäköisesti maksettava velkoja pois. Näin ollen amerikanlesken täytyi yleensä tulla toimeen omillaan.

Pohjalainen nainen oli tottunut tekemään myös miesten töitä. Vaikka työnjako oli sukupuolitettu, oli nainen se joka oli kautta aikojen joutanut ja tehnyt myös miesten töitä. Tämä saattoi vaikuttaa siihen, että muistitietoon ei ole jäänyt jälkiä amerikanleskien arjen raskaudesta. Pohjalainen maalaisnainen oli tottunut tekemään töitä, ja työ oli enemminkin siunaus kuin taakka.

Ei käy kuitenkaan kieltäminen, etteikö amerikanleskillä olisi ollut kädet täynnä töitä, täytyihän hänen ansaita kahden ihmisen edestä. Naisten ansiomahdollisuudet olivat vuosisadan vaihteen maalaisyhteiskunnassa rajoittuneet. Lähes ainoa lähteistä ilmi käyvä naisten ammatti oli piikominen. Toimeentulon niukkuus pakotti kuitenkin kekseliäisyyteen. Sanna Maijan tavoin moni amerikanleski sai lisäansioita erilaisista osa-aikaisista tai kausiluontoisista töistä. Sanna Maija ompeli kyläläisille työvaatteita, kävi kylällä piikomassa ja auttoi veljensä taloudessa.

Varsinkin ansiokotalous mahdollisti lisäansioden hankkimisen maaseudulla. Vaikka tehdasvalmisteiset kankaat yleistyivät vuosisadan vaihteessa, säilytti ansiokotiteollisuus paikkansa 1900-luvun puolelle asti. Eteläpohjalainen nainen oli valmis tekemään töitä elantonsa eteen. Tätä piirrettä on korostettu pohdittaessa syitä naissiirtolaisuuteen. On tärkeää yhdistää sama piirre myös amerikanleskiin pohdittaessa heidän arjessa pärjäämistään.

Yrittämisestä huolimatta arjesta saattoi muodostua ylitsepääsemätöntä joillekin amerikanleskille. Yleinen huolenaihe olikin, että amerikanlesket turvautuvat kuntien köyhäinhoidon apuun miehen lähdön jälkeen. Heidän pelättiin kasvattavan köyhäinhoidon kustannuksia. Köyhäinhoidon luonne oli muuttunut 1800-luvun aikana vanhan vaivaiskäsitteen hajotessa. Aina 1800-luvun puolivälistä asti köyhäinhoidon piiriin kuului myös työkykyisiä, jotka eivät syystä tai toisesta kyenneet hankkimaan riittävää toimeentuloa. Yleistyvä syy köyhäinhoidon asiakkaaksi joutumiseen olivat perhesyyt, joiden taustalla olivat juuri riittämättömät ansiot.

Jälleen kerran papiston ja maallisten viranomaisten pelot osoittautuivat turhiksi. Alahärmäläiset amerikanlesket tulivat toimeen omillaan. He eivät joutuneet turvautumaan kunnan taloudelliseen apuun. Poikkeuksena on kaksi amerikanleskeä, jotka antoivat lapset huostaan todennäköisesti taloudellisista syistä. Se, etteivät amerikanlesket itse esiinny köyhäinhoidon asiakirjoissa esim. holhoukseen julistettavien joukossa, kertoo amerikanleskien taloudellisesta pärjäämisestä mutta myös heidän elämäntavastaan. Holhouksenalaiset aikuiset nähtiin yleensä jonkinlaisena uhkana ja taakkana yhteisölle. Yleensä aikuisen holhoukseen julistamisen syitä olivat mm. heikkomielisyyt, irstas elämä ja tuhlaavaisuus. Jälleen kerran voi todeta, etteivät amerikanlesket syyllistyneet näihinkään perisynteihin.

Mitä jää siis jäljelle, kun alahärmäläiset amerikanlesket eivät ajan puheiden ja ennusteiden mukaan eläneet irstaasti tai epäsiveästi ja heidän kohdallaan niin aviorikokset kuin avioerotkin olivat harvinaisia? Amerikanleskissä on tietenkin aina poikkeuksia, mutta yleisesti ottaen voi sanoa ajan puheiden

olleen paljon melua tyhjästä. Huomaan tutkineeni arjen normaaliutta – piirtäneeni kuvan vaimosta, joka ajalleen tyypillisesti teki tottuneesti raskasta työtä ja hoiti talouden miehen ollessa poissa. Normaaliutta myös siksi, että siirtolaisuus oli Alahärmässä hyvin yleistä. Ei ollut montakaan taloa, jonka emäntä ei jossain vaiheessa olisi ollut amerikanleski.

Siitäkin huolimatta on myös helppo ymmärtää papiston ja viranomaisten huoli amerikanleskistä. Vaikka heidän määränsä kasvoi koko ajan, oli vastoin kristillistä ajankuvaa hylätä vaimo, heikompi astia, kotiin. Avioerojen ja perheen hylkäämisten yleistyessä oli luonnollista, että kasvava epäkohta haluttiin korjata. Papiston ja virkamiesten suhtautuminen amerikanleskiin oli aivan erilaista kuin amerikanleskien todellisuus. Työssäni olenkin pyrkinyt pitäytymään amerikanleskien todellisuudessa, sillä juuri se on ollut kiinnostukseni kohde.

Tutkimus Alahärmän amerikanleskistä on varsin suppea, sillä se kuvaa vain pienen alueen amerikanleskien sosiaalista todellisuutta. Amerikanleskiä ei ole juurikaan itsenäisenä aiheena tutkittu, näin ollen on mielestäni jatkotutkimus paikallaan. Siirtolaisuudesta on jäljellä paljon muistitietoa ja siihen nojaten olisi tärkeää ja mielenkiintoista tutkia muunkin Etelä-Pohjanmaan amerikanleskien elämää. Jatkotutkimusta pohtiessa on myös tärkeää miettiä aikarajauksen laajentamista aina vuosisadan vaihteesta ensimmäiseen maailmansotaan.

Amerikanleskien tutkimattomuus saattaa johtua siitä, että heidät on perinteisesti nähty siirtolaisuuden negatiivisena puolena. Tämä kuva syntyykin helposti, mikäli keskittyy tutkimaan papiston ja virkamiesten suhtautumista siirtolaisiin. Ei ole tietenkään järkevää, eikä tarpeellista, sulkea pois papiston ja virkamiesten lausuntoja amerikanleskistä, sillä myös se on yksi osa ajan todellisuutta. Keskittämällä tutkimus kuitenkin itse amerikanleskien arjen esiin tuomiseen kuva amerikanleskistä muuttuu erilaiseksi ja heidän elämänsä pääsee syvemmälle. Mikäli amerikanleskistä tehty jatkotutkimus seuraa samoja suuntaviivoja kuin tutkimukseni Alahärmän amerikanleskistä, tutkija tarkastelee normaaliutta, sillä kuten alahärmäläiset

amerikanlesket todistivat, sitkeä pohjalaisnainen pärjäsikin paremmin kuin mitä naisilta vaadittiin.

LÄHTEET

1. Arkistolähteet

Alahärmän seurakunta, Alahärmä

- Alahärmän rippikirja 1897–1906
- Kastettujen luettelo 1897–1906
- Kastettujen luettelo 1778–1894. www.genealogia.fi/hiski. 20.2.2004
- Luettelo Alahärmän kirkkoherroista. www.genealogia.fi/historia. 12.1.2004.

Alahärmän kunnanarkisto, Alahärmä
Henkilöaktit n:ot 221–350 ja n:ot 471–538
viranom. III 16
sosiaalilautakunta Fb2:3.

Pukkila Esa

- Avioero vuosisadan vaihteen tapaan? Edsevö 1998
- sukupuu
- Aihetta tarkentava kirje, 1.2.2004 (tekijän hallussa).

VMA, Vaasa

- Uuden Kaarlepyyn tuomiokunta C1a12 1898
Ala- ja Ylihärmän pitäjän talvikäräjät, s. 175–178
- Uuden Kaarlepyyn tuomiokunta C1a16 1902
Ala- ja Ylihärmän pitäjän talvikäräjät, s. 325–328.

2. Julkaistut lähteet

SVT XXVIII, Siirtolaisuustilasto 1-7, 1900–1910. Helsinki 1905, 1906, 1908.

- Osa 1, siirtolaisuus vuosina 1900–1902
- Osa 2, siirtolaisuus vuosina 1903–1904
- Osa 3, siirtolaisuus vuosina 1905–1906.

SVT VI, Väestötilastoa 34–37, 1900–1902. Helsinki 1903.

- IV Solmitut ja puretut avioliitot
- VI Kuolemantapaukset
- VII Hajonneiden avioliittojen lukumäärä.

Vaasa-lehti, 19.6.1977.

3. Kirjallisuus

Aarnio 1985. Aarnio Aulis, Helin Markku & Mahkonen Sami, Suomen avioliitto oikeus. A-tieto, Tampere.

Alamäki 1996. Alamäki Päivi, Rippikirjat lukutaitotutkimuksessa. Teoksessa Roiko-Jokela Heikki & Pitkänen Timo, Kirkonkirjat paikallisyhteisöjen kuvaajina. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Alanen 1981. Alanen Leena, Naisten käytännöt, kulttuuri ja sosialisatio. Teoksessa Alanen Leena, Rantalaiho Liisa & Saarinen Aino, Naisen historiallisuus yhteiskunta. Yksilö – sukupuoli. Tampereen yliopisto, Tampere.

Apo 2001. Apo Satu, Viinan voima. Näkökulmia suomalaisten kansanomaiseen alkoholiajatteluun ja -kulttuuriin. SKS, Helsinki.

Apo 1999. Apo Satu, Myyttinen nainen. Teoksessa Suomalainen nainen. Otava, Helsinki.

Apo 1996. Apo Satu, Agraarinen suomalaisuus – rasite vai resurssi? Teoksessa Laaksonen Pekka & Mettomäki Sirkka-Liisa (toim.), Olkaamme siis suomalaisia. SKS, Helsinki.

Apo 1995. Apo Satu, Naisen väki. Tutkimuksia suomalaisten kansanomaisesta kulttuurista ja ajattelusta. Hanki ja jää, Helsinki.

Eilola 2002. Eilola Jari, "Cuckoi päällä curjanakin; cana alla armaisnakin". Patriarkalisuus, puolisoitten välinen suhde ja auktoriteettien muodostuminen. Teoksessa Einonen Piia, Karonen Petri (toim.), Arjen valta. Suomalaisen yhteiskunnan patriarkalisesta järjestyksestä myöhäiskeskialjalta teollistumisen kynnykselle (v.1450–1860). SKS, Helsinki.

Halmesmaa 1976. Halmesmaa Pekka, Kirkkokuri murroksen kynnyksellä. Kirkkokuria koskevan säännösten kehittyminen Suomessa vuosina 1818–1847 sekä sen soveltaminen Turun tuomiorovastikunnassa. Suomen kirkkohistoriallinen seura, Helsinki.

Halmesmaa 1978. Halmesmaa Pekka, Kirkkokuri säännöstö Suomessa 1848–1869 ja sen soveltaminen Turun ja Kajaanin rovastikunnissa. Suomen kirkkohistoriallinen seura, Helsinki.

Heikinmäki 1988. Heikinmäki Maija-Liisa, Kallio Reino, Kojonen Eero & Ranta Raimo, Etelä-pohjanmaan historia, osa V. Etelä-Pohjanmaan maakuntaliitto, Vaasa

Häggman 1994. Häggman Kai, Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa. SHS, Helsinki.

Jaakkola 1994. Jaakkola Jouko, Sosiaalisen kysymyksen yhteiskunta. Teoksessa Jaakkola Jouko, Pulma Panu, Satka Mirja & Urponen Kyösti, Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaaliturvan historia. Sosiaaliturvan keskusliitto, Helsinki.

Jokiaho 2000. Suvun, perheen ja kotitalouden tähden. Seksuaalisuus ja sivilisoituminen uuden ajan alussa Pohjanmaalla (1540–1690). Teoksessa Matikainen Olli, Rikos Historiassa. Kopijyvä, Jyväskylä.

Junkala 1998. Junkala Pekka, Etäisyys suomalaisena kulttuurisena ulottuvuutena – eli miksi Itä- ja Länsi-Suomi näyttäytyvät erilaisina? Teoksessa Junkala Pekka & Kiuru Elina (toim.), Toinen sivilisaatio. Arkielämä, sivilisaatio ja kansankulttuuri Suomessa noin 1500–2000. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Katajala 1994. Katajala Kimmo, Nälkäkapina. Veronvuokraus ja talonpoikainen vastarinta Karjalassa 1683–1697. SHS, Jyväskylä.

Kero 1996. Kero Reino, Suureen länteen. Siirtolaisuus Suomesta Pohjois-Amerikkaan. Siirtolaisuusinstituutti, Turku.

Kero 1982. Kero Reino, Suomen siirtolaisuuden historia I. Turun Yliopisto, Historianlaitos, julkaisuja no 10.

Kero 1974. Kero Reino, Migration from Finland to North America in the Years between the United States Civil War and the First World War. Siirtolaisuusinstituutti, Turku.

Kojonen 1993. Kojonen Eero, Alahärmän historia, osa 1. Ykkös-Offset, Vaasa.

Korkiakangas 1996. Korkiakangas Pirjo, Muistoista rakentuva lapsuus. Suomen muinaismuistoyhdistys, Helsinki.

Löfström 1999. Löfström Jan. Sukupuoliero agraarikulttuurissa – ”Se nyt vaan on semmonen”. SKS, Helsinki.

Mahkonen 1987. Mahkonen Sami, Naimiskaaresta uudistettuun avioliittolakiin. Lakimies 8/1987, s. 895–906.

Mahkonen 1980. Mahkonen Sami, Tutkimus avioliittolain erosäännösten taustasta ja tarkoituksesta. Suomalainen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 149, Vammala.

Markkola 2002a. Markkola Pirjo, Synti ja siveys. Naiset, uskonto ja sosiaalinentyö Suomessa 1860–1920. SKS, Helsinki.

Markkola 2002b. Markkola Pirjo, Työläisnaiset kirkossa. Teoksessa Ahola Minna, Antikainen Marjo-Riitta & Salmesvuori Päivi (toim), Eevan tie alttarille. Edita, Keuruu.

Markkola 1989. Markkola Pirjo. Maaseudun työläisvaimot. Teoksessa Laine Leena & Markkola Pirjo (toim.), Tunteaton työläisnainen. Vastapaino, Tampere.

Murtorinne 1992. Murtorinne Eino, Suomen kirkon historia, osa 3. WSOY, Porvoo.

Mustakallio 1988. Mustakallio Sinikka, Naisten itsenäisyshistoriaa Suomessa. Kansan sivistystyön liitto, Helsinki.

Mäkelä 1990. Mäkelä Klaus (toim.), Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Gaudeamus, Helsinki.

Niemi 2002. Niemi Mari, Nälkä vai vapauden kaipuu? Siirtolaisuus Etelä-Pohjanmaalta Pohjois-Amerikkaan.
<http://www.utu.fi/erill/instmigr/art/niemi.htm>. 20.1.2003.

Nieminen 1951. Nieminen Armas, Taistelu sukupuolimoraalista. WSOY, Porvoo.

Nieminen 1941. Nieminen Armas, Väestökysymys entisinä aikoina ja nykyään. WSOY, Porvoo.

Ollila 1994. Ollila Anne, Perhe – ura vai vankila. Teoksessa Immonen Kari (toim.), Naisen elämä. Mistä on pienet tytöt tehty, mistä tyttöjen äidit. Otava, Helsinki.

Paulaharju 1996. Paulaharju Samuli, Härmän aukeilta. Neljäs painos. WSOY, Porvoo.

Pietiäinen 1988. Pietiäinen Jukka-Pekka, Suomen Postin historia I. Posti ja telelaitos, Helsinki.

Raamattu 2002. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. Kirjapaino Raamattutalo Oy, Pieksämäki.

Rajainen 1973. Rajainen Maija, Naisliike ja sukupuolimoraali. Keskustelua ja toimintaa 1800-luvulla ja nykyisen vuosisadan alkupuolella noin vuoteen 1918 saakka. Suomen kirkkohistoriallinen seura, Helsinki.

Rekonen 2004. Rekonen Petri, Etelä-Pohjanmaan valtameren takainen siirtolaisuus 1860-1940. Julkaisematon tutkimus, professori Nygårdin hallussa.

Roiko-Jokela 1999. Roiko-Jokela Heikki, Holhoukseen julistamisen perusteista noin 1600–1985. Teoksessa Roiko-Jokela Heikki (toim.), Vanhuus, vaivat ja erilaiset. Kopijyvä, Jyväskylä.

Roiko-Jokela 1996. Roiko-Jokela Heikki, Kirkko ja muuttuva yhteiskunta. Teoksessa Roiko-Jokela Heikki & Pitkänen Timo, Kirkonkirjat paikallisyhteisön kuvaajina. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Räisänen 1995. Räisänen Arja-Liisa, Onnellisen avioliiton ehdot. Sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865–1920. SHS, Helsinki.

Sollamo 1988. Sollamo Raija, Feministiteologian naisnäkökulma teologiaan. Teoksessa Setälä Päivi & Kurki Hannele (toim.), Akanvirtaan. Yliopistopaino, Helsinki.

Toivonen 1963. Toivonen Anna-Leena, Etelä- Pohjanmaan valtameren takainen siirtolaisuus 1867–1930. SHS, Helsinki.

Tommila 1999. Tommila Päiviö, Suuri adressi. WSOY, Juva.

Vainio-Korhonen 2001. Vainio-Korhonen Kirsti, NAINEN – Vanhemman suomalaisen kaupunkihistorian tutkimaton sukupuoli. Teoksessa Lahtinen Anu (toim.), Tanssiva mies, pakinoiva nainen. Sukupuolten historiaa. Turun historiallinen yhdistys, Turku.

Virrankoski 1970. Virrankoski Pentti, Tuomiokirjojen käyttö historiantutkimuksessa. Turun yliopisto, Turku.

Vilmusenaho 2001. Vilmusenaho Risto, Siikajokilaakson siirtolaisuus vuosina 1850–1914: Talous- ja sosiaalihistoriallinen tutkimus Kestilän, Paavolan, Piippolan, Pulkkilan, Pyhännän, Rantsilan, Revonlahden ja Siikajoen kuntien maastamuutosta. Oulu.

Waren 1898. Waren Aksel. Torpparioloista Suomessa. SKS, Helsinki.

Yli-Olli 2003. Yli-Olli Marjatta, Almalla on kaikki oo rait. Amerikan-siirtolaisuuteen liittyvä muistelukerronta Pohjanmaalla. Painotalo Casper, Kurikka.

4. Haastattelut

Kansanperinteen arkisto, musiikin tutkimuksen laitos, Tampereen yliopisto

- Mustut/ Y/07452. Hautala Veikko. Kerääjä Tauriala Erkki.
- Mustut/ Y/07443. Heikkilä Johannes. Kerääjä Tauriala Erkki.
- Mustut/ Y/07429. Hintsa Maija. Kerääjä tuntematon.
- Mustut/ Y/07440–07443. Holma Niilo. Kerääjä Tauriala Erkki.
- Mustut/ Y/07382. Lehtimäki Juha. Kerääjä Kallio Veikko.
- Mustut/ Y/07400. Ojanperä Sanna. Kerääjä tuntematon.
- Mustut/ Y/07391. Porre Niilo. Kerääjä tuntematon.
- Mustut/ A-K 3439. Talvitie Kerttu. Nauhoittaja Ala-Könni Erkki.
- Mustut/ Y/04722. Vakkuri Kalle. Kerääjä Pellikka Terttu.
- Mustut/ Y/07445. Vuorela Johannes. Kerääjä Tauriala Erkki.
- Mustut/ Y/07385. Ylimäki Kustaa. Kerääjä Kallio Veikko.

Puhelinkeskustelu Esa Pukkilan kanssa 7.1.2004.

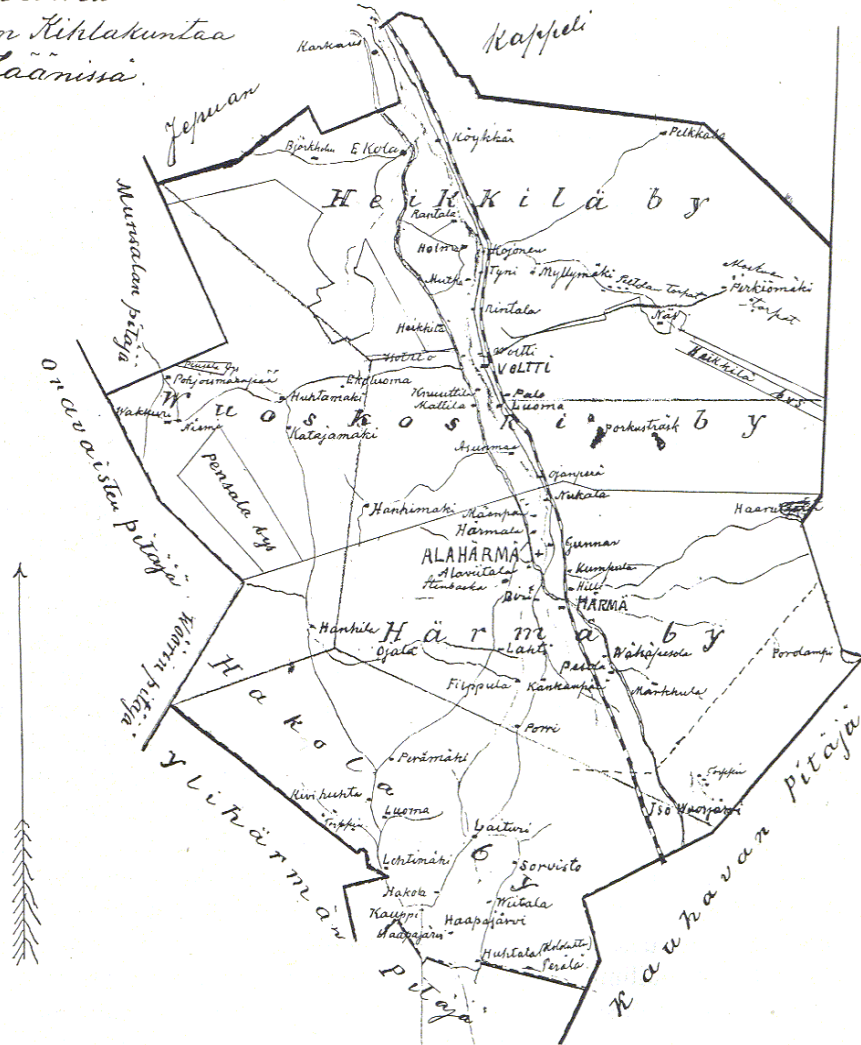
LIITTEET

LIITE 1. Alahärmän sijainti Etelä-Pohjanmaalla.²⁸⁶

²⁸⁶ Heikinmäki 1988, s. 4.

Alahärmän pitäjän
Kartta
Lapuan kihlakunta
Vaasan Läänissä.

piirittänyt
S. Oja
W. S. Kangas

skala 1 : 100,000

288 Kojonen 1993, s. 232. Kartta on piirretty vuoden 1867 jälkeen.